મહાત્મા કબીરદાસ

રામચંદ્રજીનો પરમ ભક્ત

મહાત્મા

કબીરદાસ.

(નૉવેલ)

મ. રા. ની પરવાનગીથી

છપાવી પ્રસીદ્ધ કરનાર

શાહ. મંગળદાસ [illegible]તારામ બુકસેલર.

રીચીરોડ—અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૨ જી. પ્રત ૩૦૦૦.

[illegible] સને ૧૯૨૮.

કીંમત. ૦-૧૨-૦

અમદાવાદ—પાનકોરના નાકે મનહર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં
મોતીલાલ ગણુપતરામે છાપ્યું.

ૐ શ્રી.

श्री सद्‌गुरुये नमः

શ્રી નવિન

શ્રીમદ્ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમ

પ્રિય વૈષ્ણવ ભક્ત.

કબીરદાસ.

નૉવેલ.

ૐ

॥ परित्राणाय साधुनां विनाशायच दुष्कृताम् ॥

॥ धर्म संस्थापनार्थाय संभवामि युगेयुगे ॥

અર્થ—સાધુઓના રક્ષણાર્થે, દુષ્ટોના સંહારને અર્થે તથા ધર્મના સ્થાપન અર્થે, હું યુગે યુગમાં અવતાર ધારણ કરૂં છું.

મંગલાચરણ.

ગાયન ૧.

(દાવરદાદાર—એ રાહ.)

શાંતિ દાતાર, સાધક સરદાર, આ...ધાર—શાંતી.
ઉ...:...પેંદ્ર શ્રી છોજી આપ પરમતો ઉદાર.
હિતના કરનાર, વિશ્વાધાર, મો...રાર—શાંતી.
સદ્‌ગુરૂ કૃપા જો થાએ-જીવ શીવ બની સોહાયે,

માયાથી ના લોભાયે—સુખ અચળ પ્રાપ્ત થાયે.
જળ જળ સ્થળ સ્થળ વ્યા...પ્ત—(૨)
ભરપુર અવિકલ આનંદ, પરમાનંદ મુકુંદ;
એવા વિશ્નુ અવતારને વારંવાર નમસ્કાર અ...પાર—શાંતી.

પ્રકરણ ૧ લું.

કબીર ઉત્પતિ અને બાલ્યાવસ્થા.

॥ मनुष्याणां सहस्त्रेषु कश्चिद्यतति सिद्धये ॥
॥ यततामपि सिद्धानां कश्चिन्मां वेत्तितत्वतः ॥

પ્રીયતમ વાંચનાર શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાના એ વાક્યાનુસાર હજારો પુરોષોમાં એકાદ યોગિ પુરૂષ મળી આવે છે. અને એવા હજારો યોગી પુરૂષોમાં એકાદ સિદ્ધ હોય છે; અને એવા હજારો સિધ્ધોમાં કોઇકજ તત્વવિદ પુરૂષ હોય છે. આવા તત્વવિદ પુરૂષોમાંના એક આ ગ્રંથના નાયક આપણા કબીરદાસ પણ છે. જેની પ્રેમલક્ષણા ભક્તિનો આબેહુબ ચિતાર તથા તેમની ઉત્પતિથી તે આખર સુધીનું વૃતાંત મારી અલ્પમતી અનુસાર ગદ્યપદ્ય સાથે પ્રગટ કરી પુસ્તકરૂપે આપની સેવામાં મુકું છું પણ આ વિશ્વ માંહેલા સાત દ્વીપ નવ ખંડ તથા ચૌદ લોક સંબંધી આગળ હકીકત આવશે જેથી તે સંબંધી અગાઉ વિસ્તાર પુર્વક વર્ણન કરી પછી આપણા વૃતાંતનો પ્રારંભ કરીશું.

પ્રેમ એ શબ્દનો અર્થ પ્રસીદ્ધ રીતે; સ્નેહ, રાગ, રક્તિ આસક્તિ; પ્રિતી, લગન, મનમેળાપ, પ્રણય, લય, અનુસંધાન વીગેરે શબ્દોથી થઇ શકે પાણીની અંદર વિવીધ પ્રકારના રંગ નાંખવાથી પાણી પોતાનું ખરૂં રૂપ બદલી અનેક ભેદે થાય છે, છતાં પાણીજ

કહેવાય છે, કંઇ રંગ કહેવાતો નથી. જો કે પાણીના અનેક ભેદ થાય છે, પણ તે એકજ આકારના ઉચ્ચારથીજ સર્વે અક્ષરનુ ઉચારણુ થાય છે. જેમ વીવીધ પ્રકારના મતભેદથી, અનેક રૂપી મુનીઓ આત્માનું શોધન કરે છે, પણ તે સઘળા જુદા જુદા મતોમાં પરમાત્મા સંબંધીજ વાત હોયછે, તેવીજ રીતે, વાણી, તેના અલંકાર, સ્થાયિ, સંચારી અને સાત્વીક આદી તેના ભાવો દશે દીશાઓ અને નવે રસ સદગુરૂ અને સત્શાસ્ત્રો કહે છે કે એક વીશુદ્ધ પ્રેમતત્વમાંજ સમાય છે.

આખા જગતને ધારણુ કરનાર તે મહાન શક્તિ એક વિશુદ્ધ પ્રેમનેજ આધારે રહેલી છે. અને તે વિશુદ્ધ પ્રેમ શકિત દરેકની અંદર વીજળીની પેઠે અસર કરે છે; તે શકિત ઉપર વારાહ રૂપે પરમાત્મા પુથ્વીના ગ્રાહક થઇ બેઠેલા છે; તે વારાહ ઉપર કાચબો પીઠ પસારી ધ્યાન કરે છે કાચબા ઉપર સહસ્ર ફેણુ વાળા શેષભગવાન બીરાજી રહેલા છે તે શેષભગવાન ઊપર આવેલા પહેલા પડને પાતાલ કહે છે; અને તેમાં નાગ લોકોની વસ્તી છે. તેમાં વાસુકી નાગ રાજ્ય કરે છે. બીજા પડને રસાતલ કહે છે તેમાં નીવાત કવચ આદી અનેક દઇત્યોનો નીવાસ છે. ત્રીજા પડને મહાતલ કહે છે; જેમાં કદ્ર શર્પના પુત્રો અનેક ફણુવાળા સર્પો રહે છે ત્યાં કાલી નાગ નામના સર્પનુ રાજ્ય છે ચોથુ પડ તલાતલ નામનું છે, જેમાં અસુરોની વસ્તી છે, જેમાં ઇંદ્રમય દાનવ રાજ્ય કરે છે. પાંચમુ સુતલ કરીને પડ છે જેમાં વિરોચનના પુત્ર બલીરાજા રાજ્ય કરે છે- છઠ્ઠુ વિતલ કરીને પડ છે જેમાં હાટકેશ્વર મહાદેવ રહે છે. અને ત્યાંજ સર્વત્ર શંકરનુંજ સામ્રાજ્ય બીરાજે છે. સાતમુ પડ અતલ છે; જેમાં બલી

દાનવ રાજ્ય કરે છે એ સપ્ત પાતાલ ઉપર આઠમો ભુર લોક છે. જેમાં વૈવસ્વત મનુ રાજ્ય કરે છે, અને મનુષ્યાદી પ્રાણીથી વસેલો છે. નવમો ભુવર લોક છે. જ્યાં વીરભદ્ર તથા મણીભદ્ર વીગેરે શંકર ભગવાનના ગણો વસે છે. દશમો સુરલોક છે, જે શોક રહીત છે અને જેમાં દેવતા સહીત ઇંદ્ર રાજ્ય કરે છે. અગીઆરમો મહર લોક છે જેમાં સંયમી મહર્ષીઓ અને તત્વવિદ પુરૂષો રહે છે બારમો જન લોક છે. જેમાં બ્રહ્મચર્ય પાળનાર પવીત્ર વીવેકી વિદ્વાનોનો વાસ છે. તેરમો તપ લોક છે જેમાં વાનપ્રસ્થ આશ્રમ પાળનારા સ્ત્રી પુરૂષોનોજ વાસ છે ચૌદમો સત્ય લોક છે જેમાં સન્યાસીઓ તથા સદવીચારના સંતોનો નીવાસ છે આ ચોદે લોકના ઉપર બ્રહ્મલોક છે; જેમાં સુષ્ટિના ઉત્પન્ન કરતા બ્રહ્માજી રહે છે તેના ઉપર વિશ્નુ લોક છે જેમાં સુષ્ટિના પોષણ રૂપ વિશ્નુ ભગવાન બીરાજે છે તેના ઉપર શીવ લોક છે જ્યાં સર્વના સંહારક મહારૂદ્ર શંકર ભગવાનનો નિવાસ છે અને છેક છેવટે સૌના ઉપર, મન, ચિત, બુદ્ધિ, અહંકાર વેદથી પણ પ્હોચી ન શકાય તેવું સતચિદ અને આનંદ સ્વરૂપ પરબ્રહ્મનુ અચળ ધામ છે, જ્યાં અગાડી કોટાનકોટી મહા પુરૂષોમાં કોઇકજ ભાગ્યશાળીવિરલ પુરૂષ જઇ શકે છે.

ઉપરના ચૌદ લોક પૈકીનો જે ભુર લોક છે તે આપણી પૃથ્વીનો ગોળો છે. જે પૃથ્વીનો વિસ્તાર વિદ્વાન પુરૂષોએ પચાસ કરોડ યોજનનો ગણેલો છે. તે પૃથ્વીના વિસ્તારની મધ્યમાં મેરૂ પર્વત આવેલો છે; અને તે એક લાખ યોજન ઉંચો કહેવામાં આવે છે તેના અનેક શીખરો ઉપર દેવ ગંધર્વાદિ અને કિન્નરોની વસ્તી આવેલી છે. તેની પોહોળાઇ, બત્રીસ હજાર યોજનની કહેવામાં આવે છે. તે પર્વતના મુળ સોળ હજાર યોજન સુધી ફેલાયલાં છે; અને તેમાંથી સોના રૂપાદિ

સાતે ધાતુઓ નીકળે છે એમ વિદ્વાનો કહે છે. આ મેરૂ પર્વત પૃથ્વીની મધ્યમાં ઝુકી રહ્યો છે તેની આસપાસ ચારે બાજુએ ફરતો, એકેક દ્વીપ તથા એકેક સમુદ્ર વીંટાયેલો છે. પ્રથમ જંબુદ્વીપ જેનો વિસ્તાર એક લાખ યોજનનો કહેવામાં આવે છે; તેની ચોતરફ, તેનાથી બમણા વિસ્તારવાળો પ્લક્ષ નામનો દ્વીપ છે; જેને ફરતો તેનાથી બમણા વિસ્તારવાળો, ઇક્ષુ અર્થાત્ શેરડીના રસનો દરીઓ વીંટાયલો છે. ત્રીજો કુશદ્વીપ છે; જેનો વિસ્તાર ઇક્ષુ સમુદ્રથી બમણો કહેવામાં આવે છે; તેની આસપાસ તેનાથી બમણો વારૂણી સમુદ્ર આવેલો છે. વારૂણી સમુદ્રના વિસ્તારથી બમણો ચોથો ક્રૌંચ દ્વીપ આવેલો છે; જેની ચોપાસ તેનાથી બમણો ઘૃત સમુદ્ર વીંટાઇ વળેલો કહેવાય છે ઘૃતસમુદ્રથી બમણા વિસ્તારવાળો શાકદ્વીપ છે; તેની આસપાસ તેનાથી બમણો મોટો દધિસમુદ્ર આવેલો છે; છઠ્ઠો દધિ સમુદ્રથી બમણો શાલ્મલીદ્વીપ છે જેની આસપાસ તેથી બમણા વીસ્તારવાળો ક્ષીર સમુદ્ર છે. અને સાતમો ક્ષીર સમુદ્રથી બમણો પુષ્કરદ્વીપ આવેલો છે જેની આસપાસ તેનાથી બમણા વિસ્તારવાળોશુદ્ધ મીઠા જળનો સમુદ્ર આવેલો છે. આ સમુદ્રની ફરતો લોકાલોક નામનો પરવત વીંટાઇ વળેલો છે; અને તેની પેલી તરફ કાચ જેવી નિર્મળ પૃથ્વી આવેલી છે; જે ઉપર, પૃથ્વીના છેડાઓ પકડીને, દશે દીશાઓના દશ દીગંત હાથીઓ ઉભા રહેલા છે; અને છેક છેવટે તેની પછી શુન્ય છે; કે જેનો પાર શ્રીઇષ્ટ ગુરૂની કૃપા વિના કોઇપણ પામવા સમર્થ થઇ શકતું નથી. આ ભુર લોકમાંના નવ દ્વીપો, જે ઉપર સ્પષ્ટ વર્ણવવામાં આવ્યા છે, તે પૈકીના પુષ્કર નામના દ્વીપમાં બે ખંડ છે, બાકીના પાંચ દ્વીપોમાં પ્રત્યેકમાં પાંચ પાંચ ખંડ છે; જંબુદ્વીપ કે જેમાં આપણે વસીએ છીએ

તેમાં નવ ખંડ છે, જે સંક્ષેપમાં મારા વાંચક વર્ગને આ સ્થળે અવશ્ય કહેવાની જરૂર છે. જંબુદ્વીપની મધ્યે ઇલાવૃત નામનો ખંડ આવેલો છે. પૂર્વે કેતુમાળ ખંડ છે, ઉત્તરે હિરણ્ય, કુરૂ, અને રમ્ય, એ ત્રણ ખંડો આવેલા છે. પશ્ચિમે ભદ્રાશ્વ નામે ખંડ આવેલો છે. અને દક્ષીણે ભરતખંડ, કિન્નરખંડ અને હરિખંડ એ ત્રણે ખંડો આવેલા છે ઉપર પ્રમાણે નવે ખંડમાં ભરતખંડ એ મુખ્ય છે. તથા વિશુદ્ધ પ્રેમનું સ્થાન છે. તેમાં સર્વ પ્રકારની વખાણવા લાયક વસ્તુઓ ઉત્પન્ન થાય છે, ધન ધાન્ય, દાન, માન, સન્માન, ભોગ, યોગ અને શ્રીહરિગુરૂના અનેક પ્રેમી ભક્તોનો જેમાં નિવાસ છે. આવા રસાળ મનોહર ભરતખંડમાં, ચોસઠ દેશ આવેલા છે; તે પ્રત્યેક દેશના પેહેરવેશ રીત રૂઢી વીગેરે તદન જુદા છે આ સર્વ દેશોમાં ગંગા નદી ઉપરનો પ્રદેશ અન્ય દેશો કરતાં વધારે પવિત્ર અને પરમાર્થી છે, એમ વિદ્વાનો આજે પણ કહે છે. પતિતને પાવન કરનારી, તથા શ્રીસાક્ષાતશંકર ભગવાનની જટામાંથી નીકળી આવેલી, ગંગા માતાના કીનારા ઉપર, આપણા વૃત્તાંતના નાયકની સ્વભુમિનું કાશી નગર સુંદર શોભી રહ્યું છે. જેની અંદર પુણ્યદાન થયાં કરે છે. જ્ઞાન સંપાદન કરવાને માટે વિવીધ પ્રકારની શાળાઓ સ્થપાયેલી છે; દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવાને માટે વિવીધ પ્રકારના સાધનો, જેમાં રચાયલાં છે; પત્થર અને આરસના મકાનો, તથા રસ્તાઓ ગીચોગીચ જેમાં આવેલા છે. એકથીએક ચઢીઆતા સુવર્ણના શીખરોવાળા દેવળો ઉપર, ધર્મની ધ્વજાઓ ફરકી રહી છે. આવા દિવ્ય અને મનોહર કાશી નગરમાં, આ વખતે શિલનીધી નામનો રાજા રાજ્ય કરે છે; અને તેની રાજ્ય સત્તા, કાશી નગરની આસપાસ ફરતા બે હજાર ગામો ઉપર ચાલી રહેલી છે.

રાજ્ય મહેલની તથા શ્રી કાશી વિશ્વનાથ મહાદેવના કનકમય દેવળની દેવડીઓ ઉપર, નોબત અને દુદંભીના પોહોરે પોહોરેનાદ થયા કરે છે. પુરવાસી પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ વિવીધ પ્રકારના વસ્ત્રાલંકાર અને શ્રંગાર સજી દર્શન માટે મંગળ ગીત ગાતાં દેવળોમાં જાય છે. જ્યાં જુઓ ત્યાં ઠેર ઠેર શંકર અને વિશ્નુ ભગવાનના મંદીરોમાં બ્રાહ્મણો વેદ ભણી રહ્યા છે. આવા અનેક પ્રકારના ઉત્સવોથી કાશી નગર એવું ભરપુર અને આનંદમય બની રહેલું છે, કે તેની આગળ ઇંદ્રપુરી પણ ઝાંખી પડી જાય. આવી રમ્ય કાશી પુરીમાંથી આશરે ચારસેં વરસ અગાઉના આપણા નાયકની વાર્તાની ઉત્પતિનો આરંભ થાય છે.

કેટલાક કબીરપંથી સાધુઓ કબીરસાહેબની ઉત્પતિ એમ બતાવે છે કે, એક સમયને વીશે વૈકુંઠમાં શ્રીવિશ્નુ ભગવાન બેઠેલા છે તેમની સમીપ લક્ષ્મીજી આવીને કહે છે કે હે ભગવાન, આપ પ્રેમલક્ષણા ભક્તિવાળા આપના ભક્તો અને સંતોની, આટલી બધી ચિંતા રાખો છો ? પણ શું આપ એમ જાણો છો કે તેઓ બધાએ સદાચારી સાચા અને માયાના આવરણથી દુર હોય છે. ભગવાન કહે છે કે હું તો એમજ માનું છું કે તઓ બધા મારા સાચા અને પુરણ પ્રેમી ભક્તો છે.

લક્ષ્મી—જો આપ એમજ માની બેઠા હોતો નાથ આપની ભુલ થાય છે.

ભગવાન—મારી ભુલ થતી હોયતો એકાદ મારા ધારવાથી ઉલટી રીતે વર્તન ચલાવતો હોય તેવો કોઇ મારો પ્રેમી ભક્ત મારા સમીપ લાવી ઉભો કરો !

લક્ષ્મી—કદીકને લેઇ આવીશ તો આપને ખાત્રી થશે ?

ભગવાન—હા ત્યારે તો સંપુર્ણ ખાતરી થશે.

લક્ષ્મી—ત્યારે આપ ખાત્રી થયા પછી એવી ચિંતા કરવી છોડી દેશો?

ભગવાન—હા ખાત્રી થશે તો પછી જરૂર એવી નાહકની ઉપાધીથી દુર રહીશ.

લક્ષ્મી—જો જો સ્વામી પછી ફરી ન જાઓ ;

ભગવાન—તમે સંભાળજો ક્રાંઈ જુઠા ન પડી જાઓ હિમત હોય અને બરાબર સત્ય વાત હોયતો જાઓ જઈને લેઇ આવો

લક્ષ્મી—મને હીમત છે અને સત્ય વાત છે કે બધાએ એવા નથી હોતા.

ભગવાન—જાઓ ત્યારે ખુશીથી લેઇ આવો ? પણ લેવા કયાં જશો ?

લક્ષ્મી—મુત્યુ લોકમાં.

ભગવાન—મૃત્યું લોકમાં કયે સ્થળે ?

લક્ષ્મી-ગંગાજીના ઘાટ ઉપર આવેલા મનોહર કાશીપુરીમાં

ભગવાન--ભલે ત્યારે જાઓ લેઇને સત્વર આવો ? કાશીપુરીમાં મારા પ્રેમી ભકતો અનેક વસે છે તેમાંનો કોઇપણ તમારા કહેવા મુજબ જણાય તેને આંહી લેઇ આવો. ?

લક્ષ્મી--જેવી આજ્ઞા ભગવાન.

આ પ્રમાણે ભગવાન તથા લક્ષ્મીજીનો સંવાદ થતાં લક્ષ્મીજી સત્વર કાશીમાં ગંગાને કિનારે કોઇએક તપસ્વી મહાત્મીના આશ્રમ નજીક આવી પહોંચ્યા. તે મહાત્મા પોતાના આશ્રમમાં કરેલા પોતાના રામજી મંદીરના દ્વારપાસે મનોહર મૃગચર્મ બિછાવી બીરાજેલા હતા. શરીરને વીષે તીતીક્ષા તથા કષ્ટ સહન કરતા હતા. ભગવાં વસ્ત્ર અંગે ધારણ કર્યાં હતા. મનપસંદ સુખના સાજથી દુર રહેતા હોય તેમ તેમની ભવ્ય મુખ મુદ્રા પરથી જણાઇ આવતું હતું. વળી તેમના સુકોમળ શરીરે

તેમણે ભસ્મ ચોળી હતી. નર્મ સુખરૂપ શૈયાને તજી ભુમી ઉપર સુવા ની ટેવ વાળા હતા. સર્વે જગતના સુખને ક્ષણીક જાણીને ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચારે સાધીને ભાવથી સર્વ વૈભવ અને ભોગાદિને ભોગવીને કેવળ અખંડ પરમાત્માના પદને તેઓ પામ્યા હોય તેમ જણાઇ આવતું હતું. હમેશાં બે વખત સ્નાન ધ્યાનથી પરવારી પોતાના ઠાકોરજીનું પુજન અર્ચન પ્રેમથી કરતા હતા. પ્રાતઃકાળમાં અને સંધ્યાકાળે એકેક કલાક હમેશાં રામાયણ આદીની કથા પુરવા સીઓની સમીપ કરતા હતા. અને વાસ્તવીક આત્મ સ્વરૂપનો જ્યાં ત્યાં ઉપદેશ કરતા હતા. આખુ કાશીનગર તેમનો ઉપદેશ મા નતું હતું. અને સર્વ ઠેકાણે તેમની વીશુદ્ધ પ્રેમલક્ષણા ભક્તિના પ્રતાપે તેમની કિર્તી ઘણી પ્રસરી રહી હતી. દુર દેશથી યાત્રાળુઓ તેમના દર્શન અર્થે જતા હતા અને તેઓ જ્યાં જાય ત્યાં ઘણા પુજાતા હતા. આ સ્વામીનું નામ રામાનંદ હતું, અને કાશીનો રાજા પણ, તેમને પોતાના સદગુરૂ તરીકે સ્વિકારતો હતો. આ રામાનંદ સ્વામીના આશ્રમ નજીક શ્રી લક્ષ્મીજીએ વિશ્વકર્માથી પણ ન બની શકે તેવો પરમ મનોહર અને ભવ્ય, અતી નીશાળ એક સુંદર બાગ ટુંક મુ દતમાં રચી દીધો, અને પોતે માળણનું સ્વરૂપ લેઇ તે બગીચાની અંદર કામ કરવા લાગ્યાં; આ વખતે વસંત રૂતુ બેસવાથી કુંજનો સમુહ પ્રફુલીત થઇ રહયો છે. નમેલી સુંદર મંજરી ઉપર સુગંધ લેવા આવી બેઠેલો ભમરો ગુંજારવ કરી રહ્યો છે. જ્યાં (મોગરાની વેલ) મધુમાધવી, ચંપો અને આંબા ઉપરના મ્હોરો ખીલી રહ્યાં છે. ડોલરના ફુલના ગુચ્છાઓ પવનના સપાટાથી ઝઝુમી રહ્યા છે. જેમાં ચંદનવૃક્ષ, ડમરો, નાગરવેલ અને હજારી ગોટાઓની સુવાસ મ્હેકી રહી છે.

વળી જાઇ, જાસુસ, કેસર તાડ તમાલલતા, ચંબેલી; જુઇ લીમડો દાડમ નારંગી અંજીર, કમલ, બકુલ, નિર્મળી અને કેળના વૃક્ષોના સ્થંભો આવી રહેલા છે. ફળ તથા ફુલો સહીત તમામ વૃક્ષો દીપી રહ્યાં છે. વળી બાગની શોભાને વધારનાર, કોયલ, મોર, બપૈયા વીગેરે એનેક પક્ષીઓ પોતાની મધુરી વાણીથી કલરવ કરતાં કલ્લોલ કરી રહ્યાં છે. વચમાં કોઇ સુંદર પાણીનો ફુવારો આવી રહેલો છે. અને તેમાંથી પડતું જળ ચારે બાજુઓના વૃક્ષોને પલાળી મુકે છે. વૃક્ષો ઉપરના પાંદડામાંથી પાણી ઝર્યાં કરે છે તમરાં અને દેડકાં, શીત, મંદ અને સુગંધમય એવો ત્રણે પ્રકારનો સરખો વાયુ વાવાથી મસ્ત થઈ ઝણ-ઝણાટ નાદ કરી રહ્યા છે. આવી પ્રકારનો બગીચો સિંધુસુતા શ્રી લક્ષ્મીજીએ આ સ્થળે બનાવી દીધો છો કે જે જોઇને, બ્રહ્મા, વિશ્નુ અને મહેશ સુદ્ધાં પણ એક વખત મોહ પામ્યા વગર ન રહે. આવો માયાવી ભવ્ય સુંદર બગીચો અને તે માંહેના સુવાસિત પુષ્પો જોઇ, રામાનંદ સ્વામીનું ચિત્ત ઘણું પ્રસન્ન થયું. જેથી એક દીવસે તેઓ લલચાઇ પોતાના ઠાકોરજીને ચડાવવા સારૂ, સુવાસિત સુંદર પુષ્પો લેવા માટે, તે બગીચાની અંદર ગયા. બગીચાની અંદર માલણ હતી તેની રજા લેવી ભુલી ગયા અને જાઇ જુઇ, ચંબેલી, ચંપો, મોગરો, બોરસળી, વીગેરે સુવાસિત પુષ્પો, વૃક્ષો ઉપરથી વૃક્ષો ઉપરથી વીણવા લાગ્યા. એક નાંની ફુલની છાબ ભરાય તેટલા પુષ્પો લઇ પોતે ખોળો ભરી આશ્રમ તરફ ચાલવા માંડયું, પણ એટલામાં લક્ષ્મીજીએ માળણ રૂપે આવી તેમનું કાંડું ઝાલી તેમને ઉભા રાખ્યાને કહ્યું, મહારાજ રજા વગર ખોળામાં ભરીને શું લેઇ જાઓ છો ? પાછું આપી દો ?

રામાનંદ—જા જબ પીછે લે લે? તુ લે લે ?

બાળક—લાઓ મારૂં પાણું.

આ પ્રમાણે સ્વામીએ પુષ્પો લક્ષ્મીજીના ખોળામાં નાંખી દેઇ આશ્રમ તરફ રસ્તો લીધો; અને લક્ષ્મીજી તરત બાગ આદિ માયાવી રચના સમેટી લેઈ, સ્વામીજીએ આપેલા પુષ્પો ખોળામાંને ખોળામાં રાખી ભગવાનની સમીપ તે પુષ્પ ચોરીની વાત જાહેર કરવા માટે, વૈકુંઠમાં આવી પોહોંચ્યાં. ભગવાને લક્ષ્મીજીને સન્માન પૂર્વક યોગ્ય આસને બેસારી ક્ષેમ કુશળતા પુછીને કહ્યું કે કહો દેવી! કોઇ એવો પ્રેમી ભક્ત માલમ પડયો કે જે મારા ધારવાથી ઉલટો હોય?

લક્ષ્મી—તે વના પ્રાણેશ હું કાંઇ આપની પાસે આવી હઇશ જુઓ. આ મારા ખોળામાં રહી તે આપને પ્રાણથી પણ અધિક પ્રિય છે.

ભગવાન—લાવો ત્યારે સત્વર વાર ન કરો?

આટલુ કહેતામાં લક્ષ્મીજી પોતાના ખોળામાંના પુષ્પો ભગવાન-આગળ કાઢીને મુકવાને ઇરાદે ખોળામાં હાથ નાંખી જુએ છે તો કોઇ એક તેજસ્વી રામાનુજ સંપ્રદાયના તિલકથી અંકિત થએલા ભવ્ય કપાળવાળું, દીર્ઘ ભ્રકુટી અને લાબાં હસ્ત વાળું, તથા રંગે ઘઉંવર્ણું વ્હાલ ઉપજાવે તેવું મનોહર કાંતિવાળું હસતું બાળક માલમ પડયું.જોતાંની સાથેજ લક્ષ્મીજી એકદમ લજ્જીત થઇ ખસિયાણાં પડી ગયાં. તે જોઇ ભગવાન શ્રી એ હસિત વદનથી તેમને કહ્યુ કે સાધવી, લાવો લાવો તે વસ્તુ સત્વર મને બતાવી દો! છુપાવો છો શું કામ? લક્ષ્માજી આ સાંભળી વધારે સ્તબ્ધ થઇ ગયાં, અને પતિ વગર બાળક ઉપ-જાવ્યાનું તોહમત આવશે તેની ચિંતા અને ગભરાટને લીધે દીગમૂઢ બની શ્રી ભગવાન સમીપ હાથ જોડી ઉભાં રહ્યાં.

ભગવાન—સાધવી! આમ એકાએક ખોળામાં લાવેલી વસ્તુ

મને નહીં આપતાં, સ્તબ્ધ બની મુખ મ્લાન કરી કેમ ઉભાં રહ્યાં છો?

લક્ષ્મી—રહેશ ! હું જુઠી પડી.

ભગવાન—કેમ એમ થયું. એવું શું થયું ?

લક્ષ્મી—મેં જાણ્યું કે મારા ખોળામાં પુષ્પો છે ને આતો, પ્રભુ, બાળક નીકળ્યું.

ભગવાન—અરે બાળક શી રીતે નીકળ્યું ! વાહ વાહ કામ શું કરવાનું હતું અને શું કરીને આવ્યાં.

લક્ષ્મી—પ્રાણેશ, હું અપરાધી નથી. આપ સર્વજ્ઞ અંતરયામી છો. હું ગર્વ કરી આપના આગળ કયાં રેહેવાની હતી. મેં ગર્વ કર્યો તેને આપે આ પ્રકારે તોડયો. હવે હું સમજી હવે આ બાળકને શું કરૂં.

ભગવાન—જાઓ જઇને પાછો બનાવ્યો હતો તેવો બગીચો બનાવો અને જ્યાંથી પુષ્પોનો ખોળો ભર્યો ત્યાંજ આગળ પાછું બાળકને જઇને મુકી આવો ? જાઓ હવે આવી પ્રકારનું મિથ્યા અભીમાન કદી પણ કરશો નહીં.

લક્ષ્મી—બહુ સારૂં પ્રાણાધાર ત્યારે તેમ કરી સત્વર પાછી આવું છું.

આ પ્રકારે ભગવાનની આજ્ઞાનુસાર શ્રી લક્ષ્મીજીએ પાછાં ફરી તે સ્થળે આવી, હતો તેવો બાગ રચી જે સ્થળેથી પુષ્પોનો ખોળો ભર્યો હતો, તેજ સ્થળે એક સરોવર આગળ બોરસળીના વૃક્ષ તળે પેલું બાળક મુકી દેઇ, પાછાં વૈકુંઠમાં જતાં રહ્યાં. બાળક વૃક્ષ તળે પડયું પડયું રમ્યા કરે છે. હસિત વદનથી ટગર ટગર પરમાત્માની અલૌકિક જગત રચનાને જોયા કરે છે. બાગની અંદર કલ્લોલ કરતા પક્ષીઓના મધુર અવાજથી કિલકારીઓ કર્યા કરે છે. પોતાના

જમણા હાથનો અંગુઠો ધાવ્યા કરે છે, અને નિર્ભય પણે તે બોરડીના વૃક્ષ નીચે જમીન ઉપર કુદરતે બીછાવેલા ઘાસના ગલીચા ઉપર આળોટયા કરે છે. આ અનુપમ શ્રી ભગવાનના સંકેત અનુસાર ઉત્પન્ન થએલું બાળકનું લિલા વિગ્રહતનું ઘણુંજ ખુબસુરત અને રસ્તાના જનારને પણ પ્રેમ ઉપજાવે તેવું હતું, કપાળ દીર્ઘ અને તેજસ્વી હતું. બન્ને ભુજા લાંબી હતી, આંખો અરૂણુના જેવી દીપતી હતી. મુખ મુદ્રા ઉપર વિશુદ્ધ પ્રેમની છાપ, ગમે તેને પણ તાદૃશ થયા વગર રહે તેવી નહોતી, આ રમ્ય કાન્તિવાળું અને મનોહર બાળક, ઇશ્વરનો જાણે અવતાર હોય તેવું સર્વંશ લાગતું હતું. પ્રેમ સ્વરૂપ પરમાત્મા અદૃશ રીતે, જાણે તેનું રક્ષણ કરતા હોય તે પ્રમાણે તેની આસપાસ કોઇ પણ જીવજંતુ હરતું ફરતું ન હતું. કે તે બાગ માંહેનું કોઇપણ પશુ પક્ષી આવીને તેને કોઇ પ્રકારે હેરાન કરતું ન હતું. પણ ઉલટાં સર્વ જીવો શ્રીરામનામનું ઉચ્ચારણ પ્રસન્ન થઇ કરતાં હોય, તેવી રીતે મધુર અવાજથી રૂણુંકાર કરી રહ્યાં હતાં. આ વખતે પ્રાતઃકાળના સુર્યના કીરણોએ રાત્રીનાં અંધારાને દુર કર્યું હતું. અને કાશી નગરની સર્વ વસ્તી ગંગાએ શૌચ સ્નાનાદિ કરવા તથા દર્શન કરવા અર્થે આવજા કરી રહી હતી. ચંદ્રની કાંતિ મંદ થઇ સૂર્યના તેજ આગળ, તારાઓનું તેજ ઓછું થઇ ગયું હતું. આકાશ પ્રકાશિત થઇ જવાથી બાગ બગીચા, વન ઉપવનો, પ્રફુલિત થઇ આનંદમાં ડોલતાં હતાં. સુંદર સરોવરો ઉપર કમળના જુથ્થો ખીલી રહ્યાં હતાં. ચકવા ચકવીના જોડાં પોતાના મિત્ર સુર્યને જોઇ આનંદ મગ્ન થઇ રહ્યાં હતાં. ચંદ્રમાના વિયોગનું દુઃખ ચકોરના હ્રદયમાં ઉદય થયું હતું. રાત્રીએ ફરનારાં

પ્રાણીઓ મુંઝાવા લાગ્યાં હતાં અને કુંજની લતાઓમાં ભમરાઓ ગુંજારવ કરી રહ્યા હતાં એટલામાં સુર્ય નારાયણ ભગવાનક પુર્ણ રીતે ઉદય થયા કે તરતજ, દિશાઓમાં લાલાશ પ્રસરવા માંડી હતી. નગર વાસિઓ પોત પોતાના ઉદ્યમે લાગી ગયા હતા. આવા પ્રભાતના સમયે એક નીમા નામની મુસલમાન વણકર વિધવા વૃદ્ધ ડોસી (હિંદુસ્તાનમાં જેને જુલૈયા લોક કહે છે) તે બગીચાની આસપાસ આવેલી સુંદરવાડ નજીક, વાડ બાહેર પડેલા પાકાં મિષ્ટ ફલો આવી વીણવા લાગી. તે વૃદ્ધ ડોસી પાંચ સાત વરસ થયાં હતભાગ્યે વિધવા બનેલી હતી. તેને પેટ કોઇપણ સંતતિ ન હતી. તેથી પોતે પોતાના ઘરમાં એકલીજ હતી. દરરોજ એક બે રેશમી કાપડના તાકા વણી પોતાનું ગુજરાન ચલાવતી હતી. વિધવા થયા પછી તે ડોશીએ નિરગુણી ભજન ભાવમાં પોતાનું ચિત પરોવ્યું હતું. અને એવા પ્રેમથી ભજનો ગાતી, અને સતસંગી સાધુઓના ટોળામાં જઈ ભાગ લેતી કે એક હિંદુ શ્રેષ્ટ સાધુમાતા પણ તેની પ્રેમલક્ષણા ભકિત જોઇ દીગમૂઢ બની જાય. આથી કરીને તે વૃદ્ધ ડોસી, જોકે જાતે મુસલમાન હતી તોપણ એક પવિત્ર ભજનાનંદી સાધુ કરતાં અધીક ભજનાનંદી, આખા નગરમાં ગણાતી હતી. તેનું વય આ વખતે પંચાવન વર્ષનું થવા આવ્યું હતું. તેના વાળ શ્વેત થઇ ગયા હતા. ચામડી ઉપર કરચોલી વળી ગઇ હતી. તેની મુખમુદ્રા ઉપરથી તે અનુભવી જણાતી હતી, અને નિરગુણી ભજન ગાતે ગાતે પોતાનું દરેક કાર્ય કરતી હતી. આ સમયે પણ તે નીચેનું ભજન તેની ભાષામાં ગાતે ગાતે ફુલાદિ વીણી રહી હતી.

ગાયન ૨.

મેરે રામમેં જો મઝાથા, વો ઝાહીર નથા—
કીસમતમેં જો લિખાથા, મુઝે ઝાહીર નથા—મેરે.
જંજાલ દુનિયાકી હમેશાં,લગતીથી મેરે ગલે;
રબ મિલતે છૂટી પલમેં, મુજે ઝાહિર નથા—મેરે.
દુખ હૈ દુર ખાયેશો, દીલમેં આરામ હુવા;
મેં મેરા સબ છૂટ ગયા, જો ઝાહિર નથા—મેરે.
જીસકુ મેં ઢુંઢું ફિરૂં, દમ એક ના છોડું;
સોહંસા દીદાર દેખા, મુજે ઝાહિર નથા—મેરે.

ઉપર પ્રમાણે મધુર સ્વરે તે, વૃદ્ધ માતાની નજર ગાતે ગાતે ફળાદિ વીણતાં પેલા રમ્ય બાળક ઉપર પડી. બાળકને જોતાંની સાથે, તેને કોઈ પ્રકારનો વાત્સલ્ય ભાવ ઉપજ્યો; જેવી પોતાના મન સાથે કહેવા લાગી કે "યા રબ્બાલમિન કયા ખુબસુરત બચ્ચા હૈ. ઐસા જો કે એક મુજકો ઇનાયત કીયા હોતાતો ઇસ બુઢાપેમેં ઇતની તકલીફ યે બંદી ન ઉઠાતી." આમ કહી તે બાળકને દુરથી નિહાળવા લાગી. અને તેની આસપાસ કોઇપણ મનુષ્ય ન જણાયું એટલે બગીચાને દરવાજે થઇને જ્યાં બાળક પડયું હતું, ત્યાં આગળ આવી ઉભી રહી. આ સમયે બગીચામાં બાળક અને તે વૃદ્ધ ડોસી સિવાય બીજું કોઇપણ જણાતું ન હતું. પાસે આવી આશ્ચર્ય અને આનંદથી તે બાળકને નખથી તે શીખ સુધી નીહાળ્યા કરતી હતી. ઘણીવાર ત્યાં ઉભી રહી પણ તે બાળકના માતપીતા કે કોઇપણ તેને ઉછેરનાર, અગરતો કોઇ લાવી મુકનાર મનુષ્ય તેને દષ્ટિગોચર થયું નહીં. જેથી બાળકને તેણે ખોળામાં લઇ લીધું, અને તેના ઉપર

પોતાને કોઇ અલૌકિક પ્રેમ પ્રગટ થવાથી રમાડવા લાગી. પ્રેમના જોસ્સાને લીધે એને પૂર્વના રૂણાનુબંધે કરીને રમાડતાં રમાડતાં તે વૃદ્ધ માતાના સ્તનમાંથી દુધની સેર છૂટીને પેલા બાળકના મુખમાં પડી, જે જોઈ તે વૃદ્ધ ડોસી એકદમ ચકિત બની ગઇ. તેની આંખો-માંથી હર્ષના અશ્રુ વેહેવા માંડયા; અને પછી જ્ઞાન દૃષ્ટિથી વિચાર કરવા લાગી કે "યા મહબુબ જરૂર યે લડકા મુજકોહિ આપને દે દિયા, કયોં કે મેરા દુધ ઉસકે મ્હૂંમે કુદરતી ગિરતા હૈ, બેશક ઇસ્સે સબુત હુવા કિ મેરે લિયેહિ, મેરે સાંઇ; આપને યે સબ કાર કિયા. ચલ અબ મકાનકો ઉસ્સે લે જાકે ધવાઉં, નલ્લાઉં, બાદ ઝુલેકે અંદર ઝુલાઉં. ઉસકુહી પાલુંગી, બડા કરૂંગી, બાદ ઉસકા સુખ દેખકે મરૂંગી" આવી રીતનો પોતાના મન સાથે નિશ્ચય કરી તે બાળકને લેઇ, પોતાને ઘેર ચાલી ગઇ. ઘેર જઇ તે ડોસીએ મહેલ્લાવાળાઓને, પડોશીઓને, અને પોતાના સગાં સહોદરને સઘળી અથથી તે ઇતિ સુધી માંડીને બાળક પ્રાપ્ત થયાની વાત કહી. સૌએ તે વૃદ્ધ ડોશીને કોઇ પ્રજા નહીં હોવાથી, તે બાળકને પૂત્ર તરીકે ગણી પાલન પોષણ કરી ઉછેરી મોટો કરવાની, ભલામણ કરી તે પ્રમાણે વૃદ્ધ ડોસીએ તે બાળકનું નામ કબીર પાડી, તેને પોતાના પૂત્ર તરીકે ગણી, કાળજીથી ઉછેરવા લાગી.

રઘુરાજકૃત અને નાભાકૃત ભકત માલના ગ્રંથોમાં વળી કબીર દાસની ઉત્પતિ એમ બતાવે છે કે કોઇ એક કાશી પુરીની પવીત્ર વિધવા બ્રાહ્મણી, ઉપર કહેવામાં આવેલા મહાત્મા રામાનંદ સ્વામીની વિશુદ્ધ પ્રેમથી ઘણા વખતથી સેવા કરતી હતી. એક દીવસે રામાનંદ સ્વામી તેની અત્યંત પ્રેમ ભક્તિ જોઇ પ્રસન્ન થઇ ગયાં, અને તેણી

તેને એકાએક **પૂત્રવતી ભવ** અર્થાત પુત્રવાળી થાવો એવું વરદાન આપી દીધું. તે પવીત્ર વિધવા બાઇએ સ્વામીનું વરદાન જો કે માથે ચડાવ્યુ, પણ વીધવાને પુત્ર કેવો એ વીચારથી અત્યંત ગ્લાની પામી સ્વામીજી પ્રત્યે સવિનય કહેવા લાગી. કે ' મહ;રાજ હું વિધવા છું કલંક લાગશે, અને મારે તેથી આત્મ હત્યા કરવી પડશે. માટે આતો ધર્મ કરતાં ધાડ પડયા જેવી આપે મારી સ્થિતી કરી, હવે મારે શો ઉપાય કરવો ? મહારાજે ઉત્તર આપ્યો કે' બેટા યોગી પુરૂષને એક વખ્ત બોલદીયા તીર વો લોક આપકા બચન પીરાતે નહી હેં અગર કભી પીરાને જાય તોભી ઉનકા બચત ફિર શકના નહી હે, વાસ્તે બચનતો હમારો મિથ્યા ન હોગાં. પરંતુ જા જો પુત્ર હોગા ઉસ્સે તુ કલંકીત ન બનેગી, બલ્કે ઉસ પુત્રસેં તેરી કીર્તી હોગી. ઔર જન્મ મરનસે મુકત હોકે રામજીકે સ્વરૂપ મેં જા મિલેગી અબ શાંત હો, નીર્ભય હો, ઔર પ્રસન્ન ચિતસે રમાપતીકા સુમરન કરો જાઓ મૌજ કરો બે પીકર હોકે અપના કામ કરો " આ પ્રમાણે સ્વામીએ તેને આશ્વાસન આપી તેના કલંકનું નીવારણ કરી વીદાય કરી અને સ્વામી પોતે ગંગાજીએ સ્નાન કરવા ચાલ્યા ગયા આ વી ધવા બાઇને આ ઘડીથી ગર્ભ રહ્યો અને નવ માસે તેને ઉપર વર્ણન કર્યું તેવો ખુબસુરત બાળક જન્મ્યો વિધવાંને પુત્ર પ્રસવ થયાની વાત નગરમાં જાહેર પડતાં નાના મોટાં સૌએ પોતાને કલંકીત બનાવી ધીકકારશે એવા ભયથી તે વીધવા બાઇ હૃદયમાં સંતાપ કરવા લાગી આ ભયને લીધે સ્વામીજીના કહેલા વચનોમા તેને જે શ્રદ્ધા હતી તે સઘળી જતી રહી. જેથી રાતોરાત બાળકને લેઇ કોઇ એકાંત જં ગલમાં જઇને મુકી આવી. બીજે દીવસે પ્રાતકાળમાં ઉપર કહી તે

નીમા, નામની મુસલમાન વણકર વૃદ્ધ ડોસી શૌચ સારૂ જતી હતી બગીચાની વાડમાં પડેલા પેલા સુંદર બાળક ઉપર તેની દૃષ્ટિ પડી. પોતાને કંઇ પ્રજા નહી હોવાથી તે વૃદ્ધ માતાએ તે બાળકને પોતાના પુત્ર તરીકે ઉછેરી મોટો કરવાનો નિશ્ચય કર્યો નજદીક આવેલા જંગલમાં જલ્દી જલ્દી શૌચ જઇ આવીને તે બાળકને લેઇ પોતાના ઘર તરફ ચાલી ગઇ. ઘેર જઇ તે બાળકનું નામ કબીર પાડી તેને ઉછેરવા માટે અત્યંત પરિશ્રમ તેણીએ લેવા માંડયો એમ પણ કહેવામાં આવેછે.

આમ બે પ્રકારે કબીરદાસની ઉત્પતિ કહેવામાં આવે છે. પણ જે પેહેલો પ્રકાર છે તેજ સત્ય હોય એમ ભાસે છે. કારણ પરમાત્માના સંકતીક લિલા વિગ્રહ તનુઆ ઘણે પ્રકારે ઉત્પન્ન થઇ શકે છે એમ ઘણા અનુભવી તત્વ વેત્તાઓ કહે છે તેમજ વૃદ્ધ અનુભવી કબીરપંથી સાધુઓ કબીરની ઉત્પત્તી પહેલા પ્રકાર પ્રમાણે વર્ણવે છો અને કેટલાકવીદ્વાનો પણ તેમજ માને છે. બીજા પ્રકારમાં જે હકીકત કહી છે તે હકીકત માત્ર નાભાકૃત અને રઘુરાજ કૃત ભકત માલમાથી મળી આવે છે, બીજે કોઇ ઠેકાણે વાંચવામાં કે સાંભળવામાં આવી નથી, તેથી તેના પર વધારે ધોરણ રહી શકતું નથી પણ પ્રીય વાંચનાર, હું તો બે પ્રકારની હકીકત આપની સમીપ મુકુ છું, પછી જે પસંદ પડે અને સત્ય સમજાય તેને ગ્રહણ કરવાનીતમને સ્વતંત્ર સત્તા છે.

આ પ્રામાણે દીનપ્રતીદીન કબીર બાળકના પગલાથી, નીમાની ઉન્નતી થવા માંડી, અને દરરોજ લુગડાંવણાંવવા સારૂ ઘરાક ઉપર ઘરાક આવવા માંડયા. અને વણવાની મજુરીના પૈસા ઘરાકોએ નીમાને અગાઉથી આપવા માંડયા, નીમા એકલે પંડે કેટલું કામ કરી શકે માટે તેણે પોતાની જ્ઞાતીના વણનાર કારીગરોને રોજ કરી રાખવા મા

ડયાં અને ધંધો ધમધોકાર ચલાવવા લાગી. કબીર આ વખતે પાંચ છ માસનાં થયા હતા અને ફક્ત 'રા' એટલો શબ્દ તેમને બોલવાં આવડતો. હતો મોહોલ્લોનાં પડોશીઓ અને નીમાની સગાં સહોદર તેમને અનેક પ્રકારના હાસ્યજનક ચાળાથી રમાડતા અને તેડતા ત્યારે કબીર માત્ર રા એવો તે દરેકની સમીપ ઘણા લાડથી ઉચ્ચાર કર્યા કરતા હતા. જળ દુધ આદિ પીવાની વસ્તુ, ખાવાની વસ્તુ, અગર તો તકતો કે કોઇ પુતળા જેવો પદાર્થ, તેમના સમીપ ધરવામાં આવતો ત્યારે, ફક્ત ' રા ' શબ્દનો ઉચ્ચાર કરી, તેના ઉપર ઝડપ મારતા. કોઇ બોલાવતું અગર તો તાળી કે સીસકારી વગાડતું કે તરત પ્રત્યુત્તરમાં તે ' રા ' શબ્દનોજ મુખમાંથી ધ્વની કાઢતા. આ પ્રમાણે જેમ ચંદ્રમા દિન પ્રતિદીન વૃદ્ધિને પામે, તેમ કબીરજી મોટા થવા માંડયા. બાર માસના થયા એટલે રામ શબ્દનો પુરેપુરો ઉચ્ચાર કરવા લાગ્યા. પોતાની માતા, દરેક મનુષ્યને અને પ્રાણી પદાર્થને ઓળખાવે ત્યારે માત્ર રામ એજ શબ્દની સંજ્ઞાથીજ, સર્વને ઓળખતા હતા. અને રામ એજ સંજ્ઞાથી બોલાવતા હતા. આ પ્રમાણે ખાવામાં, પીવામાં, હસવામાં, રડવામાં, બોલવામાં, ચાલવામાં ઉંઘવામાં, સર્વમાં, જાણે શ્રી રામનુંજ સ્વરૂપ જોતા હોય તેમ, રામ શબ્દથીજ દરેક પ્રવૃત્તિ કરવા લાગ્યા. એક ક્ષણ વાર પણ રામ શબ્દથી જુદા ન થતા હોય, તેમ તેમના ચ્હેરા ઉપરથી લાગતું હતું. આવી રીતે બાલ કબીરનું રામચંદ્ર ભગવાનથી અભિન્નપણું જોઇ તેમની માતા સાનંદાશ્ચર્યની સાથે, તેમને ઇશ્વરી અવતાર તરીકે માનવા લાગી. આસપાસના પાડોશીઓ પણ એવી વિચિત્ર કૃત્તિથી કબીરમાં પુજ્ય ભાવ ધરવા લાગ્યાં. આમ કરતાં કરતાં કબીરની ઉમર પાંચેક વર્ષની

થવા આવી. એટલે તેમની માતાએ વેપારીને જોઇએ તેટલું હીસાબ વીગેરેનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા સારૂ એક વિદ્વાન મુસલમાન કજીને ત્યાં તેમને દરરોજ મોકલવાનું શરૂ કીધું; પણ કાજી કોઇપણ અક્ષરનો ઉચ્ચાર કરવાનું શીખવાડે અગરતો કાજી બીજું બધું શીખવવાની ઘણીએ માથાકુટ કરે પણ રામ શબ્દ સિવાય તેઓ મોઢેથી બીજું કાંઇ બોલતા કે પાટીમાં લખતા ન હતા. છેવટે તેમનાથી કાજી પણ થાકયો, અને સાત વર્ષની વય થવા આવી છતાં રામ શબ્દ સિવાય કંઇપણ બીજું લખી વાંચી જાણતા ન હતા. આથી છેવટે થાકીને તેમની માતાએ કાજીને ત્યાં મોકલવાનું બંધ રાખી, પોતાના સાળ વણવાના ધંધામાં તેમને મુકયા, અને ઘરધંધો શીખવવા માંડયો. પોતાની માતાને તથા પોતાના ઘરમાં બેસનાર રોજીંદા વણકર કારીગરોની માફક, જોઇ જોઇને એક બે દિવસમાંજ પ્રતિક્ષણ રામ શબ્દના ઉચ્ચારથી તેમણે સાળ વણવાનું કામ શરૂ કર્યું અને મોટા મોટા પ્રખ્યાત કારીગરોથી પણ એક દીવસમાં પુરા ન થઇ શકે તેવા રેશમી કાપડના તરેહવાર તાકાઓ ઉપરા છાપરી દરરોજ કાઢવા માંડયા. આ જોઇ, તેમની જોડે કામ કરનાર કારીગરો પણ ઝાંખા પડી ગયા હતા. અને વણવાના કામમાં કાંઇ પણ સુઝ ન પડે તો કબીરને પુછી તે કહે તે પ્રમાણે કરતા હતા. જ્યારે કારીગર વણકરોના અને તેમની માતાના હાથથી વણાયેલા રેશમી તાકાઓની કીમત, દશવીશ રૂપીઆ થતી, ત્યારે કબીરના વણેલા તાકાઓની કીમત એથી બમણી ત્રમણી, અને કોઇ કોઇ વાર, તો દશ ગણી થતી હતી. પોતાની માતાને હવે કબીરદાસ ઘણી મહેનત આપતા ન હતા. કારણકે તે વૃદ્ધ માતાની ઉમર લગભગ ત્રેસઠ વરસની થવા આવી હતી;

દશ બાર વરસની અંદર કબીરદાસના પ્રતાપથી તેમની માએ પોતે અને કબીરદાસ નિતીથી ખરચે તો જીવે જાગે ત્યાંસુધી પોહોંચે તેટલું ધન એકઠું કરી દીધું હતું. કબીરદાસે તેરમા વરસની શરૂઆતમાં ધરધંધા ની ઉપાધિ દુર કરવાનો નિશ્ચય કર્યો પણ પોતાની માતાની બીકને લીધે તેઓ તેમ કરી શક્યા નહીં. એટલામાં દૈવયોગે તેમની માતુશ્રી માંદા પડયાં; એટલે ધરધંધો બંધ કરવાની તેમને ખાસ જરૂર પડી. ધર ધંધો બંધ કર્યો. ને એક અઠવાડીયું થયું નહી એટલામાં, ભોગજોગે તેમની માતા, નીમા ગુજરી ગઇ. મોહોલ્લાના પડોશી અને સગાં સહોદરને નીમાના મરણના સમાચાર કાને પડતાંજ તેઓ તેણીનાં શબ પાસે ભેગાં થઇ રડવા લાગ્યાં પણ કબીર તો પોતાની માતુશ્રીના શબ પાસે બેસીને આનંદથી નિરગુણી રામનામના પદો, શિઘ્રકવિની પેઠે, બનાવી બનાવી એક પછી એક ગાઇ રહ્યા હતા. અને આક્રંદ કરનાર સ્રી પુરૂષોને વિવેકથી નમ્રપણે યથાસ્થિત બોધ દેતા હતા. આથી તેમની જ્ઞાતિના લોકોએ, શોક છોડી દેઇ આનંદ અને ઉત્સાહપુર્વક, તે વણકર વૃદ્ધ માતાની દફન ક્રિયા કરી; અને સૌ પોતપોતાના સ્થળે ચાલ્યા ગયા. કબીર તેર વરસની વયના હવે પોતાના મકાનમાં એકલાજ રેહેતા હતા. થોડો ઘણો પોતે સાળનો ધંધો કરતા હતા, તે પણ હવે માતાના મરણના બીજા દીવસથીજ બંધ કરી દીધો; અને પોતાના મકાનનાં બારી, બારણાં, ભીંત વગેરે તમામ સ્થળો ઉપર રામનામના અક્ષરો પોતાને હાથે લખી દીધા. અને આંગણામાં, ઉપર કહી ગએલા બગીચામાંથી, પાંચ દશ તુલસિના છોડા લાવી, રોપી દઇ તેની આસપાસ ક્યારાઓ કરી દીધા. આ બગીચો અત્યારે કબીરનોજ કહેવાતો હતો. આખા મકાનને

લીંપી ગુંપી એવું તો પવિત્ર અને સુસોભિત બનાવી દીધું કે, તેની આગળ તપસ્વિઓના મઠો અને ગુરૂદ્વારાઓ પણ ઝાંખા પડી જાય. વળી પોતાના આશ્રમની અંદર મૃદંગ, એકતારો, મંજીરા, ખંજરી, ઝાંઝો, પખવાજ વીગેરે ભજન ગાવાનાં સાધનરૂપ વાજીંત્રો પણ એક પછી એક વસાવવા માંડયા. અને સંતસાધુઓ એકઠા કરી તેમની યથાર્થ રીતે સપ્રેમ સેવા બજાવીને, દરરોજ પોતાના આશ્રમને આંગણે ભજનની રણુઝીક મચાવતા હતા. નગરવાસિઓ તેમની પ્રેમી વાણી સાંભળવાને, દરરોજ ઉપરા છાપરી ટોળાબંધ આવ્યા કરતા હતા; અને હવે કબીર સાહેબના આશ્રમે આઠે પોહોર તે પ્રમાણે ધમધોકાર શ્રીહરિનામ નોજફકત વેપાર ચાલીરહ્યો હતો. આવી રીતે કાલ વ્યતિત કરતાં, પોતાની માતાને ગુજરી ગએ એક વર્ષ પુર્ણ થવા આવ્યું હતું; અને પોતાને પણ ચૌદમુંવર્ષ બેસી ગયું હતું. આ વખતે કાશી નગરમાં સતનામ સાહેબને નામે તેઓ અતીશય પ્રસીદ્ધિમાં આવી ગયા હતા. અને દેશ દેશનાં રાજાઓના કાસદો મારફત તેમની ખ્યાતિ સાંભળવાથી, આમંત્રણોના તેમના ઉપર પત્ર આવતા હતા. દરરોજ પાંચ પચીશ સંત સાધુઓને જમાડી બાદ તેઓ વખત બે વખત જમી લેતા હતા. અને મોટા મોટા દુર દેશો સુધી કબીર સાહેબનું નામ સતનામ સાહેબ તરીકે અતીશય પ્રખ્યાત થઇ રહ્યું હતું. અને તેઓ એક મોટા ચમત્કારીક યોગિંદ્ર તરીકે, બાલછતાં, સઘળે સ્થળે ઓળખાતા હતા તથા પરમાત્માના સાંકેતીક તત્વદીક લિલાતનુઓમાંના એક તરીકે સર્વત્ર પુજાતા હતા પણ કાશીનો રાજા શીલનીધી, શંકાશીલ પુરૂષ હોવાથી, તેમની પ્રત્યે અશ્રદ્ધા રાખતો હતો. અને કબીરજીની પ્રેમ લક્ષણા ભક્તિને છોકરમતમાં ગણી કાઢતો હતો. પણ શ્રીમદ ભગવાન સીતા પતિની ઇચ્છા

થી પ્રકટ થએલા આપણા સાચા ભક્ત કબીરદાસને તે વાતની જરા પણ સ્પૃહા ન હતી. કારણકે પોતે બાલવયના છતાં, મહાન યોગીની પેઠે નિજાનંદમાં મસ્ત રહી, એક રમતા રામની માફક પોતાના શ્રી રામજીના રટણમાં અને ભજનમાંજ, જ્યાં ત્યાં બેઠેલા જણાતા હતા. અને સર્વદા સત્ય નિતિરિતિથી વર્ત્તન ચલાવી સર્વના હૃદયમાં પ્રેમ ભાવ ઉપજાવતા હતા.

પ્રકરણ ૨ જું.

કબીરને ઉપદેશ અને તેની ગુરૂપ્રત્યેની પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ.

મનગયંદ વશ થઈ રહે, ચાલે સુરતિ સાથ,
માવતજો બેસે પ્રહી, સદગુરૂ અંકુશ હાથ—

આ પ્રમાણે આપણી વાર્ત્તાના નાયક કબીરદાસને ચૌદમું વર્ષ હવે પુરૂ થવા આવી પંદરમાં વર્ષનો પ્રારંભ થયો હતો, આ વખતે જો કે તેઓ પોતાના શ્રી રામના રટણમાં એકતાર બની હમેશાં રહેતા હતા પોતાને માથે કોપ સમર્થ સદગુરૂ નહીં હોવાથી, કોઇ સમર્થ સદગુરૂ શોધી, પોતાને શીરે સ્થાપવાની તિવ્રેચ્છા તેમને ઉત્પન્ન થઇ હતી. કારણકે તે જાણતા હતા કે સુરપતિ ઇન્દ્રે પણ બ્રહ્માજીને ગુરૂ કર્યા હતા. જનક રાજાએ અષ્ટાવક્રને અને રામચંદ્રજીએ પણ વસિષ્ઠને ગુરૂ કર્યા હતા. શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માને પણ ગુરૂ કરવા પડયા હતા. એમ દરેકને ગુરૂ કર્યા વિના ચાલ્યું ન હતું. કારણકે તેઓ જાણતા હતા કે ગુરૂ વિના જ્ઞાન નથી, જ્ઞાન વિના મોક્ષ નથી અને મોક્ષ વિના જન્મ મરણ જીતી શકાય તેમ નથી. ઘણા લોકો મનને ગુરૂ માની જીવન મુક્ત બનવાની, મેરૂ પર્વતની પેલી પાર પોહોચી

જવા જેવી મોટી આશા રાખે છે. પણ જે જગત પ્રસિદ્ધ વાત છે: પોતાનો પોતે વૈદનો ધંધો તો કરતો હોય છતાં રોગ તે તેઓ જાણતા નથી કે પારકી માતાજ કાન વીંધે છે. પોતે જાણીને મટાડી શકતો નથી પણ બીજો વૈદજ મટાડી શકે છે. માણસથી પોતાના બરડાની કરોડ જોઇ શકાતી નથી પણ પારકોજ જોઇ શકે છે. આપણા મનથી આપણે ગમે તેવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી જીવનમુક્ત બનવાની આશા રાખીએ, પણ આપણું મન કેવા પ્રકારના ઉપદેશથી કેળવાશે અને કયું જ્ઞાન આપણું અજ્ઞાન આવરણ દુર કરવાને સમર્થ થઇ શકશે, તથા કયો રસ્તો આપણે માટે અનુકુળ થઈ પડે તેમ છે, તે પારકો પુરૂષજ જાણી શકે છે. માટે દરેકને માંથે પોતપોતાનો સદ્દગુરૂ હોવોજ જોઇએ, એમ શ્રુતિ સ્મૃતિ અને ચારે વેદો પણ સ્પષ્ટ દર્શાવે છે. પતિ વિનાની વિધવાનો સંસાર જેમ સુનો છે; જેમ પત્તિવૃતા સ્રી ને વ્યહવાર અને પરમાર્થમાં પોતાનો પતિ સંસાર સાગરથી તારનાર નૌકારૂપ છે, તેવીજ રીતે પુરૂષને તેનો સદ્દગુરૂ છે. પતિ વિનાની સ્રી જેમ ન ધણીઆતી કહેવાય છે, તેવીજ રીતે ગુરૂ વિનાનો પુરૂષ તે નુગરો કહેવાય છે. બારાક્ષર અને બારાક્ષરી જાણ્યા વગર આપ-ણાથી કોઇપણ પુસ્તક વાંચી શકાતું નથી. તેવીજ રીતે સમથ સદ્દગુરૂને શોધ્યા વગર યથાર્થ આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઇ શકતુંજ નથી. સદગુરૂ વગર પોતાના સ્વધર્મનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજી શકાતું નથી. પ્રીયભાઇ આ સંસાર એક ભુલવણી રૂપ છે, અને તેમાં આપણે સૌ ભુલા પડેલા છીએ. આ ભુલવણીના બનાવનાર નૃપતિ, શ્રી ઇષ્ટ પરમાત્મા છે, અને તેમણે તે ભુલવણીના સ્થળોમાં પ્રત્યેક-

સ્થળે સદગુરૂરૂપ પોતાના ભોમીઆઓને ગોઠવી દીધેલા છે. કે જે ભોમીયા વગર આપણે આડે રસ્તે ચડી લુંટાઇએ છીએ. જેમ કોઇ ભુલા પડેલા ધનીક મનુષ્યને, તેનું ધન વીગેરે લુંટી લેઇ, તેની આંખોએ પાટા બાંધી કોઈ વીકટ જંગલમાંના ઝાડ સાથે તેના હાથ પગ બાંધી દેઇ, લુંટારાઓ ચાલ્યા જાય, અને તેથી તે ભુલો પડેલો માણસ રડારોળ કરી રહ્યો હોય, એટલામાં કોઇ દયાળુ મહાત્મા આવી તેને ઝાડ સાથેના બાંધેલા બંધથી છુટો કરી, તેની દુખદાયક હકીકત સર્વ સાંભળી, તેને તેના સ્વદેશે જઇ પ્હોચાડી આવે, તેવીજ રીતે, આ સંસાર રૂપ ભુલવણીમાં આપણે જે ભુલા પડેલા છીએ, કે જ્યાં માયાના આવરણ રૂપી ચોરોએ આપણું જ્ઞાન રૂપી ધન લુંટી લેઇ, આપણી આંખે અભીમાન રૂપી પાટાઓ બાંધી, મમત્વ રૂપી ઝાડની સાથે, આપણને તૃષ્ણા રૂપી દોરોથી જકડીને બાંધી દીધેલા છે; જેમાંથી સમર્થ સદગુરૂ રૂપ કોઇ દયાળુ ધર્માત્મા આવી, આપણા બંધોને તોડીને, આપણા સ્વઃસ્વરૂપ રૂપી સ્વદેશે લેઇ જઇ ઠેઠ પ્હોચાડે છે. માટે જો આપણે માથે સદગુરૂ ન હોય તો પેલા ભુલા પડેલા, લુંટાયલા, અને ઝાડ સાથે જકડીને બંધાયલા પુરૂષની પેઠે, રડારોળ કરી ટળવળીનેજ આપણો અંત આવવાનો. આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં કબીરદાસને સદગુરૂ કરવાની આવશ્યકતા સમજાઇ, અને તેથી પોતાને માથે એવો કોણ સમર્થ સદગુરૂ સ્થાપવો, તેનો નિશ્ચય કરવાની ચિંતામાં પડયા. આ પ્રમાણે ચિંતાગ્રસ્ત બની, કબીરદાસ પોતાના આંગણામાં તુલસિ કયારા પાસે, એકલા ઉઘાડે શરીરે બેસી રહ્યા હતા, તેવામાં વૃષારૂતુનું વદપક્ષ હોવાથી રાત્રિ પડી; ને ચારે તરફ વરસાદનું જોર વધી

જવાથી ઘનઘોર અંધારૂં છવાઇ રહ્યું હતું. મોર તથા ચકવી સાક્ષીવત સ્થિર થઇ ગયાં, તમરાં અને દેડકાં બોલવા લાગ્યાં. વીજળીના ઝબકારા થવા લાગ્યા; શીતળ વાયુની લ્હેરો વાવા માંડી. ચાતક પક્ષીએ પિયુ પિયુનો ઉચ્ચાર કરવો શરૂ કર્યો; મેઘ રાજાની પધરામણીની નોબત ગડગડવા લાગી કે તુરત થોડીવારે મહા ગંભીર શબ્દથી અવાજ કરતા મેઘરાજા પધાર્યા; અને એવા જોરથી તેમણે વૃષ્ટિ કરવા માંડી કે મોટા મોટા પાણીના ધોધ પૃથ્વીપર ધસી આવ્યા. વનલતાઓ ઝાડની સાથે વીંટાઇ વળી. સુરપતી ઇંદ્ર રાજાએ રંગ બેરંગી ચાપ ચડાવી દીધુ વાદળીઓ આકાશમાં સુર્યને ઢાંકી એક વસ્ત્રરૂપ બની રહી હતી. દેડકા અને તમરાંના શબ્દ રૂપી ઘુઘરીઓ ઘમ ઘમ ગાજી રહી હતી મેઘના ગડગડાટ રૂપી મૃદંગનો ધ્વની કાને પડી રહ્યો હતો. વીજળીના ઝબકારા રૂપી પુષ્પના મોટા ગોટાઓ જાણે ઉપરાઉપરી ફેંકાઇ રહ્યા હોય તેવું જણાતું હતું. અને જાણે વાદળ રૂપી ફાનસમાં વીજળી રૂપી દીવો થયો હોય તેવું આ અંધારી ઘોર રાત્રીએ જણાતું હતું આ પ્રમાણે નવીન જળ આપનાર વરસાદ ઝડી બંધ પડી રહ્યો હતો. અને પુર્વનો પવન વેગથી વાયાં કરતો હતો આટલું બધુ છતાં જેમ મેરૂ પર્વત ડગે નહી તેવી રીતે આપણા પ્રેમી ભક્ત કબીરદાસ, આં ગણામાં બાહેર જ્યાં ઉઘાડે દીલે બેઠેલા હતા ત્યાંથી એક તસુ પણ ડગ્યા નહોતા. પણ પરમાત્માજ જ્યારે સદગુરૂ પ્રાપ્ત કરવાનો સત્ય સુઝાડે ત્યારેજ આસનેથી ઉઠી ઘરમાં જવું, એવી દઢ ભાવના કર્યા કરતા હતા. એટલામાં નીચે પ્રમાણે આકાશવાણી થઇ.

દોહો.

બેટા ચિંતા કર નહી, કર ગુરૂ રામાનંદ,
ચેલો તે કરશે તને, ટળશે સહુ જગ ફંદ.

આ શબ્દો શ્રવણ પડતાંની સાથે કબીરદાસ ઉઠી ઘરમાં ગયા કે તરતજ મધ્યરાત્રી વીતવા આવી. પ્રાતકાળ કયારે થાય અને રામાનંદ સ્વામીનું શરણ પ્રાપ્ત થાય તેને માટે અધીરા બની પાછળ વિચાર વમળમાં પડી ગયા અને પોતાંના મન સાથે એમ શંકા કરવા લાગ્યા કે રામાનંદ સ્વામી મ્લેચ્છને ઉપદેશ આપી શિષ્ય બનાવતા નથી તો મને શીરીતે સ્વીકારશે. પણ સાચી વાત મારા રામજી તેમને જણાવશે હરકત નહી મારા પ્રાણધાર સીતાં પતીનું આજે વચન થયું છે, તો તે કદીકાળે પણ અફળ થનાર નથી. માટે પ્રથમ ત્રીજા પહોરે ગંગાએ સ્નાન કરી સ્વામીના આશ્રમ નજીક આવેલા ઘાટના પગથીઆ ઉપર બેસી, પ્રાતકાળમાં સ્વામીકથા કરે તે શ્રવણ કરૂં અને કથાની સમાપ્તી થએ શ્રવણ કરવા આવનાર પુરવાસીઓ વેગળા જશે પછી ઉપદેશ લેવા સંબધી સ્વામીને .અરજ કરીશ, પછી તો સીતાપતી કરે તે ખરૂં. આ પ્રમાણે પોતા ના મન સાથે નીશ્ચય કરી, રાત્રી વીતી એટલે કબીરદાસ સત્વર ઉ ઠીને ગંગાએ સ્નાન કરવા ચાલ્યાં ગયા. ગંગા નદીપર આવી જુએ છે તો એક કીડી સરખીનો પણ સંચાર થતો જણાતો ન હતો. પતીતને પાવન કરનારી સાક્ષાત શ્રી શંકર ભગવાનની જટામાં રેહનારી ઉજવળ કાંતિવાળી, નીર્મળ ગંગામાતા આ વખતે મંદ પ્રવા હથી વહે જતી હતી, તેમાં કબીરદાસે સ્નાન કર્યું, અને ધોએલું વસ્ત્ર પ્હેરી ઘાટના પગથીઆં ઉપર સુતેસુતે હાથમાં તુલસીની સ્મરણી લેઇ, પોતાના રામજીનું એકાગ્રહચીતે અંતકરણમાં રટણ કરવા માડયું એમ કરતે કરતે નિત્યનિયમ પ્રમાણે રામાનંદ સ્વામી પોતાની શય્યામાંથી ઉઠી શૌચ સ્નાનક અર્થે ઘાટના પગથીઆં ઉતરી; ગંગામાં જળ

ભરવા સારૂં જતા હતા, તેવામાં લાંબા થઇને ઇષ્ટ સ્મરણ કરતા પડે લા આપણા કબીરદાસને અંધારૂં હોવાથી અણજાણપણે સ્વામીના જમણા પગની પાવડીની ઠોકર જમણે કાને વાગી, કે એકદમ અરે રામરે ! પાવડી એવી સખત વાગીકે મારા જમણા કાનમાંનો પદડો ફુટી ગયો એમ કહી કાને હાથ દેઇ કબીરદાસ ઉભા થઇ ગયા અને જાણે ઘણુજ લાગ્યું હોય તેવો ડોળ કરવા વાગ્યા આવો ડોળ કરવાનો કબીરદાસનો શુભ હેતુ શો છે તે મારા પ્રિય વાંચક વર્ગને સાધારણ બુદ્ધિથી જણાઇ આવશે. છતાં મારે જણાવવું જોઇએ, કે તે હેતુ ફક્ત સ્વામિનો ઉપદેશ લેવાની ખાતરજ હતો. સ્વામિને, તેને દરદથી બુમ પાડતો જોઇ ઘણી દયા આવી. જેથી તેના જમણા કાન આગળ મુખ રાખી, હાથ ફેરવી, ફુંક મારતા મારતા કહેવા લાગ્યા કે ' બેટા રામ રામ કરો, સબ મીટ જાયગા. ' ઘોર અંધારી રાત્રિ હોવાથી રામાનંદ સ્વામી, કબીરદાસને ઓળખી શકયા ન હતા. કોઇ પણ જીવને અણજાણપણે વાગી જવાથી, દયાજનક થઇ જવાનો જેવો તત્વવિદ પુરૂષોનો, કુદરતી સ્વભાવ હોય છે, તેવાજ સ્વભાવથી ઉભા રહી, કબીરદાસને વાગેલું મટાડી દેવામાં ગુંથાયા હતા. આ પ્રમાણે કબીરદાસના જમણા કાને સ્વામીએ છ ફુંક મારી, અને સાતમી ફુંક મારીને તેને કહ્યું કે " કયોં બેટા અબ કાનમેં, કોઇ ભી જગે દરદ હોતા હૈ ?

કબીરદાસ—ગુરૂ કૃપાળુ કાનકા દરદ તો કબસે મિટ ગયા હૈ;
પરંતુ મેરા અબ ભવોભવકા દુઃખ દુર હુવા હે રામજી.

રામાનંદ—કોન મ્લેચ્છ કબીરા ! યહાંપર ઇતના જલ્દી કયેં સોયાં હુવા થા ?

કબીરદાસ—ગુરૂદેવ, મેરે રામજીકી ઐસીહી ઇચ્છા હુઇ કે આપકા શરન લેના, જો આજ આપકી કૃપાસે પ્રાપ્ત હુવા દુઃખ સબ દુર હુવા. યે કબીરા અબ આપકા તન મન ઔર ધનસે ગુલામ હુવા. અબ આપકા દીયા હુવા રામમંત્ર, રાતદીન આપકી સેવામેં ઇસ શરીર કો રખકે,મનમેં જપુંગા ન તિન કાલમેં કોઇસે ડરૂંગા. મેરે જીવનજાન રહદયકમલ બિરાજીત શ્રી રષિકેશ મેરે રામકો કભી ન બિસરૂંગા. અબ આપ ચ્હાય સો કરો; ચ્હાય ગુરૂ તારો યા મારો. ચ્હાય વો મુજકો કર પ્યારો રામજી. (સ્વગત) રામજી શ્રી રામ રામ રામ.

ગાયન ૩.

તોરી છલ બલ હે ન્યારી—એ રાહ

યે તનમન તુમારા રામા, ધનભી તુમારા રામા
મુજકો લેના હે, એક રામ નામ રામ—યે,
સુખ દુઃખ લોભ મોહ, રાગ દ્વેષ શોક કોહ (૨)
બંધ મોક્ષ મનકા હૈ કારજ તમામ
મેરે અંતર કે હો રામા વિશ્રામ રામ—યે

રામાનંદ—બેટા કબીરાહ ? હમને તો તુજકો આજસે બેટા બનાયા પરંતુ સારી કાશીપુરીમેં જો અજ્ઞાન લોક હૈ, વો જહાંતક ન સમજે, વહાંતક હમારે તુમારે નિંદા પાત્ર ઉનોકો બનવાયા. ક્યોં કે સ્વતઃ કાશીરાજા ઔર ઇસકી સબ રૈયત, જાનતી હૈ કે કબીરા મ્લેચ્છ હે, ઔર ઉસકો

બ્રાહ્મણ વર્ગ કભી ઉપદેશ ન દે સકતેહૈ બલ્કે મ્લેચ્છકા સ્પર્શભી કિંચિંત ન કર સકને હૈ !! મ્લેચ્છ કબીરેકો સ્વામીજીસેં રામનામ ક્યોં દિયા જાય, ઐસા કહા કરેંગે. ઔર સબકો માલુમ હે કે તેરા તનુ મ્લેચ્છ હૈ પરંતુ રામજીકી કૃપાસે તેરા લિલા વિગ્રહ તનુ હમ જાનતે હૈ; જીસ્સે ઉન અગ્નાનીઓસેં કેવલ નિડર રેહેતે હૈ ઉનકો સમજાયંગે; હર દૃષ્ટાંત દે મનાયેંગે. હમને જો તુજકો આજસે બાલકા બનાયાહૈ, વો આરહી જુગમેં રામજીને ફરમાયા હુવા ઝાહીર ફરમાન હૈ. જીસ વાસ્તે હમ સબકો રામજીકી ઇચ્છાસે ઉત્તર દે દેંગે. પરંતુ બેટા કબીરદાસ, તુમ્હારી રામનામકી સચ્ચી કમાઇકી કસોટી આપ કાશી રાજા કરને કે લિયે કુછ તંત્ર રચેગા. જો વ્યકિત તુમ્હારી પરિક્ષા લેને કે વાસ્તે અગર ચાહે કર લે તો આપ બે ધડક હોકે બરાબર પરિક્ષા દેના; કસોટીમેસેં કભી ડરકે ભાગના નહીં. સચ્ચે પ્યારે રામ કે અંદર પુરન શ્રદ્ધા રખકે ઇષ્ટમંત્ર કે જાપ નીશ દીન કરતેહી રેહેના. તો તિન કાલમેં બેટા તેરા કોઇ નામ ન લે સકેગા. તેરા એક બાલભી કિસીસે બાંકા ન હો સકેગા. જા હમારી બેટા અસીસ હૈ, હમે બેપરવા મસ્ત રામકો કયા વિશ્વકી દરકાર હૈ. હમારે રામજી બિશ્વનાથ હમારે પર સદા કૃપાળુ રહેતે હૈ. હમારી કમાઇ કો જાનતે હૈ.

આ પ્રમાણે કબીરદાસને રામાનંદ સ્વામિ ઉભા ઉભા સદબોધ આપ્યા કરતા હતા. વળી તેને અંતઃકરણ રહીત અજ્ઞાન અને જ્ઞા-

નના લક્ષણો, અને તેનો ધર્મ, સારી રીતે સમજાવ્યા કરતા હતા. જ્ઞાનની પ્રવૃતિ વા નિવૃતિને અર્થે જ્ઞાની આગ્રહ રાખતો નથી. કારણ કે તેને ખબર છે કે પ્રવૃતિ અને નિવૃતિ એ સઘળા મનનાજ ધર્મો છે. નિઃકેવળ ચિન્મય સ્વરૂપ સર્વ ધર્મોથી રહીત છે. અને જ્ઞાનીના જ્ઞાનની પરાઅવધીએ **सर्व धर्मान परितज्य मामेकं शरणं व्रजेत.** એ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને અર્જુનજીને શ્રીમદ્દ ભગવદ્દ ગીતામાં કહેલા વાકયાનુસાર સર્વ ધર્મનો ત્યાગ, અને માત્ર એક શ્રી ઇષ્ટનું શરણુજ તે જ્ઞાનીને રહે છે. વીગેરે ઉપદેશ કબીરને દેતાં દેતાં, પ્રાતઃકાળનો પ્રથમ પ્રહર વીતી ગયો પણ સ્વામી ઉભા રહ્યા હતા. આ પ્રમાણે સ્વામી તથા તેમના શિષ્ય કબીરદાસ, બંને જાગ્રુ ઘાટના પગથીઆ ઉપર સામ સામા ઉભા છે, સ્વામિ ઉપદેશનાં વચનો કહ્યા કરે છે આપણા પ્રેમી કબીરદાસ એક ચિતે શ્રવણ કર્યા કરે છે એટલામાં સ્વામીએ પ્રાતઃકાળ થવાથી સ્નાન ધ્યાન દર્શનાદી કાર્યો નિમીતે; લોકોની આવજા શરૂ થઈ ગએલી જોઇ; કે સમય ઘણો વીતી જવાથી; અને હજી સ્નાન ધ્યાન ધુપ દીપ પુજન અર્ચન વીગેરે કરવાનું બાકી રહ્યું હતું તેથી, ઉંચું જોઇ એકદમ ચોકયા, અને કબીરને કહેવા લાગ્યા કે બેટા; હમ સ્નાનાદિક કાર્યો કરને કે લીયે, ગંગાકો જાતે હે, તુમકો કથા શ્રવન કરનેકી ઇચ્છા હોવે તો બૈઠો. અભી કથાકા પ્રારંભ કરેંગે.

કબીરદાસ—ભલોભલ સ્વામી, મેરેકો મેરે રામજી ને બડી નિવૃતિ દી હય, બડી કૃપા કી હય, યે ગુન્નામતો રાત દીન અબ આપ સદગુરૂ સમીપ નિવાસ કરેગા. પ્રસાદ લેનેકી રામજી જબ ઇચ્છા હોગી, તબ ઇધર ઉધર થોડી દેર જાકે પાયગા; પશ્ચાત સત્વર આ જાયગા—

રામાનંદ—બેટા જેસી તેરી ઈચ્છા ! મંદીર મેં કિંવા આશ્રમમેં
કુત્તા ન ચલા આય દેખતે રહના હમ શૌચ સ્નાન ક-
રકે અભી આવત હે.

આટલું કહી રામાનંદ સ્વામિ વીદાય થયા અને તેમના શીષ્ય આપણા પ્રેમી કબીરદાસ ગુરૂ મહારાજની આજ્ઞા મુજબ, આશ્રમમાં સરત રહે તેવી રીતે આશ્રમની છેક નજીક બાહેર દ્વારપાળની પેઠે ગથીઆ ઉપર બેસી રહ્યા. સ્વામિ સ્નાન કરીને આવ્યા તે વખતે કથા શ્રવણ કરવા આવનાર પુરવાસીઓ એકઠા થઇ ગયા હતા. અને દરરોજના વખત કરતાં આજે કથાને ઘણીવાર થએલી જોઈ માંહોમાંહી તેનું કારણ શું હશે તે શોધવા લાગ્યા, સ્વામિ રામાનંદ તો આવીને આડે પડદો નાંખી પોતાના ઠાકોરમંદિરની સેવા કરવા મંડી પડયા. ઠાકોરજીને ચડાવવાનો ફુલનો હાર સાંકડો હોવાથી, ભગવાનના ગળામાં આવી શકતો ન હતો અને જો પરાણે ઠાકોરજીના ગળામાં હાર પહેરાવે તો ઠાકોરજીના માથા પરનો મુકુટ પડી જાય તેવી તેમને ધાસ્તી લાગતી હતી રામાનંદ સ્વામી જેથી ભગવાનના ગળામાં હાર કેવી રીતે આરોપવો તેનો વિચાર કરતા ઠાકોરજી સમીપ ઉભા રહયાં હતા. દરરોજ કરતાં કથાને વાર ઘણી લાગી હતી અને ઠાકોર સેવામાં પણ ઉપરના કારણને લીધે વાર થવા માંડી તે જોઇ લોકો ઘણું અકળાયા અને કહેવા લાગ્યા કે સ્વામીજી આજતો હદ કરતાં વધારે સેવાને વાર લાગી. અને દર્શન ન થયાં માટે કૃપા કરી જલ્દી પાર લાવો, આ પ્રમાણે લોકોને અકળાયલા જોઇ પગથીઆ ઉપરથી, આપણા પ્રેમી કબીરદાસે ઘાંટો પાડી કહયું કે સ્વામીજી હાર છોટાહે જીસ્સે આપ સંકોચ કરતે હો,

ઓર કભી પુષ્પમાલા રામજી કે ગલેમે આરોપનેસે તો રામજીકા મુકટ ગિરજાનેકા આપકો ભય લગતા હૈ જીસસે ઠાડે રહે હો, તો યે આપકા બાલકા કબીરેકી અરજ હૈ, કે પુષ્પમાલા ન્હાય જીતની છોટી હો, પરંતુ ઉસકો બીચમેસે તોડકે કભી રામજીકે ગલે આરોપોગે તો નિસંશય પ્હેના સકોગે " આ પ્રમાણે કબીરદાસે પડદામાંહેની વાત જાણી લેઇ, તેનો સ્વામીને ખુલાસો કરી આપ્યો જેથી સ્વામીએ તે પ્રમાણે ઠાકોરજીને હાર પ્હેરાવી દીધો, અને આરતી વીગેરે કરી પડદામાંથી બાહેર આવી બધા પુર વાસીઓની વચ્ચે કબીરદાસને કહેવા લાગ્યા કે " બેટા કબીરા નહી નહીં તું સર્વજ્ઞ સિધ્ધ પુરૂષ હૈ અઇસા આજ હમકો નિશ્ચય હુવા લોક ન્હાય વો કહે પરંતું હમને તુજકો હમારા ધરમ પરમ પ્રિય બાલકા બનાયા " આવી રીતના સ્વામિના વચન સાંભળી પુરવાસીઓ એક દમ ચોંકી ઉઠી સ્વામીને કહેવા લાગ્યો કે અરે સ્વામી કબીરતો મ્લેચ્છ છે, અને તેને આપે ઉપદેશ આપી શિષ્ય બનાવ્યો, એ કંઇ ઠીક ન કર્યું. એતો આપે ધર્મ વિરૂધ પગલું ભર્યું લેકોમાં ખોટું કહેવાશે અને મ્લેચ્છને ઉપદેશ આપ્યો તેથી અનેક બારે મલેચ્છ થઇ હિંદુધર્મ સ્વીકારશે તેથી તમારા બંનેની હાંસી થશે પછી આપ જ્ઞાની યોગિંદ્ર પુરૂષ છો એટલે આપને અમારે વીશેષ કહેવું ઘટતું નથી. કારણ કે આપ મોટા છો, આ પ્રકારના વચનો, પુરજનો જે કથા શ્રવણ કરવા આવેલા છે તે સ્વામિને કહી રહ્યા છે, એટલામાં કાશીરાજા શીલનિધીની સવારી નિત્ય નિયમ પ્રમાણે ગુરૂઆશ્રમે કથા શ્રવણ કરવા અર્થે પધારી, અને સહુ પોતપોતાના સ્થાને વિવેક સહીત બેસી ગયા.

અને રામાનંદ સ્વામિ પણ કથા કહેવાને પોતાને આસને બીરાજયા રાજા શિલનિધીને પણ રામાનંદ સ્વામીએ કબીરને શિષ્ય બનાવ્યા તે વાતની ખબર પડી હતી જેથી રાજાએ પણ, લોકોની પેઠે સ્વામીજીને વિવેક સહીત ઠપકો દેવા માંડયો, પણ રાજા પોતે સ્વામીજીનો શિષ્ય હતો. જેથી વધારે બોલી ન શકયો, આ સઘળાનું કહેવું બધું સાંભળી લેઇ, પછી રામાનંદ સ્વામી સર્વના સમાધાન અર્થે. પ્રત્યુંતરમાં નીચે પ્રમાણે, સર્વને કહેવા લાગ્યા " મહાશયો કબીર મ્લેચ્છેદ નહી હૈ પરંતુ એક સાકેતિક લિલા વિગ્રહ રામજીકી ઇચ્છાસે પ્રકટ હુવા તનુ હૈ વો પુરૂષ હૈ સો, હિંદુ મુસલમાન દોનોકો સમાન હૈ તુંમ અંતઃકરણસહ અજ્ઞાન આવ્રણસે મનકે ધર્મોકો સ્વયં આત્મામે નીરોપણ કરતે હોઔર હમ અંતઃકરણસે રહીત હોકે જ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ કરકે મનકે ધર્મોકા ત્યાગ કરકે, સર્વત્ર અપને આત્મ સ્વરૂપમેહી નિમગ્નરહેતે હૈ.

શિલનિધી—પરંતુ ગુરૂદેવ ધર્મ જેવી બાબત એકસરખાને લાગુ પડવી જોઇએ, તેને બદલે દરેક ધર્મમાં એક બીજાનું ઉલટાપણું જોવામાં આવે છે, તેનું શું કારણ હશે ?

૧ લો પુરવાસી--નૃપેશનું કહેવું સત્ય છે, મહારાજ, કારણ કે વૈશ્નવો વાવ કુવા તળાવ આદિ બાંધવામાં પરમાર્થ સમજે છે, ત્યારે જૈન તે કામમાં હિંસા ગણી બેઠા છે, આપણે હિંદુઓ શિખા રાખીએ છીએ ત્યારે મુસલમાનો ચોટલી કાઢી નાંખી, માથું બોડું અને દાઢી રાખવામાં ધર્મ સમજે છે જ્યારે આપણે પૂર્વ તરફ બેસી પ્રભુને ભજીએ છીએ ત્યારે તેઓ પશ્ચિમ તરફ બેસે છે. આપણે અંગ-

રખે બોરીયું જ્યારે જમણી તરફ હોય છે, ત્યારે તેમને ડાબી તરફ હોય છે, આપણે જ્યારે કપાળ ઉપરથી પ્રથમ હાથ ફેરવીને મોઢું ધોઇએ છીએ, ત્યારે તેઓ દાઢી નીચેથી હાથ ફેરવી ધુએ છે. આપણે જ્યારે આકાશ તરફ મ્હોં રાખી ધ્યાન ધરીએ છીએ, ત્યારે તેઓ જમીન તરફ મોં રાખે છે. વૈશ્નવો ઉભું તિલક કરે છે ત્યારે શૈવિઓ આડું ત્રિપુંડ કરે છે અને સ્વામિનારાયણના પંથના, પ્રણામી પંથના વીગેરે અનેક પંથના સાધુઓ વળી પોતપોતાનું જુદુંજ તિલક કરે છે. આવા મતભેદો પડી ગયા છે. તે શું ?

રામાનંદ—મહાશયો, સબ વર્ણકા સામાન્ય ધર્મો તો કેવલ સમાન હૈ. જૈસે, આંખકા ધર્મ દેખને કાહૈ. કાનકા શ્રવન કરનેકા હૈ. નાસિકાકાં સુવાસ લેનેકા હૈ. અગ્નિકા પ્રજ્વલનેકા ધર્મ હૈ ચ્હાય ફિર હિંદુ યા મુસલમાન, અંગ્રેઝ યા પારસી ક્યોં નહો. સોમલ, ધતુરા, અફીણ સર્પ આદી વીષકો પ્રકટ કરકે પ્રાન હરનેકા ધર્મ બજાતે હૈ. ઔર જો વિશેષ ધર્મોકા મતભેદ તુમ કહતે હો વો તો અપની અપની વૃત્તિ ઔર અનુકુળતા અનુસાર સર્વને રચ દીયા હૈ. પરમ જ્ઞાની મનુષ્યકા નિશ્ચય દુસરા હોતા હૈ.

શીલનિધી—ત્યારે પ્રભુ તે નિશ્ચય અમને સર્વને સમજાવો આજે તેનેજ કથા રૂપે શ્રવણ કરી અમારા સંશય ખોઇશું.

બધા પુરવાસીઓ—હા સ્વામી અમારો પણ તે વીષે સવિનય આગ્રહ છે.

માનંદ—અચ્છા જબ અધ્યાત્મ રામાયણમેં, શ્રી વસિષ્ટ મુનીને ભગવાન રામચંદ્રજીકો જો જ્ઞાનિકા નિશ્ચય પ્રતિપાદન કરકે સમજાયા હૈ, વો તુમારે સમક્ષ નિવેદન કરતા હું, સો ધ્યાન દેકે શ્રવન કરના ?

મહાશયો ! જ્ઞાનિકે નીશ્ચયકે ચાર પ્રકાર હૈ. પ્રકારમેં જ્ઞાની યે શ્ચય કરતા હૈ કી મેં અથસે ઇતિ તક માતપીતાકા બનાયા હુવા પરંતુ વો ઉસકા નિશ્ચય અસત્ય હૈ, જીસ્સે બંધનકારક હૈ. દુસરા ચય યે હૈ કે દેહ ઇંદ્રી આદી સર્વ પદાર્થોસે મેં ન્યારા હું. ઓર મ મેં ભી સુક્ષ્મ સ્વરૂપ હું યે નિશ્ચય મોક્ષ કારક કયોં કે જીવ સ્વરૂપકો સ્પષ્ટ કર દેતા હૈ. તીસરા પ્રકારકા યે નિશ્ચય હૈ. મેંહી અનંત પદાર્થોસે ભરા હુવા જગતસ્વરૂપ અવિનાશી આત્મા યેભી નિશ્ચય અત્યંત મોક્ષકારક હૈ. કયોંકે, યે નિશ્ચય શરીર કે I આત્માકી ભ્રાંતિકા નાંશ કરનેવાલા, ઓર આત્માકા વ્યાપકત્વકો ; કરાનેવાલા હૈ ઓર ચોથા નિશ્ચય યે હે, કી યે દેહાદિક ઓર ત તિન કાલ મેં હૈભી નહી, થેભી નહીં, ઓર હોનેવાલેભી ઓર ઉસ સર્વસે રહીત જો અખંડ સતચિદ ઓર આનંદ પ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા હે, વો મેં હું. યે નિશ્ચય કેવલ વાસ્તવિક જાતા હે કયોં કે યે નિશ્ચય સર્વ દશ્યવા અદસ્ય પદાર્થોકા બંધક હેતુ હૈ. ઓર અપના વાસ્તવિક ચૈતન્ય સ્વરૂપકો પ્રકટ સાક્ષાકાર કરાતા હે. જીસ લિયે વસિષ્ઠ મુનિ કહતે હેં કે, હે જી ઇસ ચાર પ્રકારકે નિશ્ચયોમેં પેહેલે પ્રકારકા નિશ્ચય. મલિન ના પ્રકટ કરનેવાલે મનુષ્યકો બંધનરૂપ હે. બાકી કે તીન પ્રકારકે ય માત્ર જીવનમુકત પુરૂષોંકે અંદર પ્રકટ હોતે હે. હે રામજી

યે બિશ્વ જો હૈ. સો મેં હું, ઇસ પ્રકારકા જો તિસરા નિશ્ચય કહા વો જીસને સ્વિકાર લિયા, ઉસકી બુધ્ધિ કભીભી ચલાયમાન હોકે ખેદકો પ્રાપ્ત ન હોતી હૈ. ઉપર, નીચે, સર્વત્ર આત્મ સ્વરૂપ માત્ર વ્યાપ્ત હૈ, ઐસા નિશ્ચય જીસકો હોતા હૈ, ઉસકો કોઇ પ્રકારકા બંધન લગતા નહી હૈ. ચોથે પ્રકારકે નિશ્ચયમેં કેવલ પરંતત્વ રહેતા હૈ, જીસકો ભિન્ન ભિન્ન વાદીઓને શૂન્ય પ્રકૃતિ, માયા, બ્રહ્મ, વિજ્ઞાન, શિવ, પુરૂષ, ઇશાન નિત્યનિરામયઆત્મા, પરમાત્મા, રામ, રહેમાન, આદિ અનેક નામ અભિધાન કીયે હૈ. પરંતુ દ્દંદ વસ્તુ હૈ નહીં ઔર સબ જગત, સમ સર્વત્ર નિર્દ્દંદ, નિષ્કેવલ, બ્રહ્મમય ભરપુર હૈ. ઐસા નિશ્ચય જીસકો હોતા હૈ ઉસકો ભ્રાંતિ ફિર કભી હોતી નહીં હૈ. ઔર સર્વત્ર બ્રહ્મ વિલાસ દેખતા હૈ પ્રત્યેક દશ્ય પદાર્થ ઓર યે દશ્ય જગત ઓર યે માયા જો પ્રત્યક્ષ હો રહી હૈ, વો સર્વ પુર્ણબ્રહ્મકે સાક્ષાત્કાર હુવે પશ્ચાત, મિટ જાતે હૈ. સૂર્ય ચંદ્ર આદિ સર્વકા પ્રકાશક વો સર્વજ્ઞ, સાક્ષીભૂત કુટસ્થ બ્રહ્મતત્વ હૈ. વોહી મેહુ, આપહો, ઔર યે બાલ કબીરાભી હૈ, ઐસા જાન લેના. કોઇ ભી ભિન્ન નહીં હૈ પરંતુ સર્વ વાસ્તવિક ચિદાનંદરૂપ હો ઐસા નિશ્ચય કરકે માન લેના. અહો અબ મહાશયો, ઠાકુરકી ભોગ સામગ્રીકા વખ્ત હુવા, જીસ્સે બિવેચન બંદ હોતા હૈ.

આ પ્રમાણે રામાનંદ સ્વામિએ ઉપદેશ બંધ કરી ઉઠવાની તૈયારી કરી; અને શ્રવણ કરનારાઓ પણ આ ઉપદેશને સત્ય માની સ્વામીએ કર્યું હશે, તે સત્યજ હશે એમ સમજી, સાષ્ટાંગ કરી એક પછી એક વિદાય થયા. કાશીનો રાજા શિલનીધી પણ મનમાં વિરામ પામ્યો. અને તેની સ્વારી પણ સિધાવી ગઈ. આપણા કબીરદાસ

પણ કથા શ્રવણ કરી પરવાર્યો અને ઘેર જવાની સ્વામિ પાસે આજ્ઞા લેવા ગયા. પણ તે દિવસે તેમણે ઉપદેશ લીધેલો હોવાથી સ્વામિએ તેમને જવા ન દીધા. એથી કબીરદાસ ગુરૂ આશ્રમેજ રહ્યા. અને સર્વે નાગરવાસિઓ વેરાઇ ગયા બપોરનો અમલ થવા આવ્યો. એટલે રાજભોગની સામગ્રી તૈયાર થઇ, અને ઠાકોરજીને થાળ ધરાવીને રામાનંદ સ્વામિ, કેટલાક અતિથી સાધુઓને લેઇ, તથા પોતાના શિષ્ય કબીરદાસને પણ યોગ્ય સ્થળે બેસારી, ભોજન કરવા બેઠા. કાશીનો રાજા, સ્વામિનો શિષ્ક હોવાથી દરરોજ ઠાકોરમંદીરમાં છપનભોગની સામગ્રી તૈયાર કરાવી, થાળ ધરાવ્યા પછી, અને સ્વામિએ પ્રસાદ લીધા પછી પોતે, પોતાને ત્યાં જમવા બેસતો હતો. શ્રી રામજીની થાળ પુરણ થઇ અને સંતસાધુઓ સહીત સ્વામિ પ્રસાદ લેઇ, પરવારયા. દરરોજ સ્વામિ પરસાદ લઇ રહેતા કે સત્વર એક તોપનો અવાજ થતો કે જે ઉપરથી રાજા, પોતાને પ્રસાદ લેવાની વખત થઇ, એમ સત્વર જાણી લેતો હતો. ઘણા ખરા રાજભકત અને ઇશ્વરભકત પુરવાસિઓ આ તોપ પડયા પછીજ પ્રસાદ લેતા. કબીરદાસે પુર્ણપ્રેમથી ગુરૂપ્રસાદ લીધો. અને બીજે દીવસે ગુરૂદ્વારામાં પોતાના તરફથી થાળ કરવાનું સ્વામિજી પાસે માગી લીધું. સ્વામિજી વિશુદ્ધ પ્રેમને અતિશય આધીન હતા, જેથી કબીરદાસની થાળ સ્વિકારી.

કબીરદાસ જો કે તન મન ગુરૂનેજ અરપી બેઠા હતા. પણ જે કંઇ અત્યારે સંત સાધુઓને ખવરાવતાં કરતાં પોતાની પાસે થોડુંક ધન રહ્યું હતું, તે સઘળું થાળમાંજ ખરચી નાંખવાનો, તેમણે મન સાથે નિશ્ચય કર્યો હતો. ઠાકોરજીની ભોગસામગ્રી સ્વામિના આશ્રમે લવરાવવાની, તજવીજ કરવાને, સ્વામિ પાસેથી આજ્ઞા માગી, પોતાને ઘેર

આવ્યા; અને જેટલું ધન પોતાની પાસે હતું, તે તમામ લાહી લોહીને ઘરમાંથી લેઇ, સામગ્રી એકઠી કરવાને ઇરાદે શહેર તરફ સિધાવ્યા. આ પ્રમાણે આપણા વિશુદ્ધ પ્રેમી કબીરદાસે સોળ વરસની વયે તન મન તથા ધન ત્રણે ગુરૂને અર્પણ કરી, પોતે સઘળી ઉપાધીથી દુર થયા હતા.

~હવે રામાનંદ સ્વામી પોતાના આશ્રમમાં બેઠા વિચાર કરે છે કે, કબીરાની થાળ આવતી કાલે ઠાકોરજીએ સ્વીકારી તો ખરી પણ રાજાને અપવાસ પડશે, કારણ કે રાજા પોતાની થાળ, ઠાકોરજીને ધરાવ્યા વગર જમશે નહીં. અને રાજા જમશે નહીં, એટલે તેની નવસોનનેવાણું રાણીઓ પણ જમશે નહીં, અને એમ સહસ્ત્ર જીવ ભુખ્યા રેહેશેને તેમનો નિશ્વાસ પડશે. કહેતાં શું હા કહેવાઇ ગઇ, પણ ઉપર પ્રમાણે તેમના રદયમાં ખેદ થવા લાગ્યો, વળી એમ વિચારે છે કે, લાવ રાજા પાસે આજ રાત્રીએ જઇ આ વાતની તેને ખબર કરૂં; જોઇએ કાંઇ ખુલાસો કરે છે. પ્રકારના સંકલ્પ વિકલ્પ પોતાના મન સાથે કરે છે, એટલામાં સાયંકાળની સ્નાનધ્યાનાદિક ક્રીયાનો સમય થવા આવ્યો, જેથી રાત્રીએ રાજાને મળી સર્વ રીતે ખુલાસો કરવાનો મન સાથે નિશ્ચય કરી, પોતે નિત્ય નિયમના કાર્યો કરવામાં ગુંથાયા, અને પુરવાસીઓના ટોળેટોળાં સાયંકાળના દર્શન અર્થે તથા ઠાકોરજીની આરતી નિમિતે એક પછી એક આવવા લાગ્યા અને આપણા કબીરદાસને તો રામ નામ સીવાય બીજું ભાનજ ન હતું.

ગાયન ૪

રામ નામ સાચુ ભાઈ રામ નામ સાચું.
રામજીનું નામ જો ન ચુકું

રહેશે વ્હાળું અંતે ડાચું—રામ
મિથ્યા માયા મમતા ત્યાગી,
શ્રી હરિ ભજે સદ ભાગી,
ગુરૂજની તાળી જેને લાગી,
ધન્ય તેને ચર્ણે રાચું—રામ.

પ્રકરણ ૩ જું.

ગુરૂ આશ્રમમાં કબીરની થાળ અને કાશી રાજાની કબીરમાં શ્રધ્ધા.

સત્ય પુરૂષ સત્ય રહે, સાક્ષી સુરજ સત્ય.
સાચે આંચ ન આવતી, તરે :કદી ન અસત્ય.

પ્રિય બંધુ ! આપણા પ્રેમી કબીરદાસ ઘરમાંથી હતું તેટલું નાણું બધુ સમેટી લેઇ સામગ્રી લેવા અર્થે બપોરના ગએલા તે હજુ ગુરૂઆશ્રમે આવ્યાજ નહોતો. તેનું કારણ એમ બન્યું કે રસ્તામાં જતાં કોઇ એક વૃદ્ધ આહીરના પ્રેમને લીધે, તેને ત્યાં મંડળીમાં ભજન ગાવાજ મંડી પડયા હતા. પ્રભુના ભજન પ્રત્યેના પ્રેમના આવેશમાંને આવેશમાં થાળ માટે સામગ્રી લેવાની, તે તેને ઠેકાણે રહી હતી. તથા પૈસા પણ તેમની કફનીના ગજવામાં હજી એમને એમ પડયા હતા, ઉપરા ઉપરી નિર્ગુણી વાણી ગાતે ગાતે રાત્રીનો પ્રથમ પ્રહર વીતવા આવ્યો પણ સમય તરફ તેમનું લક્ષ જવું નહીં હતું. અને વૃદ્ધ આહીરને ત્યાં પ્રભુ ભજનનો આનંદ વર્ત્તાતો હોવાથી તેમને તે ભજન મંડળીમાંનું કોઇ એમ પણ સુચવતું નહી હતું. કે ભગત સમય ઘણો વિત્યો છે; આપ થાકયા હશો

માટે બંદ કરો રામાનંદ સ્વામિએ નિત્ય નીયમ પ્રમાણે આશ્રમે કબીરદાસની રાહ જોઇ હતી; પણ જ્યારે કબીરદાસ આશ્રમે નાજ આવ્યા ત્યારે છેવટે થાકીને, કાશી રાજાને સંકેત પ્રમાણે મળવા સારૂ રાજમેહેલ તરફ જવા નીકળ્યા. આ વખતે ઉન્હાળાના દિવસો હતા. કાશી નગર વાસિઓ પોતાના આંગણે પાણી છાંટી સુવાસિત પુષ્પો સહીત કોઇ નીચે તો કોઇ ઝરૂખામાં, કોઇ બારી પાસે તો કોઇ અગાસીમાં પડેલા હતા. મંદ મંદ પવનની ઠંડી લ્હેરો આવ્યા કરતી હતી. દેવ દેવળોમાં ભજનો કિર્તનો થયા કરતા હતા. તાન ટપ્પાઓ ઢોલક સાથે કોઇ કોઇ જગોએ ચાલ્યા કરતા હતા. ગંગાના નિરરૂપી આભુષણને જટામાં ધારણ કરનારા, અર્ધાંગમાં મહામાયા ઉમી-યાજીને રાખનારા, ચંદ્રમાને પોતાના લલાટવીષે ધારણ કરનારા, ભાલમાં લાલ બિંદી અને ત્રિજા નેત્રમાં અગ્નિને રાખનારા, હાથમાં સર્પ રૂપી કડાં અને કંઠમાં મુંડમાલ રૂપી હારને પેહેરીને કરવીશે ત્રીશૂળ અને પીનાક ધનુષ્યને સજનારા, ડાક ડમરૂના અવાજ સાથે અનેક બ્રહ્માંડને જીતનારા, ભુત પ્રેતાદીને રમાડનારા, હસ્તિના આળા થઇ ગયેલા ચર્મનુ વસ્ત્ર પ્હેરનારા, કેશરીસિંહના ચર્મનું આસન કરનારા, વિભુતિને ધારણ કરનારા, યોગીના ધ્યાનમાં પ્રાણને દ્રઢાવનારા, દેવ દાનવ પર્વત વીગેરેથી નિત્ય પુજ્ય અને ભકતોના સર્વ દુઃખનો નાશ કરનારા અને મન્વાન્છીત કામના પુર્ણ કરનારા, એવા શ્રીકાશીવિશ્વનાથ મહાદેવના દેવળ આગળ આવી પોંહોચ્યા. દેવળની અંદર આખી રાત્રિ આવ જા થયા કરતી હતી, તથા પોહોરે પોહોરે ઘડી ઉપર ચોઘડીઆં વાગ્યા કરતાં હતા. સ્વામી પુર્ણ સમદષ્ટિવાળા હોવાથી રામ અને શિવમાં બિલકુલ ભેદ ગણતા ન હતા. જેથી

શંકરના દર્શન કરવા ગયા. દર્શન કરીને શ્રી કાશી વિશ્વનાથના દેવળમાંથી નીકળે છે કે રાજાનો ખાનગી મંત્રી દર્શન નીમીતે આવતો હતો. તે સામો મળ્યો, તેને જોઈ ઉભો રાખી પ્રશ્ન કર્યો કે રાજા શું કરે છે અને ક્યાં છે. મંત્રીએ વીવેકથી ઉત્તર આપ્યો કે મહારાજા રાણીવાસમાં પધાર્યા અને હું પરવારી દર્શન કરી ઘેર જાઉં છું. સ્વામિએ કહ્યું. હવે રાજાજીનો મેળાપ થવાનો કે નહીં ? મંત્રીએ ઉત્તર દીધો અગત્યના પ્રસંગ સીવાય તેઓ કદી મળતા નથી; આપને મળે તો કોણ જાણે. આ પ્રમાણે વાતચિત કરી રામાનંદ સ્વામિ રાજમેહેલના રસ્તા તરફ ચાલતા થયા. અને મંત્રી દરશન કરીને તેને ઘેર ગયો, રામાનંદ સ્વામિ થોડેક દુર ગયા નહીં, એટલામાં કબીરદાસના જેવો અવાજ કાને પડયો, કે તરતજ ત્યાં ઉભા રહ્યા, અને આસપાસ ચોતરફ કાન અને દ્દષ્ટિને સ્થિર કરી જુએ છે તો, તેજ રસ્તાપર આવેલી કોઇ એક નાની સુંદર ઝુંપડીમાં, કરતાલ, મંજીરા તથા એક તારાની સાથે, કબીરદાસ ભજનની રણઝીક મચાવતા માલમ પડયા, નાદબ્રહ્મના એકતારમાં ઉંચે નીચે દ્દષ્ટિ ફેરવ્યા વગર નીચું માથું રાખી ભજનની લ્હે, સાથે કબીરદાસ, આ ઘડીએ ધુણ્યાજ કરતા હતા. રામાનંદ સ્વામિ અત્યારે કબીરદાસનું સ્વરૂપ જોઇને, અને તેમના મુખમાંથી નીકળતી અલોકિક નિર્ગુણી વાણી શ્રવણ કરી, ત્યાંને ત્યાં ઠરી ગયા. અને ઝુંપડીની બાહેર સ્તબ્ધ થઈ ઉભા રહ્યા; ઝુંપડીની અંદર મંડળીની મધ્યસ્થ પીતળની દીવીમાં એક દીવો બળતો હતો; જેથી બારણાની વચમાં થઇને છેક આંગણાં સુધી પ્રકાશ આવતો હતો. ઝુંપડીનાં દ્વારની બન્ને બાજુએ નાના સુંદર ઓટલાઓ હતા. જ્યાં અંધારૂં

પડયું હતું, તેથી રામાનંદ સ્વામિને ચુપચુપ બેસી, કબીરદાસના ભજન સાંભળવાની આ વખતે ઘણી રમુજ પડી હતી. આ વખતે રાત્રિના મધ્યચોઘડીઆ વાગવાને માત્ર ઘડીબેગડીનીજ વાર હતી. કબીરદાસ એક પછી એક શીઘ્રકવિની પેઠે ભજનો બનાવી બનાવી ગાતા હતા. થોડીવાર થઇ એટલે, તે વૃદ્ધ આહીરે ગાયનું કઢેલું દુધ સર્વને પાવા અર્થે મંડળી આગળ આણ્યું, અને કાશીના ભરત કામ કરેલા પીતળના શુદ્ધ પાત્રોમાં, ભરી ભરી દરેકની સમીપ, એકેક પાત્ર ગોઠવી દીધું. સર્વે ભજનીક એકઠા થએલા સંતસાધુઓ ભજન બંધ રાખી દુધ પીવા બેઠા. આપણા કબીરદાસના સમીપ દુધ આવ્યું કે તરતજ, ભજન બંધ રાખી દુધ પીવાનું તેમને કહેવામાં આવતાં રામજીની થાળ માટે લાવવાની સામગ્રીનું સ્મરણ થયું, જેથી તે દુધ ત્યાંનું ત્યાં પડતું મુકી, કાશીના બજારની દુકાનો બંધ થઇ જશે. અને પછી કશું નહીં મળી શકે; એવી ચિંતાથી ત્યાંથી એકદમ ઉઠી ચાલતા થયા. સ્વામિજી પણ ઠપકો દેશે એમ તેમના મનને થઇ આવ્યું હતું, જેથી કોઇનો આગ્રહ માન્યા વગર સન્મુખ મોઢે તેમણે બજાર તરફ ચાલવા માંડયું, થોડેક દુર ગયા એટલે રામાનંદ સ્વામિએ તેમને હાંક મારી પાછા ફરવાને કહ્યું, સ્વામિનો અવાજ કાને પડતાં એકદમ પાછા ફરી સ્વામિજી પાસે આવી સપ્રેમ વીનયથી સાષ્ટાંગ કરી કરી ઉભા રહ્યાં.

રામાનંદ--કયોં બચ્યા ઇતની દેરસે યહાં ભજન કરતે બૈઠ રહેહો ઓર હમારે રામજીકો રાજ ભોગકી સામગ્રી લે કે અભી આતા હું એસા વિશ્વાસ દે ગયે થે. વાહ તુમારી દેહકા તુમકો જબ ભાન નહી ફિર દુસરાં કહાં સે હોવૈ રામજી રામ રામ રામ.

કબીરદાસ—સ્વામિજી યે બાલકેકો સદગુરૂકા ભજન સિવા દુસરા કોઇ ન ભાતા હૈ વારંવાર ચરન ન મેં રહનેકેલિયે જી લુભાતા હૈ. પરંતુ વખ્ત બ્હોત હોગયાહૈ અબ બજાર મેં સામગ્રી બેચને વાલેકી દુકાન ખુલ્લી ન હોગી. ગુરૂ મહારાજ અબયે ગુલામકો ક્ષમા કરકે કુચ્છ રસ્તા બતાઓ

રામાનંદ—અરે બેટા સામગ્રી તો ચાહીયે ઉતની મિલ સકેગી, પરંતુ પ્રથમ કાશીરાજાકો મિલકે અભીએક ખુલાસા કરનેકી કેવલ આવસ્યકતા હૈ જીસ્સે હમ રાજાકે પાસ ઇતની રાત્રિકું જાતે હૈ ચલો તુમકોભી લે જાતે હૈ.

કબીરદાસ—ગુરૂ મહારાજ કયા ખુલાસા ચહાતે હો ?

રામાનંદ—ખુલાસા યે ચ્હાતે હૈ કે હમેશાં અપને દ્વારેમેં ઠાકુરજીકો રાજાકી થાલ ચઢતી હૈ. થાલ રામજીને આરોગલિ કે એક તોપ હમેશાં દુપ્હારકો પડતી હે; પશ્ચાત રાજા પ્રસાદ લેતા હે. ઓર બ્હોતસી પ્રજાભી તબ ભોજન પાતી હે. કલ તુમ્હારી થાલ હોવે ઓર રાજાકી ન હોવે તો, રાજાકો અપવાસ કરના પડે, ઓર રાજા જબ અપવાસી રહે, તબ ઉસકી નવસો ઓર નબ્બાનું રાનીયે ભુખી મર જાય, ઓર વો સબકા અપનેકો પ્રાશ્રિત લગે જીસ લિયે કુછ ન કુછ રાજાકો ખબર દેકે ઉપાય રચાયા જાય, તો નિવિધ્ને તેરી થાલ પુરન હો જાય.

કબીરદાસ—સ્વામિજી બ્હોત અચ્છા, ચલીયે જબ રાજાકો આપ ખબર દેવે, ઓર વો જો યુક્તિ દિખા દેવે વો અપને

સહી કર લેવે. ફિર અપના કુછ દોષ હે—? મેરે રામજી જીસકી થાલ કબુલ કરેંગે, ઉસકી સહી હોગી. અપને વૃથા ચિંતા કયોં કરે. પ્યારે રામજીકા કામ રામજી કરેંગે.

રામાનંદ—અચ્છા ચલો જાય મેહેલમેં જાકે રાજાકો મિલકે ખુલાસા કરલે.

આ પ્રમાણે ગુરૂ શિષ્ય બંન્નેએ રાજ્યમેહેલ તરફ ચાલવા માંડયું. રાજમેહેલ નગરમાં સર્વથી ઉંચો, અને ઘણા વિસ્તારવાળો હતો. આસપાસ ફરતા તેને સાત કોટ હતા, અને તે પ્રત્યેકને એક એક દરવાજો અને એક એક દેવડી હતી. એમ સાત દરવાજા અને સાત દેવડીઓ પસાર કર્યા પછી રાજમેહેલમાં પ્રવેશ થઇ શકતો હતો તે મેહેલમાંહે છેક આગ્રી ત્રણ ચોકીઓ વટાવીને જનાનખાનામાં જવાતું હતું બળવાન અને ભયંકર દેખાવના પ્હેરેગીરો કાયમ હથીઆરબંદ આ સર્વ ચોકીઓ ઉપર, સચેતપણે રેહેતા હતા. મહેલની અંદર દશે દીશાએ દ્વારો, સેંકડો ખંડો, અને ઓરડાઓની સંગે મરમર અને આરસની ભીંતો, મેઘની શુભ ઘટાની પેઠે આવી રહી હતી. મેહેલની મધ્યમાં એક મોટા વિસ્તારવાળો ચોક હતો. અને તેમાં ઘણી જાતના સુંદર ચિત્રોવાળી ચાંદની બાંધેલી હતી. મલયાગીરી ચંદનની બાર સાખોવાળા કમાડો, અને તે પ્રત્યેકના ઉપર શીતળ અને સુવાસિત ખસના વાળાઓની ત્રટીઓ બાંધેલી હતી. આખો મેહેલ સુવાસથી મ્હેકી રહ્યો હતો. સોનારૂપાની દીવાલગીરીઓ, ઝુકી રહી હતી. દરેક ખંડમાં સુવર્ણની વિશાળ પાટો, અને રત્નજડીત્ર સિંહાસનો બેસવા માટે ગોઠવી રાખેલાં હતાં.

બારણે બારણે હાંડીઓ, ઝુમરો, દીવાલગીરીઓ અને કાંગરાની મીનારો ઉપર હજારો હારબંધ ગ્લાસો સળગી રહ્યા હતા. તેથી આ રાજમેહેલ ઈંદ્રભુવન હોય તેવું લાગતું હતું. સ્વામિજી રાજાના સદગુરૂ હોવાથી પોતાના શિષ્ય કબીરદાસને લેઇ. સાતે દરવાજા અને સાતે દેવડીઓ પસાર કરી આ અલોકિક રાજમેહેલના દ્વાર આગળ આવી દ્વારપાળને કહ્યું, કે રાજાને જગાડીને કહો કે જરૂરના પ્રસંગે રામાનંદ સ્વામિ તથા તેમના શિષ્ય કબીરદાસ તમને મળવા માગે છે. દ્વારપાળે પેહેલી ચોકીને આ પ્રમાણે ખબર આપી. એટલે પેહેલી વાળાએ બીજીને, બીજી વાળાએ ત્રીજીને, એમ કરતેકરતે રાણીવાસમાં હેઠ ખબર પ્હોચાડવામાં આવી. ખબર પહોંચતાં રાજા જાગી ઉઠયો, અને સ્વામીજીનું અને કબીરદાસનું નામ સાંભળતાં તેમને બંનેને જનાનખાનામાં પોતે જયાં બેઠો હતો ત્યાં લેઇ આવવાનો હજુરીને હુકમ કર્યો. જનાનખાનામાં અતઃપરનો કદી પ્રવેશ થતો નહી, અને આજે રાજાએ આ બન્ને ગુરૂ શિષ્યને અંદર બોલાવ્યા, તેથી તેમાં કાંઇ ભેદ હોવો જોઇએ, એમ સ્વામિજીને કબીરદાસને અને બધા ચોકીદારોને લાગ્યું. પણ રાજાને પુછવાને કોઇ હીમત ધરી શકે તેમ નહતું. એક ચોકીએથી બીજીએ અને બીજીથી ત્રીજીએ એમ કરતે કરતે ખબર આવી પહોંચી કે હજુર બંનેને જનાનખાનાની અંદર બોલાવે છે; રામાનંદ સ્વામિએ પાછું કહેવરાવ્યું કે સ્વામિજી કોઇ પણ સ્ત્રી જાતનું મ્હોડું જોતા નથી; તેથી તેઓ અંદર આવી શકશે નહી. માટે બીજે સ્થળે કહો ત્યાં મળે, અથવા તો ત્યાં કોઈ પણ સ્ત્રીનું મ્હોડું ન દેખી શકાય તેવો બંદોબસ્ત થાય તો આવે. આ પ્રમાણે રાજાને તાર પહોંચે તેમ સત્વર પાછા કહાવેલા શબ્દો પોંચી ગયા. જેથી

સર્વતા રાણીઓને મ્હેલની પાછલી બાજુના વિહાર મેહેલમાં જ રહેવાની આજ્ઞા કરી રાજાએ સ્વામિજીને સમાચાર કહાવ્યા કે આપની આજ્ઞાનુસાર બંદોબસ્ત કરી દીધો છે માટે નિશંક થઇ પધારો સ્વામિજીને ખબર પ્હોંચતા કબીરદાસને લેઇ જનાનખાનાની દોઢીમાં પ્રવેશ કરી રાજા જ્યાં બેઠા છે ત્યાં આવી પહોચ્યા કે તરત રાજા બારણા આગળ સામો ઉઠી લેવા આવ્યો અને પોતાના સદગુરૂનો ઘણાજ પ્રેમ અને વિનયથી સત્કાર કરી રત્ન જડીત્ર આસન ઉપર બેસાર્યા અને તેમની પાસે પોતે નિચે ગલીચા ઉપર બેઠો. આપણા પ્રેમી કબીર ભકત પણ સ્વામિને પગલે પગલે ચાલ્યા આવ્યા હતા અને તે પણ સ્વામિજીના ચરણ આગળ બેસી સ્વામીના ચરણ ચાંપી રહ્યા હતા. થોડીવાર થઇ એટલે રાજાએ કહ્યું કે સ્વામિ આટલી મોડી રાત્રે આ સેવકનું શું કામ પડયું ? સ્વામિએ થાળ વિશે સઘળી હકીકત કહી અને તેનો ખુલાસો કરવા માટે રાજાને આજ્ઞા કરી ? રાજાએ થોડી વાર વિચાર કરી પછી પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવ્યો કે ભલે કાલે રામજી કબુલ કરે તો કબીરની થાળ કરજો, પણ મારા વિહાર મેહેલમાં અત્યારે તેમને મોકલું અને તેઓ ત્યાં મારી નવસે નવાણુંએ રાણીઓના શ્રૃંગાર અને હાવભાવથી મોહ ન પામે; અને નવસે નવાણુંએ રાણીઓની એકત્ર સહીઓવાળો લેખ લાવી બતાવે કે કબીરદાસ જીતેંદ્રિય મહાત્મા છે તો મારે તેમને કબુલ કરવા, અને પછી તેઓ જે કહેશે તે માનવા જોગ ગણાશે. સ્વામિ બોલ્યા "જબ કયા જનાનખાનેમેં હમકો લાનેકા તેરા યેહી ઉદ્દેશ થા ? હમકો તો કબીરકી સાધુતામેં પુર્ણ બિશ્વાસ હે, પરંતુ તુમ્હારેકું નહી હે તો ઉસકો એકલેકો અંદર બુલાકે પરીક્ષા કરની

થી. હમારે રામજીકો યે અપવિત્ર ભુવનમેં કાયકો બુલાકે નાહક અપવિત્ર બનાયે? રાજાએ પ્રત્યુત્તરમાં કહ્યું ગુરૂ મહારાજ આપને બારણે બેસારી કબીરદાસ એકલાને બોલાવત તો કબીરદાસ આવત નહી. અને મારી ધારણા પાર પડત નહીં, માટે આપ કદી મારા આ જનાનખાનાને અપવિત્ર ગણી તેમાં પ્રવેસ કરી થોડીવાર બેસવાથી અપવિત્ર થવાની શંકા લાવતા હો તો ગંગોદકથી સ્નાન કરી નાંખજો. પણ કબીર બરાબર ત્યાગી છે કે નહીં, તેની પરીક્ષા કરવાની આજે મને અમુલ્ય તક મળી છે તો આપને પડેલી તસ્દીની ક્ષમા આપી ગુરૂદેવ જરા કબીરદાસની ખાતરી કરી લેવા દો. કબીર દાસે આ શબ્દો સાંભળતાંજ ધૈર્યથી નિર્ભયપણે રાજાને કહ્યું કે નૃપેંદ્ર પરીક્ષા મેરી ન હોગી મેરે રામ કી હોગી. યે ગુલામ કબીરા તો સદા નિર્ભય ઔર નિશંક રહેતા હૈ. સ્વામીજી કા શરન ઔર ઇષ્ટમંત્રકા રટનકરીહી કેવલ ચીંતા કરતા હૈ સ્વામીજીએ વળી ઉત્તર દેતાં રાજાને કહ્યું કે કબીર બડા સુદૃઢ યોગિ હૈ ઔર જીતેંદ્રિય પુરૂષ હૈ વો નિશ્ચય કરકે હમ જાનતે હૈ. પરંતુ તુમકો બિશ્વાસ નહીં હૈ. તો બેલાશક ઇચ્છાનુસાર પરિક્ષા કર લો ? કબીરદાસ તૈયાર હૈ આ પ્રમાણે રાજાને સ્વામીએ કહ્યું કે તરત રાજાએ પોતાની સર્વ રાણીઓ ઉપર, એક પત્ર, જેમાં અનેક યુકિતથી કબીરને ફસાવવા સંબંધી હકીકત લખી. પત્રને પરબીડીઆમાં બીડી, કબીરને આપ્યો અને એક દાસીને બોલાવી તેણીની સાથે વિહાર ભુવનમાં પોતાની રાણીઓને તે પત્ર આપી, તેમનુ સમાધાન કરી, શરત પ્રમાણે લેખ લઇ આવવાને કહ્યુ, તરતજ રામાનંદ સ્વામીએ કબીરને આજ્ઞા કરી. આજ્ઞા થતાની સાથે આપણા પ્રેમી કબીરદાસ, પેલા રાજાની દાસી

સાથે રાણીઓ જે વીહાર મહેલમાં બેઠી હતી ત્યાં ગયા. વિહારમ્હેલની સન્મુખના સ્ફાટીક અને સુવર્ણથી મઢેલા વિશાળ દિવાખાનામાં પે સતાવેતજ તરત એક રંભા જેવી મનહર ભરયૌવના આવી તેમની પાસેથી પત્ર લેઇ અંદર ચાલી ગઈ. અગાઉથી જાણે પોતાની પરી ક્ષા કરવા અર્થે સંકેત કરીતમુકયો હોય તેવું કબીરે અનુમાન કર્યું પણ તેમની લક્ષણાવૃત્તિ સદગુરૂના ચરણમાં અને રામજીના સ્મરણમાં એવી સદઢપણે ચોટેલી હતી. કે એવી લાખો અને કરોડો ભરયૌવના ઓ છળવા આવે તોપણ કોઇ પ્રકારે કદી ભોળવાય તેવા નહી હતા. આ પ્રમાણે દીવાનખાનામાં પ્રવેશ કરી પેલો પત્રનો ઉત્તર લેઇ પછી જવું, એવો નીશ્ચય કરી, દ્વારની અંદરની બારસાખ આગળજ ક બીરદાસ સ્થિર ઉભા રહ્યા તેમને લાવનાર દાસીતો દીવાનખાનાના દ્વાર માં તેમને પ્રવેશ કરાવી તરત પોતાના સ્થળેચાલી ગઇ હતી. જેથી કબીરદાસ અત્યારે એકલા દીવાનખાનામાંજ ઉભા હતા. દીવાનખાનુ રાજાના વિહાર મ્હેલનું હતું. અને વિષયી વસ્તુંથી ભરપૂર હતું, છતાં કબીરદાસ તો મનમાં પોતાના ઇષ્ટમંત્રનો જપ કરતે કરતે સર્વ વસ્તુઓમા પોતાના ઇષ્ટરૂપ સદગુરૂનેજ જોવાની ટેવવાળા હતા. તેથી આનંદથી ઇષ્ટાભિમુખવૃતી રાખી હસમુખે ચ્હેરે આમ તેમ દીવાન ખાનામાં નિહાળ્યા કરતા હતા. તેમની મુખમુદ્રા ઉપર કોઇ પણ પ્રકારના ભયની કે ગ્લાનીની, વ્યા મોહની કે શોકની, સુખની કે દુખની વા લાભની કે હાનીની અસર જણાંતી ન હતી. કેવલ નીશ્ચીંત ની ભય અને નીશંક કબીરદાસની કાન્તિ' તરત સામાને પુજ્યભાવ ઉ પજાવે તેવી હતી એવા શ્રીવીશ્નુભગવાન રામચંદ્રજીના સંકેતથી પ્રકટ થએલા લિલાવીગ્રહ દીવ્ય દેહધારી આપણા પ્રેમી કબીરદાસ કાશીરા

જા શિલનીધીના વિહારમ્હેલમાં આશરે હજારો સુર્યો ઝાંખા થઇ જાય તેવી રોશનીવાળા, સુવર્ણ અને સ્ફાટીકના દીવાનખાનાની અંદર પત્રના પ્રત્યુંત્તરની રાહ જોઇ, એકલા ઉભા રહી ચોતરફ જોયા કરતા હતા. એટલામાં ગુલાબજળથી ન્હાઇ, જરીના છેડાનું કીનારીદાર પીરોજા રંગનુ પાતળુ વસ્ત્ર પ્હેરી પગની આંગળીએ વિંછુંવા પગે લંગર અને કેડ ઉપર સુવર્ણની કંટી મેખળા બાંધીને કંઠે મોતી માણેકની માલા તથા હાથે બાજુબંધ તથા ચુડીઓ પ્હેરી શુક જેવા નમેલા નાક ઉપર નથ પ્હેરી કપાળમાં કેસરની આડ અને કંકુની બિંદી કરી કાનમાં હીરાના લોલક અને ચોટલામાં પુષ્પની વેણી ખોસીઆંખમાં આછું કાજળ આંજીમુખમાં પાનચાવતી ચાવતી એક ઇંદ્રની અપસરાને પણ લજ્જીત કરે તેવી, કામકળામાં અતી કુશળ દેખાતી, અને સર્વ એક સરખી જણાતી નવસે નવાણું કામનીઓનું સામેથી જુથ્થ, કબીરદાસ તરફ ધાઇ આવ્યું. ને તરત સંકેત મુજબ, કોઇ કોમળ હસ્તથી કબીરને તેલ મર્દન કરવા મચી પડી. તો બીજી કેશ ઓળવા લાગી, તો ત્રીજી ગુલાબ જળ, અને અત્તરે નહવરાવવા લાગી તો, ચોથી સુંદર વસ્ત્રો પહેરવાના તૈયાર કરવા લાગી, તો પાંચમી સેજ સમારવા લાગી, એમ આ પ્રમાણે સૌજણીઓ કબીરને લોહચુંબકની પેઠે વળગી પડી. કબીર ખસી ખસીને આઘા જાય પણ તેમાંની કોઇ પણ કબીરને ચસકવા દેતી ન હતી. આ પ્રમાણે કબીરની સમીપ બધી જણીઓ, અનેક પ્રકારના લલચાવા સારૂ ચાળાઓ અને હાવ ભાવ કરવા લાગી. દરમ્યાન ચંદ્રકળા નામની શીલનિધી રાજાની મુખ્ય પટરાણી, કબીરને ઉપદેશ દેવા લાગી, કે કબીર ભક્ત આજે તમે પુર્ણ ભાગ્યશાળી છો; જુઓ તક ઠીક મળી છે. કામ દેવની

ગતિને તે જાણો છએ ૠતુઓના ઉપચારને તો સમજો ? સોળ પ્રકારની કામકળામાં કુશળ થવું હોય, કામદેવને રેહેવાના ચઢ ઉતરના, પંદર સ્થાનોને જાણવા હોય; કોકશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવો હોય; સંસારનું રહસ્ય સમજવું હોય; તો અમારી સાથે તનમનથી સુરત સાંધો ? જુઓ પછી કેવી કામરૂપી વાદળની ઘટા ચઢીને અમૃતનો વરસાદ વરસાવે છે. અમૃતથી ભરેલી અમે સૌ એક સરિતારૂપી છીએ તો તેમાંથી અમૃત ભરી ભરી, આજ પીવાય તેટલું પીવાનું તમારા હાથમાં છે. કામદેવરૂપી સોનીએ આ તનરૂપી દુકાન માંડી છે. તેમાંથી ધીરજનો ધુમાડો, શ્વાસને રસ્તેથી બાહર આવે છે. જેમ જેમ વિરહ અગ્નિની ઝાળ લાગે છે, તેમ તેમ પ્રેમ રૂપી કાન્તિ તવાઇને શુદ્ધ થાય છે. બે કીકીઓરૂપ કાંટામાં રતીરૂપ લાલ ચણોઠી મુકીને, સરખાવતાં આંખ્યોરૂપી કસોટીમાં કબી જોતાં, ઘટતી કે લઘતી નથી; એવો ભેદરૂપ મણીઓથી જડીત્ર હાર તે સોની બનાવે છે; માટે પ્રેમનો પ્રકાર સમજી ઉત્સાહથી અંદરના રંગ મેહેલમાં રતિનાથનું પૂજન કરવા પધારો ? અને અમને સર્વને પ્રેમમંત્રમાં પ્રવેશ કરાવીને આપ અનંગરૂપ અમારા યોગી બની ગુરૂ દીક્ષા આપો ? આ પ્રમાણે રાણીઓના શબ્દો સાંભળી કબીરદાસે ઉત્તર દીધો કે માતુશ્રીઓ ? તમેતો બધી મારી માતુશ્રીઓ છો અને હું તમારૂં એક બાલક છું. મારા પ્રારબ્ધમાં દુનિઆના ક્ષણીક ભોગ ભોગવવાના રામજીએ લખ્યા નથી, એટલે વિષય જન્ય સુખના દરય હેતુઓમાં, મને કદી પણ પ્રેમ પ્રગટ થવાનો નથી. બાકી ગૃહસ્થાશ્રમ ભોગવ્યા વગર, વિરાગ સીદ્ધ થતો નથી એ ખુલ્લું છે. દેવતાની સર્વ કળા કાષ્ટમાં રહેલી છે પણ તે લાકડાને માત્ર સ્પર્શ કરવાથી બાળી શકતો નથી.

પથ્થરમાં પણ અગ્નિ રહેલો છે, પણ તે માત્ર ઝાલવાથી બાળતો નથી. કાચમાં પણ અગ્નિ છે, પણ હાથમાં તેને રાખવાથી દઝાડતો નથી. મારામાં એ પ્રેમ નથી કે જેથી કોઈ પણ વિકાર કાયામાં ઉત્પન્ન થઈ શકે. મારામાં એ પ્રેમ નથી કે જે ધમ્યું સોનું ધુળમાં કાઢે. મારામાં એ પ્રેમ નથી કે જે મિથ્યા પાણીને વલોવ્યા કરે ? મારામાંતો રામજીનો એકજ તે વિશુધ્ધ પ્રેમ છે કે જે પ્રેમથી દેવતાને પણ દુર્લભ, લાખો સૂર્યના તેજ રૂપ, ગજેંદ્રના વહ્નભ, નળ રાજાના જ્ઞાનમાં રહેનારા, સભાના સુર્યરૂપ, કામરૂપી પતંગીઆના અને શત્રરૂપી જળના દીવાકર, વિદેહી જનોના ધ્યેયરૂપ, અજ્ઞાનરૂપી તારાઓને ઢાંકી દેનાર ચંદ્રરૂપ, આનંદ અને જ્ઞાન સ્વરૂપ, અનેક બ્રહ્માંડના નાયક, અને આ સૃષ્ટિના કર્ત્તા હર્ત્તા અને સંહર્ત્તા મારા સિતાપતિ શ્રી રામચંદ્રજી સદોદિત આધીન વર્તે છે. હે બ્હેનો ! તમે જાણો છો કે વિષયજન્ય પ્રેમ વિશુદ્ધપ્રેમ આગળ કોઇ વીસાતમાં નથી. વિસુદ્ધ પ્રેમતત્વતો અનંત, અભેદ, લક્ષમાં પણ આવી ન શકે તેવું, આદી, મધ્ય અને અંત પણ જેને નથી એવું, પરમ જ્યોતિ સ્વરૂપ છે. તેમાંથીજ નિરાકાર અને સાકાર એવા બે ભેદથી પ્રકૃતિસ્થ માયા ઉત્પન્ન થએલી છે. તે માયામાથી મહતત્વ ઉત્પન્ન થયું છે અને તે તત્વની જોડે પ્રેમતત્વની સત્તા જોડાવાથીજ આકાશ આદી પાંચે તત્વો પ્રકટ થઇ, અતિ પ્રચંડ વૈરાટરૂપ ૐકાર સ્વરૂપનો વીસ્તાર થયો છે. ઓમકારની ત્રણ માત્રા રૂપ પ્રેમસત્તામાંથી મહામાયા ઉત્પન્ન થયાં છે, અને મહામાયાથી સત્વરજ અને તમ એ ત્રણે ગુણને ઉપજાવ્યા છે. એ ત્રણે ગુણથી જગત નિપજ્યું છે. અને એ રીતે સર્વ સ્થાવર જંગમ વસ્તુ પ્રેમથીજ પ્રકટેલી છે.

પરબ્રહ્મમાં પણ પ્રેમનોજ પ્રકાશ છે પ્રેમથીજ શ્રદ્ધા નીપજે
અને શ્રદ્ધાથીજ પરબ્રહ્મના સ્વરૂપની પ્રાપ્તી થાય છે. વિશુધ્ધ પ્રે
મનુષ્ય સોનુ અને લોઢું એક કરી માને છે. અમૃત અને વી
સમાન ગણી પીએ છે. કિર્તિ અને નિંદાને ઉંચ અને નિચને,
અને રાયને, અને કીટથી કુંજર સુધી સર્વને એક સરખાજ મ
છે. એવા અખંડિત વિશુધ્ધ પ્રેમની પ્રાપ્તી થતાં માણસ વિસયાસ
રહેતો નથી, પણ જીવન મુકત બની જાય છે. અને જે તમા
વિષય સુખનો પ્રેમ છે, તેતો વાયુરૂપી દીવાના જેવો છે. પથ્થર
ત્રાપા જેવો છે. ડોલરના પુલના રથ જેવો છે. તે પ્રેમ જાળામાં
ઝાકળના મોતી જેવો છે. અર્થાત તે પ્રેમ ક્ષણીક છે. જેથી
પ્રેમને અનિત્ય અને નાશનો હેતુ સદગુરૂ અને સતશાસ્ત્રોએ કહે
છે. માટે હે ભગનીઓ ! તમે દેવતાને ઉધઇ લાગી શકતી નથ
કમળ જળમાં રહે છતાં તેને જળ જેમ સ્પર્શ કરી શકતું ન
તેવીજ રીતે તમારો આટલો બધો ફસાવવાનો પરિશ્રમ, મને બીલકુ
અસર કરી શકે તેમ નથી. પણ ઉલટો મારા સ્વસ્વરૂપ પ્રત્યે મ
વધારે દઢ બનાવે છે. માટે એટલેથીજ બંધ કરો. અને જ્ઞાન દષ્ટિ
વીચાર કરો ? પ્રભુના સ્વરૂપને ઓળખો ? તેનાથી ડરો ? અને મિથ
મમતા મુકી જે તમારા મનમાં રૂચે તે લખી આપો ? આ પ્રકા
કબીરદાસના વચનો સાંભળી તે દરેક જણીઓ ત્યાં ને ત્યાં સ્તબ
થઇ ગઇ, અને તેમને કબીરમાં પુજ્યભાવ પ્રકટયો. રામચંદ્રજી
લિલા વડે કરીને, કબીરને પોતાના ગુરૂ તરીકે માનવાને તેમના
આવેશ પ્રગટ થયો. તેઓને હવે ખાત્રી થઇ હતી, કે કબીરદા
જીતેદ્રિંય અને સત્પૂરૂષ છે, તેથી એકના બે થવાના નથી. જે

ખાત્રીનો લેખ સર્વ જરૂીઓની સહી સાથેનો લખી કબીરદાસને આપ્યો. કબીરદાસે લેઇ રાજા અને સ્વામિ બંન્ને જ્યાં બેઠા છે ત્યાં પેલો લેખ લાવી રાજાના હાથમાં મુકયો. રાજા વાંચીને દિંગ થઇ ગયો; અને કબીરને ઘણા વિનયથી અભિવંદન કર્યું. કબીરના મનમાં સારૂં ખોટું કશુંજ હતુંજ નહી, તેથી તેને હર્ષ વા શોક આથી થયોજ નહિ તો આ વખતે રાત્રિનો ચોથો પ્રહર વિતવા આવ્યો હતો. જેથી સ્વામિને શૌચ સ્નાન આદી નિત્યકર્મ કરવાનો સમય થયો હતો. કબીર અને રાજા બંન્નેની થાળ થાય, અને ઠાકોરજીને રૂચે તેનો અંગીકાર કરે, એ પ્રમાણે થાળનો ઠરાવ કરી આશ્રમે જવા સારૂ સ્વામીજીએ રજા માગી. રાજા છેલ્લા દરવાજા સુધી ગુરૂ શિષ્ય બંન્નેને મુકવા આવ્યો. અને તેઓ બંન્ને રાજમેહેલના કોટ બાહેર નીકળી ગયા, એટલે પાછો વળ્યો. બીજે દીવસે પ્રાતઃકાળમાં નિત્ય નિયમ પ્રમાણે પૂજન અર્ચન કરી, કબીરે થાળની સામગ્રી લાવી ગુરૂ આશ્રમે રજુ કરી દીધી. રાજાના કોઠારેથી તો હંમેશ મુજબ વખતસર સામગ્રી આવતી, તે પ્રમાણે આવી હતી. બંનેની સામગ્રીઓ તૈયાર કરી બંન્નેની થાળો પુરી, બન્ને થાળો ઠાકોરજી સમીપ મુકી દેઇ, બારણું બંદ કરી સ્વામિજી બાહેર આવ્યા આપણા પ્રેમી કબીરદાસને ખાત્રી હતી કે ભગવાન આપણી થાળ સીવાય, બીજી આજે કદી ગૃહણ કરવાના નથી. જેથી તેમના મનમાં નિરાંત હતી. થોડી વારે સ્વામિજી ઠાકોરમંદીરમાં જઇ જુએ છે, તો કબીરદાસ તરફથી થએલી થાળ બીલકુલ ખાલી થઇ ગએલી હતી. અને રાજાની થાળ એમને એમ ભરેલી હતી સ્વામિને ખાત્રી થઇ કે ભગવાને પ્રત્યક્ષ કબીરની થાળ આરોગી, અને રાજાની થાળ કબુલ ન કરી.

રાજા કબીર તથા સાધુઓ વીગેરે બાહેર આશ્રમમાં બેઠા હતા. ત્યાં સ્વામીજીએ બંન્ને થાળો લાવીને બતાવી સર્વ આ બનાવ જોઇ વિસ્મય પામ્યા અને કબીરદાસને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા. રાજાને પણ આથી ખાતરી થઇ ગઇ. અને તે દિવસથી આપણા પ્રેમી કબીરદાસમાં કોઇ પ્રકારની શંકા કરવાની, રાજા ખોડ ભુલી ગયો. કબીરદાસની થાળ ઠાકોરજીએ પ્રત્યક્ષ, સ્વિકાર્યાની વાત જાહેર થતાં, કબીરદાસ પ્રત્યે લોકોની પણ શ્રદ્ધા વધી અને તેથી કરીને આપણા કબીરદાસને પુજ્ય મહાત્મા તરીકે ગણી, ઠેર ઠેર લોકો તેમની પધરામણી કરવા લાગ્યા. તેમની જોડે ભજન ભાવમાં નિરંતર ભાગ લેવા લાગ્યા; કેટલાકે તેમની કંઠી બાંધી. અને એ પ્રમાણે કાશી નગરમાં કબીરદાસ દીન પ્રતિદીન અત્યંત પ્રખ્યાતીમાં આવવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૪ થું.

કબીર મઠ તેમાં કબીરનો યોગાભ્યાસ.

મનુષ્ય જન્મ દુર્લભ અતિ મળે ન બીજીવાર
ફ્લ પાકી નીચે પડ્યું, પછી ન લાગે ડાળ.

પ્રિય ભાઇ આ પ્રમાણે આપણા કબીરદાસ, પોતાની સતર વર્ષની વયે, અત્યંત પ્રખ્યાતિમાં આવવા લાગ્યા. અને રાજા શિલાનિધીના જનાનખાનાનું અનુમતીપત્ર પ્રાપ્ત કર્યાથી તેમને રાજા તરફથી, એક મોટા વિસ્તારવાળી જગોમાં મોટો આશ્રમ કરી આપવામાં આવ્યો હતો. અને પોતે બેસવાનું આ આશ્રમેજ સતત રાખતા હતા. આ આશ્રમમાં તેમના કંઠીબંધ સેવકો, તથા પચીસ પચાસ સંત સાધુઓ, જાથુ પડી રહેતા હતા. ભજન કિરતન દરરોજ આ

આશ્રમમાં થયા કરતાં હતાં. અને કબીરદાસ સર્વને રામ શબ્દનો અર્થનો બોધ ચલાવતા હતા કબીર આશ્રમમાં સદાવ્રત અને ગુરૂ ભકિતમાંજ તનમન અને ધન ગાળતા હતા. લોકોને ભાવ અને પ્રેમ, કબીરદાસની પવિત્ર અને પરમહંસ જેવી રેહણીકરણીથી અત્યંત વધી ગયો હતો. અને તેથી કબીર સાહેબનો મઠનો નિર્વાહ, ધમ-ધોકારથી ચાલતો હતો. આપણા કબીરદાસના પ્રારબ્ધમાં, પ્રથમથીજ વિષયોનો ત્યાગ અને રામચંદ્રજીની ભકિતમાં અનુરાગ, ઘડાએલો હોવાથી જોગીપણાના રહસ્યનું, તેમને દીનપ્રતિદીન વિશેષ તાત્પર્ય જણાવા લાગ્યું. અને તેથી પોતાના આશ્રમમાં યોગી વીશે યથાર્થ વીચાર કરવા લાગ્યા. કે યોગીની ચિદાનંદરૂપી ધુણી એવી સળગે છે, કે જેમ જળનું બુંદ પડતું જાય, તેમ બમણી સળગે છે તે ધુણીમાં લાકડાં કે અગ્નિ હોતો નથી, પણ કદી ઓલવાતીજ નથી. તે ધુણીનો અગ્નિ ચર્મચક્ષુથી જોવાતો નથી. સર્વ વ્યાપ્ત છે, છતાં તેનો તાપ લાગતો નથી. વળી એમ વિચારવા લાગ્યા કે યોગિ તો એક અંત્રિક્ષ પાણીથી છલકાઇ જતું સરોવર છે; જેમાંથી ચારે તરફ જળધારા નીકળી રહી છે. તેની તીર ઉપર હંસનો નિવાસ છે. યોગિતો એક મેરૂના શિખરરૂપ છે; તે શીખરની ટોચ ઉપર ભમરાઓ ઉડે છે. તેથી કોઈપણ પ્રાણી જઈ શકતું નથી; પણ માત્ર પગ વીનાના પાંગળાઓ જઇ શકે છે. સોયની અણીથી પણ સૂક્ષ્મપર, બ્રહ્મ ચારે બાજુ ઉદભીજ, અંડજ, જરાયુજ, સ્વેદજ, એ ચાર નગર વસ્યા છે અને તેને જીવ ઇશ્વર અને માયાએ ત્રણેની ત્રીપુટી વીંટાઇ વળેલી છે. માયારૂપી ભુમી ચૈતનરૂપી બીજ રોપાયું છે જેમાંથી વૈરાટરૂપી કલ્પતરૂ ઉગી, આખા વીશ્વને છાયા કરી રહ્યું છે; અને

માઠા અને મોક્ષરૂપી ફલની આશાથી મુમુક્ષોએ તે નિચે વાસ કર્યો છે. વળી એમ કબીરદાસના મનમાં થઇ આવ્યું કે, નહીં નહીં, યોગિ, સંસારરૂપી, વિષમય સાગરની પાર પોહોચ્યા પછી અનેક હર્ષ શોકરૂપી પરિતાપ, અગ્નિનો બેટ આવે છે, તેમાં અનેક સંકટોરૂપી તલવારની ધાર જેવા પાંદડાંવાળા વૃક્ષોની ઝાડીને છેદી નીકળી જાય છે તો નિસંશય ભવબંધનથી મુકત થઇ, અંતે પરમપદમાં લય થાય છે. આ પ્રમાણે એક પછી એક ઉકિતની સાથે ખરા યોગીનું રહસ્ય જાણવાના, અને અષ્ટાંગ યોગ સાધી, તેવા યોગી બનવાના વિચારોમાં, કબીરદાસ તલ્લીન રહેતા હતા. અષ્ટાંગ યોગ પ્રાણ જાય તો ભલે, પણ વિધિ સહિત સ્વામીજી પાસે રહી સાધવો, એવો નિશ્ચય કરી, એક દીવસે અનુકુળ સમય જોઇ, કથા વિસરજન થઇ અને સ્વામિજી એકલા પડયા, એટલે કબીરદાસે યોગાભ્યાસ કરવાની યાચના કરી. સ્વામિજીએ તેનાથી થતાં લાભ, અને હાનીનું વર્ણન કરી, કબીરદાસને ઘણું સમજાવ્યા છતાં અર્થ સાધયામિ કે દેહં પાતયામિ એ કહેવત મુજબ. તેઓ એકના બે થયા નહીં. જેથી સ્વામિએ તેમને યથાવિધિ યોગાભ્યાસ કરાવવાનું કબુલ કરી, બીજા દીવસના પ્રાતઃકાળથી યોગસાધનોનો પ્રારંભ કરવા આજ્ઞા કરી. ગુરૂ મહારાજે કૃપા કરી અરજ સ્વીકારી એટલે કબીરદાસ ઘણા ખુશી થયા: અને પ્રેમથી સ્વામીજી આગળ એક નિર્દોશ અને આનંદી બાલકની પેઠે નૃત્ય કરી, સ્વામીના ઓવારણાં લેઇ, ચરણામાં કેટલીકવાર સુધી આનંદથી આળોટયા. યોગાભ્યાસનુ સ્થાન સ્વામીએ કબીર મઢમાંજ રાખવાનું નકી કર્યું; અને સ્વામીજી કબીરના વિશુદ્ધ પ્રેમભાવથી કબીરદાસને એવા વશ

થઇ ગયા હતા, કે જાતે કબીર મઠમાં આવી, હમેશાં કબીરને યોગવિદ્યાનો ક્રમ આપતા હતા. કબીરદાસ દરરોજ સવા બે પોહોરમાંજ સ્વામીએ બતાવેલી પ્રત્યેક ક્રીયા સાધ્ય કરતા હતા. પ્રથમ યમ નિયમ આસન એ ત્રણ સિદ્ધ કર્યા પછી પ્રાણાયમને સાધ્ય કરવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે ગુરૂ માર્ગે વહીને, ગુરૂની સમીપ રહીને, યોગ્ય રીતે પ્રાણાયમ અને તેના પ્રકાર સમજી સમજીને, તે તે પ્રમાણે કરવા લાગ્યા. જે વાયુ બહારથી અંદર અને અંદરથી બાહેર જાય છે તેને યોગિજનો પ્રશ્વાસ કહે છે. અને તેની ચાર પ્રકારની પ્રાણાયામમાં વપરાતી ક્રીયા જેમ કે અંદરનો વાયુ બહાર આવે તેને બહાર રોકવો બાહેરનો અંદર જાય તેને અંદર રોકવો; શકિત પ્રમાણે બાહેર અને અંદરના વાયુને સ્તંભી રાખવો. એ રીતે રેચક કુંભક અને પુરકના ભેદોને સિદ્ધ કરવામાં કબીરદાસ ગુંથાયા હતા. નાડીઓના ભેદને પણ જાણવા લાગ્યા; જેથી નાકના ડાબા છીદ્રથી ઇંડા નામની નાડીથી, વાયુને પુરી જમણી બાજુના છીદ્રેથી પીંગલા નામની નાડીથી, વાયુને પાછો કાઢી, સુષમ્ના નામની નાડીથી, રોકી પ્રણવમંત્ર સહીત યથાવીધી સગર્ભ પ્રાણુયામ સિદ્ધ કરી સૂર્ય. ભેદન ઉજાયી સીત્કારી, શીતલી, ભસ્ત્રિકા, ભ્રામરી, મુર્છા, પ્લવિની, એ આઠે પ્રકારના કુંભકના ભેદોનો પણ પુર્ણ અનુભવ લીધો, ત્યાર પછી મહામુદ્રા, મહાબંધ, મહાવેદ, ખેચરી, ઉડ્ડીયાન, મુલબંધ, જાલંધરબંધ, વિપરીત કરણી, વજ્રોલી અને શકિતચાલન એ દશ મુદ્રાઓ જેને જરા મરણને જય કરનારી તત્વાવાદ પુરૂષો કહે છે, તેને પણ યથાવિધી ગુરૂને પગલે પગલે અનુસરી, કબીરદાસે જાણીને સિદ્ધ કરી જેથી તેના ફળરૂપ અતિ શ્રેષ્ટ, અણીમા મહીમા; ગરીમા;

લઘીમા, પ્રાપ્તી, પ્રાકામ્ય, ઇશીતા અને વશીતા એ આઠ સિદ્ધીઓ પણ ગુપ્ત રીતે પ્રાપ્ત થઇ, ત્યાર પછી પાંચમું અંગ જે પ્રત્યાહાર, અર્થાત સર્વ ઇંદ્રીયોનો નિરોધ છે, તેને પણ ક્રમે ક્રમે સાધવા લાગ્યા અને તે તે સાધવાના યોગી પુરૂષોએ નિશ્ચય કરેલા અષ્ટાદશ સ્થાનો પગનાઅંગુઠા, ગુલ્ફ, જંઘાનું મધ્ય, ચિતિમુળ, જાનુ, ઉરૂનુ મધ્ય, વાયુનુ મુળ, શરીરનુ મધ્ય. ઉપસ્થનુ મુળ, નાભી. રદય, કંઠ કુપ, તાલુનુ મુળ, નાસિકાનુ મુળ, એ આંખોનું મધ્ય, બે ભ્રગુટીનુ મધ્ય, લલાટ અને મુર્ધા, ને લક્ષ પુર્વક સાધવા લાગ્યા અનેક જાતનાં આવતાં વિઘ્નોને ગુરૂ સંનિધ રેહેવાથી. લેશ પણ ગણકારતા નહતા. અને તેના પ્રત્યેક સ્થાનોના અંતરના પ્રકાર પણ સમજવા લાગ્યા. ત્યાર પછી ધારણાને નાભી, રદય નાસિકાગ્ર. ત્રિકુટી, મુર્ધ, વીગેરે સ્થાનોની અંદર મનના વિરોધ પુર્વક સિદ્ધ કરવા લાગ્યા, એ રીતે ધ્યાન અને છેવટે સમાધી પણ સવિકલ્પ અને નિર્વિકલ્પ એકાગ્રતાથી સાધી; પરમાનંદ સ્વરૂપનું સુખ ભોગવવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે અષ્ટાંગ યોગ સાધી, કેવલ બ્રહ્માનંદ ભોગવી, રામમય થઇ ગયા હતા, તોપણ શ્રીસદગુરૂને હરીમાં જરા પણ ભેદ ન લાવતાં. સદગુરૂના આશ્રયનોજ સ્વતંત્ર રીતે સ્વિકાર કરતા. આ પ્રમાણે આપણા પ્રેમી કબીરદાસે પોતાના સદગુરૂ રામાનંદને પાસે રાખી, અષ્ટાંગ યોગ પરીશ્રમ વેઠી, એક હઝાર દીવસમાં રૂડે પ્રકારે સાધી લીધો, અને એકવીસ વર્ષની તરૂણ વયે એક મોટા સિદ્ધ તપસ્વી તરીકે દેશ પરદેશ ઓળખા-વવા લાગ્યા.

ગાયન ૫.

(હર હર હર આપ દરસ—એ રાહ.)

સદગુરૂ વિણ જય ન થાય.

ગુરૂ વિણ જ્ઞાન નાપમાય–ભવ મુંઝાય
જીવ સહાય, અંતે સ્વ સ્વરૂપ નવ શમાય–સદ.
યુગે યુગના છે એ ભગવાન,
સર્વત્ર સર્વદા છે સમાન.
પણ જીવ થકી ના સમજાય, અને પસ્તાય
ચિત જીવીત સુધિ ચિરાય––સદગુરૂ

પ્રકરણ ૫ મું.

કબીર પંથ અને તેના મહાન સેવકો.

જવ લગિ તારા ઝગમગે, ત્યાં લગી ઉગે ન સુર.
ત્યાં સુધી જીવ જગ કર્મ વશ, જ્યાં સુધી જ્ઞાન ન પુર.

પ્રિય વાંચનાર ! આપણા પરમ વૈશ્નવ પ્રેમી કબીરદાસનો જ્ઞાન રવિ અત્યારે સોળે કળાએ સંપુર્ણ ઉગી રહ્યો હતો. દરરોજ સાંજ સ્હવાર બે વખત કાશી નગરીના લોકો મંડપમાં ભરાતા, તેમને તેઓ રામ નામનો ઉપદેશ કરતા, અને સર્વને પોતાનું આત્મસ્વરૂપ ઓળખવાને પ્રયત્ન કરવાનો, આગ્રહ કરતા હતા. આવી પ્રકારનો કબીરદાસનો સદબોધ ગૃહણ કરવા જોમ લાગવાથી, કેટલાક અધિકારી સજ્જનોએ કબીરદાસને સદ્ગુરૂ તરીકે સ્વીકારી કબીરપંથનું સ્થાપન કર્યું. હાલના કબીરપંથમાં અનેક મત ભેદો પડી ગયા હશે; પણ તે તે વખતે તો માત્ર તુલસીની કંઠી અને રામ મંત્રનો ઉપદેશજ આપવામાં આવતો હતો. અને નવધા પ્રકારની ભકિતમાંથી જે પ્રકારની ભકિતનો જેને અધિકાર હોય તે પ્રકારની ભકિતદોર ઉપર તેને ચઢાવી, અંતે પોતાના સદ્ચિત અને આનંદ

સ્વરૂપ ચિન્મય પરમાત્મા પ્રતિ દોરતા હતા. અને સર્વના હૃદયમાં સંતત જગતનિયંતા, શ્રીરામજીના વાસ્તવિક સ્વરૂપને દૃઢાવવાને, પ્રેમ પુર્વક યત્ન કરતા હતા. તેઓ ને ગુરૂ કે શિષ્ય ભાવ જરા પણ ન હતો; તેઓ તો સમદ્રષ્ટિવાળા, માત્ર સદગુણના આહિ, પ્રાણીમાત્રના હિતમાં રહી, અને નિમકહલાલ મિત્ર રૂપે, સર્વત્ર સદાકાળ સર્વને પ્રતિત થતા હતા. આથી તેમનું વર્ચસ વધ્યું; અને સેવકોનો સમુદાય દિનપ્રતિદીન વધવા માંડયો આ પ્રમાણે કબીર મઠમાં મધુર રાગ રાગણી વાળાં એવાં ભજન કિરતન દરરોજ થવા લાગ્યાં કે રામાનંદ સ્વામિ પણ દીવસનો ઘણો ખરો વખત કબીર સાહેબ પાસેજ ગાળતા હતા. આપણા કબીરદાસ પણ પોતાના સદગુરૂ રામાનંદ સ્વામીને પોતાના ઈષ્ટ સમજતા હતા; તેથી કોઇ વાતે સ્વામિજીની સેવામાં કદી ખામી આવતી ન હતી. સાયં અને પ્રાતઃ વંદના વખતે અને કથા વખતે ગુરૂ આશ્રમે જવાના નીયમનો, કબીરદાસે અત્યાર સુધી કદી ભંગ કર્યો ન હતો. જેથી રામાનંદ સ્વામિનો પ્રેમ દીનપ્રતિદીન કબીરદાસ પ્રત્યે અત્યંત વધતો જતો હતો અને સ્વામિને પણ કબીરદાસની રેહેણી કરણી પરથી પુર્ણ ખાત્રી થઇ ગઇ હતી કે કબીરદાસ એક સિદ્ધ પુરૂષ અને જીવનમુક્ત મહાત્મા છે જેથી તેઓ વારંવાર કબીર પ્રત્યે પુજ્ય બુદ્ધિ રાખતા હતા. કબીરપંથના સાધકો સ્વામીજીને દાદા ગુરૂ તરીકે માનતા હતા; અને યથાવીધી તેમનું પુજન કરતા હતા. કાશી રાજા પણ બીજે ત્રીજે દીવસે કબીરમઠમાં આવી, કબીરપંથના બે ચાર નિર્ગુણી કિરતનો શ્રવણ કરતો હતો. આ રીતે કબીરપંથનો સિદ્ધાંત એ હતો કે પરમાત્મા એક છે. તે આપણા દેહમાં ચિતીશક્તિ જ્યોતી સ્વરૂપે બીરાજે છે. તેને જાણવાને યોગાભ્યાસ દેહકષ્ટ અને

પવિત્રતાની જરૂર છે. ધર્મશાસ્ત્રો જ્ઞાન ઉદય કરે છે. રામ રહીમ જુદા નથી પોતાના આત્મારામને ઓળખી તે રામની ભકિત એજ પ્રાણી માત્રનો ધર્મ છે.

કબીરદાસને કમાલ વિમાલ. જમાલ દાદુ અને ધર્મદાસ એ પાંચ મુખ્ય શિષ્યો હતા. અને પાંચ જણાએ કબીરદાસની તન મન અને ધનથી સેવા કરતા હતા તેમાં પણ કમાલ દાદુ, અને ધર્મદાસ એ ત્રણે તો ધન ધામ ધારા કુટુંબ પરિવાર આદી સર્વસ્વ ગુર્વાપણુ કરી, કબીર સાહેબની સંનિધજ રહેતા હતા. કમાલ અને દાદુ બંને જણાઓએ, યોગના આઠે અંગ સિધ્ધ કર્યા હતા: અને પુર્ણ રીતે કબીર સ્વરૂપ બની ગયા હતા. અને ધર્મદાસ તો ધર્મના અવતાર રૂપજ હતા. કબીર સાહેબને પોતાનો ઇષ્ટ માની, સદા સર્વદા સદગુરૂની સમીપ રહીને, કેવળ ઇષ્ટ મંત્રના જાપથીજ સાક્ષાત્કાર કરવાના નિશ્ચયને સેવતા હતા. તેઓ પણ આ વખતે ત્રણે પ્રકારની વાણીનો જય કરી છેલ્લી પરા નામની વાણીમાં રમણ કરતા હતા. અને ઇષ્ટમંત્રના ખરા રહસ્યના સુખને ભોગવતા હતા. વિમાલ અને જમાલ એ બંને તાઇ જાતિના હતા, અને પાદસેવન તથા કિરતન ભકિતવાળા પ્રેમ અંશી પુરૂષો હતા. કમાલ તથા દાદુ તો આઠે પહોર મઠમાં સદગુરૂની સમીપજ વસતા હતા. અને ધર્મદાસ વ્યવહારિક કાર્યોના સમય સિવાયના સમયમાં રહેતા હતા. કારણ કે તે બુદેલખંડમાં આવેલા બાંધવગઢના રહીશ એક મહાન ધનાઢય વણિક સદગૃહસ્થ હતા. કાશી પ્રયાગ અને આગ્રામાં તેમની શરાફની પેઢીઓ હતી. તેમને ચુડામણિ નામે એક સદ્ પુત્ર હતો. તે તમામ પેઢી વીગેરેનો

વ્યાપાર કબીરદાસની સલાહ પ્રમાણે ચલાવતો હતો. ધર્મદાસ પોતે તો પરમાર્થિ કાર્યોમાં ચિત્ત રાખતા; બાકી સર્વ કાલ મઠમાંજ પડી રહેતા હતા. અને વાનપ્રસ્થાશ્રમને પાળતા હતા. જેયધ્યેય પોતાના આત્મસ્વરૂપનો લક્ષ કરી સમાધાનમાં રહેતા હતા. આ પાંચ શિષ્યો સિવાય ભુધન રૈદાસ વીગેરે અનેક શિષ્યો હતા.

પ્રકરણ ૬ ઠું.

કલિ કુડો જગ આંધળું, શીખ ન માને કોય
શીખ દેવા કદી જો જશો, સત્વર વૈરી હોય
પ્રકટ કહોતો મારતા, પટે ન સમજે કોય.
કાણાને કાણું કહે, સત્વર વૈરી હોય.

કબીરદાસની ચારે ધામની યાત્રા અને છેવટ દિલ્લીમાં આગમન.

આ પ્રમાણે કબીરદાસની વય પાંત્રીસ વર્ષની થવા આવી, એટલે તેમણે ચારે ધામની યાત્રા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો, તેથી પોતાના શિષ્ય કમાલ તથા ધર્મદાસને લેઇ યાત્રા અર્થે નીકળી પડયા હતા. પ્રથમ તેઓ પશ્ચિમ આમ્નાય, જે શારદા મઠ કહેવાય છે ત્યાં આવ્યા, તે મઠના શિષ્યો તિર્થ અને આશ્રમ પદને ધારણ કરે છે. તેનું ક્ષેત્ર દ્વારકાં છે. તેના દેવ સિધ્ધેશ્વર છે. તેમાં ભદ્રકાળી દેવી આવેલી છે. બ્રહ્મા અને વિશ્નુ આ મઠના આચાર્ય છે. ગોમતી ગંગાનું તિર્થ છે. તે વિગેરેની કબીરદાસે યથાવિધી પુજા કરી બીજો જે ગોવરધન મઠ દક્ષીણમાં આવેલો છે તે તરફ પ્રયાણ કીધું. પંથ લાંબો હોવાથી એક માસે ગોવરધન મઠમાં આવી પહોંચ્યા. આ

મઠનો ભોગવાર સંપ્રદાય તદન જુદો છે. એ મઠના શીષ્યો વન અને આરણ્ય પદને ધારણ કરે છે. ત્યાં પુરૂષોતમ નામનું ક્ષેત્ર છે. અને જગન્નાથજી દેવતા છે. ત્યાં આવેલી દેવીનું નામ વિમળા છે. અને બલભદ્ર તથા યજ્ઞાચાર્ય આ મઠના આચાર્યો છે. મહોદધિનું મોટું તિર્થ છે. તે સર્વની યથાવીધી પુજા કરી તથા યાત્રા પરીપુર્ણ કરી બીજો ઉતર આમ્નાય, જે જ્યોતિર્મઠ કહેવાય છે તે તરફ વિદાય થયા. કેટલેક દિવસે જ્યોતિ મઠમાં આવી પહોંચ્યા. આ મઠનો સંપ્રદાય આનંદવાર હોય છે. અને તે મઠના શીષ્યો, ગીરી, સાગર અને પર્વત પદને ધારણ કરનારા છે. ક્ષેત્ર બદ્રિકાશ્રમ કહેવાય છે. અને ત્યાંના દેવતા નારાયણ છે. ત્યાં પુર્ણ ગિરી દેવી છે, અને મિલ્લકાનંદનાથ નામે આચાર્ય છે. તથા નિયંતા તિર્થ છે એ સૌ તિર્થોની પુર્ણ રીતે કબીરદાસે યાત્રા કરી, ચોથા શ્રંગેરી મઠ તરફ પ્રયાણ કર્યું. આ મઠનો પુરીવાર સંપ્રદાય છે અને આ મઠના શિષ્યો પુરી, ભારતિ અને સરસ્વતિ એવા પદને ધારણ કરનારા હોય છે. સેતબંધ રામેશ્વરનું ત્યાં તિર્થ આવેલું છે. શુભ નામેક્ષેત્ર તથા વારાવ નામે દેવતા આ મઠના અધિપતી છે. કામાક્ષી કરીને દેવી છે. અને શૃંગી રૂષિ આ મઠના આચાર્ય ગણાય છે. આ પ્રમાણે આ મઠની પણ સઘળી યાત્રા કરી. એમ ચારે મઠની યાત્રા કરતાં, તેમને ત્રણ વરસ લાગ્યા હતા. યાત્રામાં પણ બ્રહ્મમંડળ અને સાધુઓમાં બેસી બ્રહ્મ સંબંધીજ કબીરદાસ નિરંતર ચર્ચા ચલાવતા હતા. અને રાત્રે કીર્ત્તન આદી કરતા હતા એ પ્રમાણે આડત્રીસ વરસની વયે ચારે ધામની યાત્રા કરી પછી ગોકુળ પ્રયાગ અયોધ્યા વીગેરે ઠેકાણે યાત્રા કરવા ગયા. અને એક વરસની મુદ-

તની અંદર, ઉત્તર હિંદુસ્થાનની યાત્રા કરવા લાયક સર્વ સ્થળો જોઇ વળ્યા યાત્રામાં તેમની સંબંધમાં આવનાર લોકોમાંથી ઘણા ખરાઓએ તેમને સદગુરૂ તરીકે સ્વિકારી શરણ થયા હતા. અને તેમાંના કેટલાક તો તેમને છોડી કદી બીજે જતાજ નહતા. આ રીતે તેમણે સાત વરસમાં, કુચ્છ, કાઠીયાવાડ, ગુજરાત, મધ્ય પ્રાંતો, બંગાળા, ઉત્તર હિંદુસ્થાન સિંધ મેવાડ, મારવાડ વીગેરે તમામ દેશો જોઇ નાંખ્યા હતા, અને એકતાળીસ વરસની વયે આખા ભરતખંડની પ્રદક્ષિણા તથા ચારે ધામની યાત્રા કરી લેઇ, છેવટે શિષ્યો સહીત દિલ્લીમાં આવી, એક ધર્મશાળામાં મુકામ કર્યો. આ વખતે દીલ્લીની ગાદીએ બાદશાહ સિકંદર લોદી રાજ્ય કરતો હતો તે પોતાના મુસલમાની ધર્મમાં અતિશય ચુસ્ત હતો. આ વખતે મુસલમાનોની સત્તા પુર જોસમાં હતી. દીલ્લીની અંદર એક વૈશ્નવના મંદીર આગળ આવેલી ધર્મશાળામાં સંત સાધુઓ સહીત આપણા કબીરદાસ ઉતર્યા હતા. તેથી ધર્મશાળામાં ભજન કીરતનની રણઝીક વાગી રહી હતી કિરતનો સાંભળવા લોકોનાં ટોળે ટોળાં આવતાં હતાં. તેમાં ઘણાખરા મુસલમાનો પણ આવતા હતાં. મુસલમાનોના રદયમાં પણ કબીરની વાણીની ઘણી અસર થતી હતી, અને તેથી પાંચ પચીસ મુસલમાનોએ તો કબીર પંથને સ્વીકારી, કબીરજીની સાથે ભજન ગાવામાં ભાગ લેતા હતા. આમ કરતાં આઠેક દીવસ થયા એટલામાં તો સો બસે મુસલમાનો કબીરપંથને સ્વીકારી કબીરદાસને સદગુરૂ તરીકે માની પુજવા લાગ્યા. આ વાતની બાદશાહ સિકંદર લોદીને ખબર પડતાં તેણે કબીર સાચો છે કે જુઠો તેની ખાતરી કરવા માટે કબીરદાસને કહાવી મોકલ્યું કે કાશીપુરીમાં બાદશાહ

આવી કાશી રાજાની મદદ લેઇ તમારી કસોટી કરનાર છે. માટે તમારે તાબડતોબ સીધા કાશી જવું. આપણા કબીરદાસે આ સાંભળી નિર્ભયતાથી ઉત્તર વળાવ્યો કે કબીરની કસોટી તેના રામજીએ કયારનીએ કરી લીધી છે. તમારૂં બાકી રહ્યું હોય તો તમે પણ કરજો. કબીરને કોઇ વાતે ના નથી આ પ્રમાણે બાદશાહને જવાબ મોકલાવી તેજ રાત્રીએ કબીરદાસે કેટલાક સંત સાધુઓ સાથે પવિત્ર કાશીપુરી તરફ પ્રયાણ કરી દીધું કબીરદાસે આ વખતે પોતાની પાસેનું સઘળું દ્રવ્ય ખરચી નાંખ્યું હતું; અને જે જે મળતું તે તે દરરોજનું દરરોજ ખરચી નાંખતાં હતા. પાસે કોડી પણ તેઓ રાખતા ન હતા. હવે તો સિતાપતી શ્રી રામચંદ્રજીના નામ રૂપી ધનનો તેમણે ભરપુર સંચય કર્યો હતો; એટલે હવે આ ક્ષણીક સુખજન્ય અસ્થિર લક્ષ્મીની તેમને જરા પણ સ્પૃહા ન હતી. એક અઠવાડીઆમાં તેઓ કાશીપુરીમાં પોતાના મઠમાં લોકોનાં વધામણા સહીત આવી મળી પોહોચ્યા. અને કાશીપુરીના દરેક સંત સાધુઓ, આપણા પ્રેમી કબીરદાસ યાત્રાએ થઇ આવ્યા હતા. તેમને એક પછી એક આવી જતા હતા. રામાનંદ સ્વામી તો કબીરદાસની વૃત્તિ, અને પ્રેમ લક્ષણા ભકિત જોઇ સંતુષ્ટ થયા હતા. કાશીમાં કબીરદાસને આવ્યાને પાંચેક દીવસ થયા એટલે સીકંદર લોદીની છાવણી કાશીપુરીમાં કબીરદાસની કસોટી કરવા અર્થે આવે છે માટે કબીરદાસે તૈયાર રહેવું એમ રાજા શીલનિધી તરફથી કહેવરાવામાં આવ્યું. જેથી કબીરદાસે રામાનંદ સ્વામિને પુછ્યું કે બાદશાહનું કહેણુ માનવું કે ન માનવું. સ્વામીએ ઉત્તર વાળ્યો કે શુદ્ધ કુંદનની પરીક્ષા ગમે તે

રીતે તાવીને કરવામાં આવે છતાં શુદ્ધ કુંદન તો નિર્ભેળ છે. માટે તમારે પણ નિર્ભય રહેવું. અને બાદશાહ જેમ કસોટી કરે તેમ કરવા દેવી. કબીરદાસે સ્વામિજીની આજ્ઞા માથે ચઢાવી અને કાશીરાજા મારફતે સિકંદર લોદીને કહાવી મોકલ્યું કે બેધડક કબીરની કસોટી કરો. કબીર પોતાની કસોટી કરાવવા તૈયાર છે. આઠેક દીવસ ગયા નહીં તેટલામાં બાદશાહનો મુકામ કાશીપુરીમાં આવી પોહોચ્યો; અને કાશીરાજાને મળી સિકંદરે કબીરદાસની કેવી રીતે કસોટી કરી જોવી. તે સંબધી યુકિત પ્રયુકિત રચવા માંડી.

પ્રકરણ ૭ મું.

કબીરની કસોટી અને ચમત્કાર.

કબીર કસોટી રામની, જુઠો ટકે ન કોય.
રામ કસોટી તે સહે, જે મરજીવ્યો હોય.

પ્રિય વાંચનારા આપણા વૃત્તાંતના નાયક અને આખા હિંદુસ્થાનમાં પ્રખ્યાત પામેલા સિદ્ધ પુરૂષ કબીરદાસસે રાજા અને દીલ્હીનો બાદશાહ મળી કસોટી કરવાની યુકિતઓ રચતા હતા. તેથી જરા પણ ભય જેવું લાગતું ન હતું. તેઓ તો સર્વને એમ કહેતા હતા કે કુંદનકી પરિક્ષા હોતી હૈ લોહેકી પરિક્ષા કોઇ મનુષ્ય કરતા નહીં હૈ વાસ્તે યે તો બડા આનંદ જનક ઓર હમારે શ્રેયકે લિયે કાર્ય હોતા હૈ." ઇસમે કયા ડર હૈ સબ આનંદસે જો હોવે વો દેખો. આ પ્રમાણે કબીરદાસ કહેતા જેથી કોઇ પછી બોલતું ન હતું. એક દીવસે ગંગાજીના કીનારાપર ફરતા ફરતા કબીરદાસ એક વીકટ જંગલ માં આવી પહોંચ્યા છે ત્યાં એક વનખંડી વૈરાગીની પર્ણકુટી દીઠી

ત્યાં જઇ જરા વિશ્રાંતી લેવા બેઠા થોડીવાર થઇ એટલે એક વીસ વરસની લોઇ નામની કન્યા તેમાંની સમીપ આવીને ઉભી રહી કબીરદાસને પુછવા લાગી કે મહારાજ આપ કૌન હો ?

કબીર—હમ કબીર હૈ

લોઈ—આપકી જાતી કયા હૈ ?

કબીર—કબીર હૈ.

લોઈ—આપકા ભેખ કયા હૈ ?

કબીર—કબીર હૈ

લોઈ—મહારાજ ! બહુતસે સંત યહાપર આતે જાતે હૈ પરંતુ ઐસા નામ જાતી ભેખ નહી સુના હૈ ?

કબીર—બેટા તું સચ કહતી હૈ. પરંતુ યે તિનો સબશેં ન્યારે હૈ.

આ પ્રમાણે કબીરદાસ તેને કહે છે તેટલામા પાંચેક સંત ત્યાં આવીને બેસી ગયા, જેથી લોઇ નામની કન્યાએ સત્વર પર્ણકુટીમાંથી સાતશેર કઢેલું દુધ લાવી, વડપલ્લવના બનાવેલા પડીઆમાં વ્હેંચી આપ્યું આશરે શેરનો ભરેલો દુધનો પડીઓ ભરી, કબીરજીના પણ મ્હોં આગળ મુકી દીધો, અને સાતમો પડીઓ લેઇએ પોતાને માટે રાખ્યો. સર્વ માહાત્માઓ પોતપોતાનું દુધ પી ચુકયા ત્યાં સુધી આપણા કબીરદાસે તેમનું પીધું ન હતું, તેમનો પડીઓ એમને એમ ભરેલો હજી તેમના મ્હોં આગળ પડી રહ્યો હતો. જેથી સંતો કબીરદાસને કહેવા લાગ્યા.

સંતો—મહારાજ આપને દુધ અભીતક કયોં ન પીયા હૈ !

કબીરદાસ—હમારે રામજી એક મહાત્મા ગંગાપારસે અભી આતેહૈ ઉનકો દેંગે.

લોઇ—કબીર સાહેબ આપ અપના બાંટા પી જાઇયે, ઉન મહાશયોકે લિયે ઓર ગુરૂ કૃપાસે બહુતેરા હે.

કબીરદાસ—બેટા લોઇ ! દેખ હમારે રામજી તો શબ્દ અહારી હૈ.

કબીરદાસ ગંગાપારથી આવનાર જે સંતની વાતચિત લોઇની સાથે આમ કરી રહ્યા છે, તે સંત મહાત્મા આવી પોહોચ્યા; કે સત્વર ક્ષણુપણ વાર ન લગાડતાં સત્વર દુધ પી લીધું. અને પેસી લોઇ કન્યાને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા.

શંત—હે સુતા ? તું યે જંગલ બિયાબાનમેં કિસતરહ રહતી હૈ ? તેરે માતપિતા કહાં રહતે હૈ ?

લોઇ—મેરે માતપિતા કોઇનહીં હૈ ! જો સંત પર્ણકુટીકે વિષે રહેને વાલે થે ઓરે જીસને ઇસ પર્ણકુટીકા બનાઈ હૈ ઉનકા થોડે અરસેસેં સ્વધામગમન હુવા હૈ, વોહી મહાત્માને મુજકો પાલાથા અબમેં એકલી રહતી હું.

સંત—માઇ ! વો સંત કૌન થે ઓર કિસતરહસે તું ઉનકે પાસ આઇ.

લોઇ—મહારાજ ? જો મહાત્માને મુજકો પાલીથી વો સંત યહાં રહતેથે ઓર વો બનખંડી દુધાધારીયે જો કોઇ સંત યહાંપર ઉનકે પાસ આતે જાતેથે, ઔર વો જબ મેરે આનેકા હાલ ઉનસે પુછતેથે તો વો યે કહેતેથે કી કે ' ભૈયા જબ હમ ગંગાજી કે તીરપર સ્નાન કરને લગે, ઇતનેમેં એક કમલીમૈ લિપટા હુવા ગટ્ટા આનકર હમારે બદનસે લગા હમને ઝટલેકે ખોલા તો ઉસમેસે યે લડકા મિલા જીસ્સે લે જાકે લોઇ નામ રખકે દુધ દેદેકર પાલાહૈ.

સંત—અચ્છા અબ ભેદ પાયા ? વહોકે ગટ્ટેમેં મિલનેસેં તેરા નામાભિધાન લોઇ કહાયા.

લોહી—(કબીરદાસને પગે પડીને) હે સ્વામિજી ? આપ કુછ મુજકો એઇસા ઉપદેશ કરીયે જીસમેં મનમેં શાંતિ હોવે.

કબીરજી—બેટા તેરા સ્વચ્છ દિલ નજર આતા હઇ વાસ્તે હમારે રામજી યો કહતે હૈ કી બેટા સતનામ શ્રી સિતાપતી રામજી કો નિરંતર જપાકર ! ઔર સદ-ગુરૂકી યથાર્થ સેવા કિયા કર ?

લોઇ—જબ સ્વામિજી આપહી મેરે સદગુરૂ બન જાઓ ! ઔર મુજકો આપકી સેવા કરનેકે વાસ્તે લે જાઓ ? આપકી એક લડકી કે તરહાં આપકે ચરનોમેં રહુંગી; ઔરે તન મનસે સેવા કરૂંગી.

કબીરજી—બેટા જેસી તેરી ઇચ્છા.

આ પ્રમાણે કબીરજીની પરોપકારી વાણી સાંભળી તે પર્ણકુટી પેલા આવેલા ૭ મહાત્માઓને હવાલે કરી, લોઇ કબીરજીની સાથે કબીર આશ્રમે આવી. અને સંત સાધુઓની તનમનથી વિશુધ્ધ પ્રેમ રાખી સેવા કરવા લાગી. લોકોમાં વાત એવી ચર્ચાઇ કે કબીર ભગતે ગૃહસ્થાશ્રમ માંડયો અને હવે કબીર સંસારી થઇ ગયા; સઘળું તપ અને દૈવત ગુમાવી બેઠા. આ રીતે કબીરદાસની નિંદા થવા માંડી. અને ઘણાખરા લોકો તો હવે તેમને મોઢે કહેવા લાગ્યા. આપણા કબીરદાસ એથી વધારે ખુશી થયા હતા; કારણ કે કબીર સંસારી થવાથી, દઇવત ગુમાવી બેઠા એમ માની કેટલાક સંશયાત્મા

જીવોના સંગથી થતિ ઉપાધી અને પોતાના રટણમાં નડતા વિક્ષેપથી કબીરદાસ દુર થયા હતા. દૃઢ શ્રદ્ધાવાળા કબીરદાસના ખરા જીતેંદ્રિય સ્વરૂપના જાણીતા જે પુરૂષો હતા, તેજ કબીરદાસને આ સમયે વળગી રહયા હતા. આ જોઇ કબીરદાસમાંથી કાશીરાજાનો વિશ્વાસ પણ જતો રહ્યો હતો. ખરી રીતે જોતાં આપણા કબીરદાસ બ્રહ્મચારી અને નારીના ત્યાગી હતા તોપણ લોઇ આવ્યા પછી જગત ગમે તે પ્રકારે તેમની નિંદા કરવા લાગ્યું. કબીરદાસ નીચે આપેલી સાખી નિંદાના ઉત્તરમાં સર્વને કહેતા હતા.

ભગ ભોગે ભગ ઉપજે, ભગતે બચા ન કોય.
કહે કબીર ભગતે બચા, ભગત કહાવે સોય.

આ પ્રકારના કબીરદાસના વર્તન તરફ રાજા તથા બહેલોલ લોદીનો પુત્ર સિકંદર લોદી બારીક રીતે તપાસ રાખતા હતા. અને કબીરને સંસારી સમજી અદશ્ય રીતે કબીરના વર્ત્તનની ઘડીએ ઘડીની નોંધ લેતા હતા. કબીરજીએ મનમાં વિચાર્યું કે જ્યારે આખું કાશીનગર ગૃહસ્થાશ્રમી કહે છે. અને સર્વેના મનમાંથી પ્રતિતિ ઉઠી ગઇ છે. ત્યારે છેક સુધી જગતને પણ કસી જોવું, કે કયાં સુધી તેની શ્રધ્ધા ટકી રહે છે. અને સત્યના સંગી છેવટે કેટલાજણ રહે છે, માટે લિલા પુરી કરી બતાવવી. કબીરદાસના આ નિશ્ચયને કેટલાક દીવસ વિતી ગયા. પછી એક સમયે તેઓ ગંગાજીના તટ ઉપર એકાંતે ફરતા હતા તેવામાં એક પ્રખ્યાત મુસલમાન કાશીનગરનો શેખ આવી પહોંચ્યો. તેને જોઇ કબીરદાસ નમ્યા એટલે તે પણ કબીરદાસને નમન કરી ઉભો રહયો. શેખ ઉભો રહી આસપાસ જુએ છે તો એક બેત્રણ માસનું મુએલું બાળક ગંગાતટ ઉપર પડેલું માલમ પડ્યું,

શેખ—દેખો દેખો સ્વામિજી કૈસા યે લડકા ખુબ સુરત હૈ મગર બેજાન હૈ?

કબીરદાસ—(જોઇને) આહા? લડકા સુંદર હૈ. ઉસકા પ્રાણ કહાં હૈ! ઔર કિસ દ્વારસે ગયા હૈ ખબર હૈ?

શેખ—મુરશદ! યેતો ન માલુમ હે મગર યે જાનતા હું કે યે મરેલા માસુમ હે આપ બતાઇયે કે ઉસકા જાન કહાં હે ઓર કહાં ગયા હૈ?

કબીરદાસ—શેખ સાહેબ ઉસકા જાન ન કહીં ગયા, ન આયા. જહાંથા વહાં મૌજુદ હે.

શેખ—અગર મૌજુદ હે તો બુલાઓ?

કબીરદાસ—(છોકરાને) બેટા ચેતન હોજા રામજી કી ઇચ્છા હે?

શેખ—(બચ્ચાને ચેતન થએલું જોઇ આશ્ચર્યથી) સ્વામીજી આપને કમાલ કીયા, બેજાન માસુમ ઝીન્દા હુવા.

કબીરદાસ—કમાલ કીયા, અચ્છા જબ હમને ઇસ બાલકે કા નામ ભી કમાલહી રખ્ખા, ચલો પાલેંગે; જાઓ યહી રામજીકી આજ ઇચ્છા હૈ.

આમ કહી બાળકને લેઇ કબીરદાસે પોતાના આશ્રમ તરફ ચાલવા માંડયું. અને શેખતો આભો બની ત્યાં ઉભોજ થઈ રહ્યો. અને થોડીવાર પછી કબીરજીના ચમત્કારથી અચરજ પામી પોતાને ઘેર ગયો. આ બાળક કબીરજીને ત્યાં આવ્યા પછી શાહ અને લોકોમાં એમ વાત ચાલી કે કબીરજીની સ્ત્રી લોઇને પેટે બાળક ઉત્પન્ન થયો; અને કબીર હવે પુરાપુરા ઘરબારી થઇ ગયા. કબીરજીએ આ બાળક લાવીને, લોઇને સોંપ્યો હતો. એને લોઇએ તેને ખવરાવી

પીવરાવી ઉછેરી મોટો કર્યો હતો તેને કાશીનગરમાં કબીરના પુત્ર તરીકે સૌ કોઇ ઓળખતા હતા. આ બાળકનું નામ કમાલ હતું અને તે કમાલ પછીથી કબીરદાસનો મુખ્ય શિષ્ય અને તત્વવિદ યોગી પુરૂષ તરીકે ઓળખાયો હતો. કબીરદાસને ત્યાં આ પ્રમાણે ગૃહસ્થાશ્રમ મંડાયો હતો એમ સૌ કોઇ નગરવાસીઓ જાણુતા હતા પણ તેમાં સત્ય શું હતું તે કબીરદાસજ જાણુતા હતા. કે તે લોઇ તે પોતાની પુત્રીવત હતી અને આ કમાલ નામનો બાળક તે પુત્રીના પુત્ર રૂપે હતો દુનીયા ગમે તેમ કહેતી પણ તેની દરકાર આપણા કબીરદાસ જરાપણ રાખતા નહીં હતા. કારણ કે તેમની રહેણી કરણી કેવલ જલમાં કમલવત હતી, આ પ્રમાણે કમાલ મોટો થયો એટલે તેને તત્વભ્યાસ કરાવી કબીરદાસે પોતાના જેવો બનાવી દીધો એ કમાલના રેખતા પણ જયાં ત્યાં પ્રસીધ્ધ છે. જેમાંનો એક રેખતો દ્રષ્ટાંટ તરીકે મારા પ્રીય વાંચક વર્ગની ખાતર મુકુ છું.

રેખતો.

તુંહી હે નુર, તુંહી હ હુર, તુંહી હે પીર, પેગંબર,
તુહી હે સિંહ, તુંહી હે શાહ, તુંહી હે હંસ તુહી હે સરવર,
મનીકો માર ધનીકર યાદ સદાએ રંગ નહી રહેતા;
કહત હય કમાલ કબીરકા બાલ ધોલે હાત સીંધુ બહેતા.

આવા અનેક રેકતાઓ કમાલે રચ્યા છે જે વેદાંત વિષયમાં સર્વોપરી ગણાય છે આ સમયે કબીરદાસના વર્તનની સઘળી નોંધ ઇબ્રાહીમ લોદીનો પીતા અને બેહેલોલ લોદીનો પુત્ર સીંકદર લોદી રાખતો હતો વળી જોનપુરનો રાજા વિરસીંહ વાઘેલો પણ કાશીમાં આવ્યો હતો અને તે કબીરજી સાથે ઘણો સ્નેહ રાખતો હતો. કરેલા

સંકેત મુજબ કાશીરાજા શીલનિધીએ તથા સિંકદર બાદશાહે, કબીરની કસોટી કરવાનો નિશ્ચય કરી, કબીરદાસને દરબારમાં બોલાવવામાં આવ્યા. કબીરદાસે એવી લીલા કરી કે એક બગલમાં રૈદાસ ભકતને લેઇ બીજી બગલમાં કોઇ એક વેશ્યાને લેઇ બે ચરણામૃત ના સીસા બન્નેના હાથમાં આપી બજારને રસ્તે થઈ બાદશાહના દરબારમાં જતા હતા. રસ્તે જતાં જતાં લોકો આવો કબીરજીનો દેખાવ જોઇ, કબીરજીના ઉપર ધુળ ઉછાળવા લાગ્યા. અને કહેવા લાગ્યા કે " અરરરર કબીરજીએ તો હવે બીલકુલ માઝા મુકી. " આથી સૌ કોઇ કબીરજીની પ્રત્યે ધીક્કારની દ્રષ્ટિથી જોવા લાગ્યા. અને તેમના બાવનલાખ બનાવેલા ઉપદેશના ભજનો લોકોએ ઉતારી લીધાં હતાં, તે લેઇને ગંગાજીમાં નાંખી દીધાં. આ પ્રકારે કબીરની નિંદા થવા લાગી, અને કબીરજી શાહના દરબારમાં આવી પોહોચ્યાં. દરબારમાં પણ બાદશાહ તથા કાશીરાજા વીગેરે તેમના આવર્ત્તનની નોંધ વાંચી વાંચીને તથા અપકિર્ત્તિ સાંભળી સાંભળીને તેમને અયોગ્ય શબ્દો સંભળાવા લાગ્યા. કબીરદાસ તો મૌન્ય ધારણ કરી સર્વ સાંભળી રહ્યા. અને પેલા બે સીસામાંનું ચરણોદક દરબારની મધ્યસ્થ ગલીચા ઉપર રેડી દીધું. આ જોઇ સર્વ વિસ્મય પામ્યા. જોનપુરનો વિરસીંહ વાઘેલો રાજા કબીરદાસને કહેવા લાગ્યો કે કબીરદાસજી આ બધી ભર સભા વચ્ચે આપે આ સીસા ઢોળી કેમ દીયા.

કબીરદાસ—રાજા મૈં પરમાર્થકા કાર્ય કીયા હૈ. કયોં કે જગન્નાથજી કે મંદીરસેં પંડયાજી આગસે જલ જાતેથા. જીસ લિયે પાનીસે ઉસકી આગ બુઝા દી.

સિંકદર—અચ્છા દેખતે હૈં અગર કબીયે બાત સચ્ચી હોગીતો

તો કુછ હરકત નહીં હે. લેકિન કભી સચ્ચી ન હોગી. તો ફીર ઇઝત જાયગી.

કબીરદાસ—મેરે રામજી જાને કે ઇઝત કયા યા બેઇઝત કયા? તુમકો મેરી બાતમેં ગર બિશ્વાસ ન હોવે તો ખાતર જમા કરો?

શીલનિધી—બેશક ખાતરી થશે.

સિંકદર—અરે કોઇ હાઝર હય?

હજુરી—જી હુઝુર.

સિંકદર—જાઓ જગનાથજી કો જાકે પંડયાજીકો યે ખત દે આઓ, બાદ જવાબ લેતે આઓ.

હઝુરી—જો હુકમ જહાંપનાહ (હજુરી પત્ર લેઇ જગન્નાથજી જાય છે.)

આ પ્રમાણે સિકંદર લોદીનો હજુરી જગન્નાથજી પત્ર લેઇ સાંઢણી ઉપર સ્વાર થઇ રવાને થયો. દરબાર બરખાસ્ત થયો અને કબીરજી પોતાના આશ્રમે આવ્યા. પછી કેટલેક દીવસે જગન્નાથજીથી પ્રત્યુત્તર લેઇ પેલો હજુરી સાંઢણી સ્વાર આવી પોહોચ્યો, અને બાદશાહને પત્ર આપી દીધો. બાદશાહે પત્ર વાંચી પુછેલી હકીગત સાચી જણાયાથી કબીરદાસને બીજે દીવસે પ્રાતઃકાળે દરબારમાં બોલાવ્યા. પણ કબીરદાસ આવ્યાજ નહીં. જોનપુરનો વિરસિંહ વાઘેલો આ હકીકત સત્ય જાણી કબીરદાસનો શિષ્ય થયો અને પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી કબીરદાસનું મથાવિધી પુજન આદી દરરોજ કરવા લાગ્યો. અને કબીરદાસે પણ સત્ય નામનો યથાર્થ ઉપદેશ તેને કહી દીધો. સિકંદરને કબીરદાસમાં હજી પૂર્ણ વિશ્વાસ ચોટયો ન

હતો. જેથી તેણે કાશીરાજાને કહ્યું કે કબીર મુસલમાન હોકે કંઠી તિલક લગાતા હૈ, હિંદુ ઔર મુસલમાન દોનોકે મઝબકી હાંસી કરવાતાહ ઐળા કયા ઇસ કાશીનગરી મેં અંધેર ચલતા હૈ. કાશી-રાજાએ કહ્યું કે જહાંપનાહ ત્યારે તે કબીરદાસની રેહેણી કરણી સાચી છે કે નહીં તેની પુર્ણ ખાતરી કરી પછી તેને વીષે ગમે તેવો અભિપ્રાય બાંધવો ઉચીત છે. કાશીરાજાનું આવું બોલવું સાંભળી, કબીરદાસની કસોટી કરવાનો લોદીએ નિશ્ચય કર્યો જેથી કબીરદાસને ફરીથી દરબારમાં બોલાવવા હુકમ કીધો. પ્રાતઃકાળમાં કબીરદાસને બોલાવેલા પણ તેઓ છેક સાંજે બાદશાહ પાસે આવી મૌન્ય ધારણ કરી ભરદરબાર વચ્ચે ઉભા રહ્યા. બાદશાહ તેમને જોઇ નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો.

બાદશાહ—કયોં. કબીર ભગત કુછ સલ્લામ યા અદબ કુછ લ્યાકત ન જાનતે હો. કયા એ અફસરો દરબારીયો ઓર ખુદ મેરેકોભી મિરલે ફત્થરકી દીવાલ માનતે હો ?

કબીરદાસ—જહાપનાહ મુજકો સલામ કરના નહીં આતા હૈ

બાદશાહ—ભગતજી તુમકો ફજરકે વખ્ત બુલાયાથા અબ તુમ શામકે વખત આયે ઇસકા કયા સબબ.

કબીરદાસ—શાહ હમારે રામજીને એક ગજબ હોતા હુવા દેખા ? તમાશા બડા ભારી થા અકલ હુશીયારી કા થા.

બાદશાહ—ઐસા કયા તમાશા થા જીસિકે લિયે તુમને શાહી **હુકમ અદલ નમાના.**

કબીરદાસ—જહાંપનાહ ઐસા એક તંગ રાસ્તાથા જૈસા એક સુઇકા નાકા. પરંતુ ઉંસ નાકેમે સો હઝારો ઉંટોકી કતાર

જાતી કુછ દેખનેમેં આઇ, હમકો તમાશે કી હો પડી વો કારવાઇ.

બાદસાહ—ક્યા ભગત એસી જૂઠ બાતેં બચ્ચોંકે માફિક બનાતે હો. ન શરમાતે હો, ફકીર કહલાતે હો ?

કબીર—સિકંદરશાહ હમારે રાંમજી કભી જુઠ ન બોલતે હૈ.

સાખી.

કબીર જુઠ ન બોલિયે, જબ લગ પાર બસાય,
ના જાનો ક્યા હોયગા, તિલકે ચોથે ભાય,
કબીર બુંદ સમુદ્રમેં, સહજ સમાના હોય,
કબીર સમાના બુંદમૈ, બુઝે બિરલા કોય.

બાદશાહ—અરે ભગત તુમારી સાંખીમેં અચ્છા સમજાયા હૈ. મગર હમકો કૈસિ જાનપરેકી ઉંટકી કતારેં સુઇ કે નાકે મેં સેં ચલી જાતી દેખી વો સચ્ચ બાત હૈ.

કબીરદાસ—અરે બાદશાહ હમારે રામજી ઇસકા ખુલાસા તુજકો કર દેતે હૈ. દેખલો જમીન ઔર અસમાસમાનકી દુરી ઔર ચાંદ સુરજ કે ઇતને બરતુલ કે અંદર કિતને ઉંટ ઔર હાત્તિ આદી અનેક જીવ જાતે આતે હૈ. વે સબ તુમ્હારી આંખકી પૂતલી જો સુઇકે નાકે સેભી બ્હોત બારીક હૈ, ઉસમેંસે જાતે હૈ. કયોં સચ્ચ બાત હૈ કે જુઠ ?

બાદશાહ—હાં વોતો યકીન હૈ અચ્છા આપ અબ જાય જો કુછ હોગા વો ફિર દેખા જાયગા.

કબીરદાસ—અચ્છા રામજી.

આ પ્રમાણે રજા મળવાથી આપણા વિશુદ્ધ અને ખુલ્લા અંતઃકરણ વાળા કબીર સાહેબ પોતાના આશ્રમ તરફ ચાલતા થયા. લોઇ અને કમાલ ઉત્પન્ન કરી ગૃહસ્થાશ્રમ માંડયાનો જુઠો આરોપ આવવાથી અજ્ઞાની લોકોમાં કબીરદાસની ઘણી નિંદા થતી હતી. તેથી હવે ભંડારાનું ખરચ તદ્દન નરમ પડી ગયું હતું. જે કબીરદાસના ખરા સ્વરૂપના જાણીતા અચળ શ્રદ્ધા વાળા તેમના ધર્મદાસ આદી શિષ્યો હતા. તેઓથી તથા કબીરદાસના સદગુરૂ રામાનંદ સ્વામિથી માત્ર કબીરદાસની યથાર્થ ગણના થતી હતી, બાકી સંશયાત્મા વાળા પુરૂષોએ તો કયારનોએ કબીરદાસનો સંગ તજ્યો હતો અને તેમાં રૈદાસ ચમોર તથા એક વેશ્યાને બગલમાં લેઇ તેમના હાથમાં સીસા રખાવી શાહ સિકંદરના દરબારમાં ભર બજારને રસ્તે થઇ જેયારથી કબીરદાસ ઉઘાડે છોગે ગયા હતા તે દીવસથી તો તેમની પ્રતિષ્ઠા પણ છેક ઓછી થઇ ગઇ હતી, અને કાશીની તમામ વસ્તી તેમની કશોટી કેવી રીતે શાહ કરે છે ને પરીણામે શું નીવડે છે તે જોવા-નેજ આ સમયે ઉત્સુક થઇ રહી હતી. આટલું બધું આપણા વૃત્તાંતના નાયકને માથે દુઃખ હતું કે ટૂંકામાં અનાસુરતિ અન્ન મળે તો આશ્રમનો નિર્વાહ થતો. નહીં તો મઠમાંના સર્વ ઉપવાસ કરતા આ વખતે આશ્રમમાં માત્ર કમાલ, લોઇ' અને કબીરદાસ એ ત્રણ રેહેતા હતા. ધર્મદાસ તો નિત્યનિયમ પ્રમાણે ગુરૂ દ્વારામાં નિરંતર જતા અને વાનપ્રસ્થાશ્રમને સેવતા હતા. પોતાના સદગુરૂની કસોટી થાય છે અને સદગુરૂની હવે કેવલ નિધના સ્થિતિ થઇ ગઇ એવી જ્યાં ધર્મદાસને ખાત્રી થઇ ગઈ કે તરતજ, પોતાના પુત્ર ચુડામણિને બોલાવી દરરોજનું કબીર મઠનું ખરચ પુરૂં પાડવા.

ધર્મદાસે આજ્ઞા કરી દીધી કબીરદાસ આશ્રમમાં આવ્યા તે વખતે મઠમાં ધર્મદાસ શેઠને ત્યાંથી સીધું આવી ગયું હતું; અને લોઈ તથા કમાલ આવેલા અતિથી સાધુઓની પરોણુગત કરવામાં આશ્રમમાં મચી પડયાં હતા. કબીરદાસે મઠમા આવી નિત્ય નિયમ પ્રમાણે પોતાના આસને બેસી પોતાના સત નામ સાહેબ શ્રી રામજીનું રટણ કરવા લાગ્યા. તેમની મુખ મુદ્રા ઉપર પ્રસન્નતાનો ભંગ થએલો કદી પણ જોવામાં આવતો નહીં હતો. તેઓ તો એક નિસ્પૃહી સિદ્ધ પુરૂષની સમાન સદા હાલમસ્ત રેહેતા હતા. કબીરદાસને જાણનાર સર્વ સત્સંગી સાધુઓ તો કબીરનાજ પક્ષમાં રેહેતા હતા અને તેમની આસપાસ બેસી દરરોજ જ્ઞાન ચર્ચા ચલાવતા હતા. તથા કબીરદાસ સર્વના સંશયો દુર કરતા હતા. પરંતુ કાશીની પ્રજાઅને કાશીનો રાજા, તેમની કસોટી કરવાના સામા પક્ષમાં હતાં જેથી, કબીરની કસોટીના શુભ પરિણામે કબીરની પ્રતિષ્ઠા હતી તેવી જામે એમ સૌ કોઈ નગરમાં એકે અવાજે કહેતા હતા. કસોટી થાઓ વા ન થાઓ તેનો કબીરદાસને હર્ષ શોક ન હતો. તેતો પોતાના સતચીદ અને આનંદ સ્વરૂપ શ્રીમદ ભગવાન રામચંદ્રજીના ચરણકમલમાંજ નીરંતર અહોરાત્રી વૃત્તી રાખતા હતા અને મસ્ત-પણે જ્યાં ત્યાં વીચરતા હતા. કબીરમઠની સઘળી દેખરેખ તથા તેનો સઘળો નિભાવ લોઇ કમાલ ધર્મદાસ તથા રામાનંદ સ્વામિ મળી કરતા હતા. દાદુ, જમાલ, વિમાલ, પદ્મનાભ, પીપાજી વીગેરે કબીરદાસના મહાન સેવકો જોકે કબીર સાહેબની સેવા કરતા પરંતુ આશ્રમનું ધોરણ ઉપરના ચાર શિષ્યોથી ચાલતું હતું ત્યાર-બાદ આઠેક દીવસ વિત્યા એટલે ફરીથી સિકંદર લોદીએ બીજી અનેક

રીતે કબીરદાસની કસોટી કરવાનો નિશ્ચય કર્યો જેથી કબીરને દરબારમાં આમંત્રણ કરવામાં આવ્યું; તથા પુરવાસીઓ અને રામનંદ સ્વામિને પણ કબીરમાં તાત્પર્ય કેટલું છે તે જોવા સારૂ બોલાવવામાં આવ્યા. કબીરદાસ કમાલ વીગેરેને લેઇ દરબારમાં આવી પોહોચ્યા. રામાનંદ સ્વામી પણ બીરાજ્યા હતા. અને કબીરની આસપાસ પ્રેક્ષક મંડળ પણ વિંટાઇ વળ્યું હતું. બાદશાહે કબીરજીને પ્રશ્ન કર્યો.

બાદશાહ—કબીરદાસ તુમ મુસલમાન કયૌં નહીં હોતેહો ?

કબીર—અરે શાહ સબ ઘટમે એકહી નુર હૈ.

બાદશાહ—અરે મગર તુમ મુસલમાન જુલાહા હોકર અપને આપકો કબીર કહતા હૈ. યેતો: ખુદાકા નામ હૈ વાસ્તે તુમ્મારા અસલી નામ બતાઓ ન હરગીઝ દેર લગાઓ ?

કબીર— **ગાયન ૬.**

(તજદીયા પ્રાણ—એ રાહ.)

નામ હૈ કબીરા મેરા, સબ જગ જાહીર-
જો હૈ ઘટોઘટ સાંઇ, ભીતર બાહીર-નામ.
તીન લોકમેં નામ હમારા, આનંદ હૈ અસ્થાના રામ;
પાનિ પવન સુમેરૂ સમાના, રચ્યા વહુબીધ જહાના
સબ જગ જાહીર-નામ.
અનહદ લહર ગગનમેં ગરજે, બાજે સોહંતાલી-રામ-
બ્રહ્મબીજ હમતો પરકાસેં, હમ હૈ અજબ ખિયાલી-સ
યમ બંધનને લેવાં છુડાઇ, નિર્મલ કરો શરીરા રામ,
સુરનર મુનિ કોઈ અંત ન પાવે, પાવે સંત ગંભીરા-સ

બેદ કીતાબસે પાર ન પાવે, બડે મતિકે ધીરા રામ;
કહે કબીર તુમ સુનો સિકંદર, દાનો દીનકી પીરા-સબ

બાદશાહ—જબ કબીરદાસ એસે તડપતે તુમ બોલતે હો તો જરૂર લોગોંકા કહના સચ્ચ હે. અભી બી સમજ જાઓ નહીં તો દોજખ મેં જાઓગે.

કબીર—જીસકો રામ રેહેમાન મેં ભેદ માલુંમ હોતા હે જો અપને કુફર કો ન તોડતા હે ઉસકો દોજખ મિલના હે હમારા નામ, હમારા મઝબા, હમારી જાતી, હમારા કુલ, હમારી ઔલાદ સબ કબીર હે,

આર્યાવૃત.

ગગન ધરની પુનિ નાંહી, દિસે મેરે જ્ઞાન રદય પ્યારા;
આત્મરૂપ પરગટ નિજ, જગમેં સોતો નામ હે હમારા.

બાદશાહ—અરે બડી બડી બાતેં બનાતે હો તો કયા કુછ પીતે ખાતે ન હો.

કબીર— સાખી,

પાનીતે પેયદા નહીં, શ્વાસા નહીં સરીર;
અન્ન અહાર કરતા નહીં, તાકા નામ કબીર.
અનંત કોટિ બ્રહ્માંડમે, બંદી છોડ કહાય;
સોતો પુરૂષ કબીર હેં, જનની જનાન માય.

કમાલ—

ચોરાસિ બંધન કટે, કીની કલપ કબીર;
ભવન ચતુર્દશ લોક સબ, ટૂટે યમજંજીર.

બાદશાહ—ઐસા ક્યા જબ કબીરદાસજી આપકો ક્યા ઝંઝીરભી કાર ન કરેગી.

કબીરદાસ—હમારે કો રામજીકે ભજન રૂપ બેડી જડી હુઇ હૈ જીસ્સે અબ દુસરી જજીંર હમકો તૃણવત હૈ.

બાદશાહ આવા કબીરદાસના બેદરકારી વચનો સાંભળી ઘણો ચીડાઇ ગયો અને કબીરદાસને કહ્યું કબીરદાસજી અગર આપ સચ્ચે હાવે તો કલ શામકો ગંગાકે ઘાટ કે ઉપર બડા દંગલ બનાયા જાયગા,વહાં પર આપકી ફકીરીકા ઇમ્તેહાન લેનેમેં આયગા તો બરાબર હાજર રહેના અબી દરબાર બરખાસ્ત કરના લાઝીમ હૈ. આટલું કહી બાતે અને કાશીરાજા પોત પોતાના સિંહાસના ઉપરથી ઉઠી ચાલ્યા ગયા અને દરબાર વેરાઇ ગયો. આપણા વૃત્તાંતના નાયકની કસોટી કરવાનો બીજા દીવસનો ઠરાવ થયો, જેથી કબીરદાસજી કમાલને લેઇ સ્વામીજી સાથે પોતાના આશ્રમે આવ્યા; અને નિર્ભયપણે ચિતની પ્રસન્નતા પુર્વક નિત્યનિયમ પ્રમાણે પોતાના ઇષ્ટ, સદગુરૂનું સ્મરણ કરવા લાગ્યા. લોદી બાદશાહનું કાશીમાં આવવું, રાજા શીલનિધીની સાથે મસલત ચલાવી કબીરદાસની કસોટી કરવી, અને કબીરના ચમત્કારી ખુલાસા વીગેરે બનાવો, કાશીપુરીના લોકોને તો તમાશા રૂપે થઇ પડયા; અને તેથી તેઓ કબીરની કસોટીનું પરીણામ જોવાની ઉત્કંઠા વાળા હોવાથી, ક્યારે બીજો દીવસ થાય અને બાદશાહ કબીરને બોલાવી કસોટી કરે તે જોવાય, એ પ્રમાણે મનમાં અધૈર્યતાને સેવતા હતા.

પ્રકરણ ૮ મું.

કબીર કસોટી અને તેના ચમત્કાર.

કાંટા વાવે જે તને, તેને વાવે ફુલ
તારે ફુલનું ફુલ છે, તેને શુલની શુલ.

આ પ્રકારે આપણા કબીરદાસને સંકેત પ્રમાણે બીજે દિવસે લોદી બાદશાહ તરફથી ગંગાજીના ઘાટ ઉપર બનાવેલા દંગલના મેદાનમાં હાજર થવાને આમંત્રણ થયું હતું તે પ્રમાણે રામાનંદ સ્વામીની સાથે કબીરદાસ આવી પહોચ્યા. આ વખતે દંગલના મેદાનમાં નગર વાસિઓની ઠઠ જામી રહી હતી. અને આશરે પાંચથી દશ હજાર સુધી માણસો તે મેદાનની આસપાસ કબીરની કસોટી જોવાને વીંટાઇ વળ્યા હતા. સીકંદર બાદશાહ તથા કાશી રાજાને માટે ઉંચી એક ભવ્ય બેઠક બનાવી હતી તેમાં રાજગૃહના માણસો પોતપોતાને સ્થળે બેસી ગયા હતા. સર્વ પ્રેક્ષક વર્ગ, લોદી બાદશાહ તથા કાશી રાજા આવી ગયા પછી આપણી વાર્ત્તાના નાયક પોતાના સદગુરૂ રામાનંદ સ્વામીને લેઇ કેટલીક વારે આવ્યા હતા. એટલામાં બાદશાહનો હુકમ થયો કે કબીરદાસના ગળામા તોક તથા પગમાં બેડી નાંખી તેમને દંગલની મધ્યસ્થમા ઉભા કરો. આ સાંભળતાં હજુરી આઓ જઇ કબીરના ગળામાં તોક તથા પગમાં બેડી પહેરાવી કબીરને મધ્યસ્થ ઉભા રાખ્યા. કબીરદાસે બાદશાહને ઉત્તર આપ્યો કે અમે તેવી બેડી નાંખી, મને કબજ કરવા જશો પણ મેં મારા રામજીના નામ રૂપી બેડી કયારનીએ પ્હેરી લીધી છે, જેથી હવે આ તમારી બેડીઓ મને કશું કરી શકનાર નથી. આમ કેહેતાં વારની સાથે તેમને પ્હેરાવેલી બેડી તથા ગળાની તોક તૂટી પડી; અને ક-

બીરદાસ છૂટા થઇ ઉભા રહ્યા. બાદશાહ આ જોઇ ચકીત થઇ ગયો. પણ વધારે ખાત્રી કરી જોવાને તેણે વધારે જાડી બેડી તથા એક ભારે તોક લાવી ફરીથી કબીરદાસના ગળામાં નાંખવાનો હુકમ કર્યો. ફરીથી હજુરીઓએ તેમ કર્યું પણ બીજીવાર પહેરાવેલી તે જાડી બેડી તથા ભારે તોક પણ તુટીને જમીનપર પડી; જેથી છેવટે બાદશાહ ચીડાઇને પોતે કબીરદાસને બેડી પ્હેરાવવાને માટે ગયો. જઇને તેણે સૌથી જાડામાં જાડી બેડી કબીરને પગે જડી અને ગળામાં આશરે સવાસો મણના આશરાની ભારેમાં ભારે તોક પ્હેરાવી. લોદી બાદશાહ આ પ્રમાણે કરી રહ્યો અને તરતજ તે પણ બેડી અને તોક તૂટીને નીચે પડી કે રીતે ત્રણેવાર કબીરદાસને ગળામાં તોક તથા પગમાં બેડી જડવામાં આવી, પણ તે તૂટી પડી જેથી બાદશાહે થાકી બેડી તથા તોક જડવાનું બંદ રાખ્યું; અને એક ઘાસની કોટડી બનાવી તેમાં કબીરને પુરીને સળગાવી મુકવાનો ઠરાવ કર્યો. લોદી બાદશાહનો હુકમ થયો કે સત્વર તેના હજુરીઓએ પરાળઘાસ લાવી એક કોટડી બનાવી દીધી એટલે સત્વર બાદશાહે નીચે પ્રમાણે કબીરને કહ્યું.

બાદશાહ—કબીર ભગત અગર યે ઘાસકી કોટડી કે અંદર તુમકો પરેઝ કરે, ઓર કોટડી જલા દેવે ફિર આપ કભી ઝીન્દા રહોગે તો કુછ તુમ્હારી ફકીરી સચ્ચી સમજેંગે.

કબીરદાસ—બાદશાહ ચ્હાયવો રામજી કરો પરંતુ યે શરીરને હમારે રામજી કે નામપર જો ફકીરી લીહે. વો કભીભી જુઠી ન પડેગી.

બાદશાહ—અચ્છા દેખતા હું હરેક તરહસે તુમકો કસકે દેખતા હું;

આપ કુટરીકે અંદર ચલે હમ બંદ કરકે ફિર ઇસકો જલા દેવેં.

કબીરદાસ—અચ્છા યેભી ઇચ્છા હોવે તો કરલો ? મગર અયે બાદ શાહ જેસેં શુદ્ધ કુંદન કે ઉપર હજારો મન ગેરૂ લગા ઓ પરંતુ શુદ્ધ કુદનકા પ્રકાશ છીપાયા છીપાયા છીપ શકતા નહી હય ઇસહી પ્રકારશે ચ્હાયવો હો જાય પરંતુ સચ્ચે આશકોંકી સચ્ચાઇ જાહેર હુએ બીના ન રહેતી હે

બાદશાહ—અચ્છા અગર આપ મેરી કસોટીમેં બાઝ આઓગે બેશક આશક કહાયે જાઓગે, સારી જહાનમેં પીરયા મુરશદ મનાએ જાઓગે, હમસેં ઔર કાશીરાજાસેભી બ્હોતસા ઇનામ પાઓગે. પ હેલે આપ ઇસ વખ્ત યે કાટડીમેં દાખલ હો જાય પીર સબ દેખી જાય

કબીરદાસ—અચ્છા (સ્તુતી કરે છે.)

ગાયન ૭

કચ્છી કાફીની દેશી.

પ્રેમી રમુજો અતી ગહન હૈ, પ્રેમી ભુવન સબસે
ન્યારા પ્યારા હો રામ-પ્રેમી
પ્રેમીકો એક રામ અન્યસેં નાહી કામ
આકી અંતરૂ જુગ જુગે, વો રામસેં સંગ્રામ-પ્રેમી
જો દેખાસો દુખી દેખા, ધરીતનુના સુખી દેખા.
ઉદય અસ્ત યે બિન્ધમેં બિળેકસેં દેખા-પ્રેમી
પાંચો તત્વ ભીતર એક ગુપ્ત વસ્તુ પરબ્રહ્મ
ગુરૂ શબ્દ કો ચીન્હી વાકો બીરલ પાવે મર્મ-પ્રેમિ

(અંદર કોટડીમાં દાખલ થઇ જાય છે.)

આ પ્રમાણે કબીરદાસ જ્યાં પેલી બનાવેલી ઘાસની ઓરડીની અંદર પેઠા કે તરતજ બાદશાહના એક હજુરીએ તરત તેનું બારણું વાસી સાંકળ દઇ કડી કરી દીધી તરતજ સીંકદર શાહે સળગાવવાનો હુકમ કર્યો સર્વ પુરવાસીઓને તથા કાશીરાજા અને બાદશાહને પોતાને પણ એમજ લાગ્યું હતું કે કબીરદાસ આ પ્રયોગથી જીવતો રહેશે નહી. પરંતુ રામાનંદ સ્વામી તથા કમાલ અને ધર્મદાસ વીગેરે ધર્માત્મા પુરૂષો જેઓ કબીરદાસના વાસ્તવીક સ્વરૂપથી પુર્ણરીતે જાણીતા હતા, તેઓ તો એમજ સર્વને કહેતા હતા કે કબીરદાસ તો સિદ્ધ પુરૂષ છે, અને ત્રીકાળમાં તેમનો કોઇ વાંકો વાળ કરી શકનાર નથી. કેટલાક જેઓ કબીરદાસથી કેવલ અજાણ્યા હતા. તેઓ તો કબીરદાસને વારવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે ' કબીરદાસ મિથ્યા ટેક મુકી દો ? સતા આગળ શાણુપત નહી નભે આ પ્રકારના અશ્રધ્ધાળુ અને અજ્ઞાન પુરૂષો અનેક નીર્માલ્ય વચનો અંદર રહેલા કબીરને મોટે અવાજે કહી રહ્યા હતા. કેટલાક જેઓ ભોળા અને સ્વચ્છ અંતકરણવાળા પુરૂષો હતા તેઓ તો વળી એમ કહેતા કે ભાઇઓ કબીરદાસને સાક્ષાત શ્રી વિશ્નુ ભગવાન શ્રીમદ રામચંદ્રજી પ્રસન્ન છે એટલે કબીરને કશુંએ થનાર નથી.

આ પ્રકારે કોઇ કંઇ તો કોઈ કંઇ જેમ જેને ફાવે તેમ બોલતું હતું. કબીરદાસ કોટડીમાંથી નીકળી નાસી ન જાય તેટલા માટે સીંકદરસાહે તથા કાશીરાજાએ પોતાની ફોજનું કેટલુક માણુસ આસપાસ મુકી દીધુ હતું પણ આપણા કબીરદાસ નાસી જાય તેવા ન હતા. પેલી ઘાસની કોટડી અગ્નીથી સળગાવી કે તરતજ તેમાંથી ભડકે ભડકા નીકળવા લાગ્યા થોડીવારમાં આખી કોટડી બળીને ભસ્મ

ચઇ ગઇ અને આપણા કબીરદાસ જેમ કોઇ તપસ્વી પોતાના શરીર પરની ચોટેલી રજ્જા ખંખેરી સત્વર બાદશાહ અને પ્રેક્ષક વર્ગની મધ્યસ્થ આવી ઉભા રહ્યા લોકો આશ્ચર્ય-પામ્યા અને બાદશાહ તો આ ચમત્કાર જોઇ કબીરદાસને જાદુગર તથા નજરબંધ માની નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો.

બાદશાહ—કબીરજી તુમકો ઘાસકી કોટડીમેં ડાલ કે જલાને મેં જીન્દે નઝર આયે બેશક તુમ જાદુગર હો ઔર નજરબંધકે યે તમાશે દીખલાતેહો. સચ્ચ કહદો ?

કબીરદાસ—રામજી જાને, હમતો ન જાદુગર હૈ ન નજરબંધ હૈ ન તો કિમીયાગર હૈ હમતો એક રામનામકે નૌકર હૈ કે ન ડુબતે હૈ, ન જલતે હે, ન ફાસલતે હે હમેશાં હમારે રામજી સમ સર્વત્ર ભરપુર રહતે હે. ઉસીમેં જા મીલતે હે; કહો આપ અબ કયા ફરમાતે હે ?

બાદશાહ—ભગતજી અબ તુમકો યે ફરમાયા જાતા હે કી આપ એક કિસ્તી ફત્થરકી ભરી હુઇ લાકે આપકો અંદર બીઠાદે ફિર કયા હોતા હે દેખે ? અગર આપ ન ડુબોગે તો ઇઝત રહેગી.

કબીરદાસ—અચ્છા જેસી મરજી. હમારે રામજીકો કુછ ભી હો સકત નહીં હે.

બાદશાહ—અચ્છા અરે કોઇ હાઝર હે કે ?

હજુરી—આલમપનાહ કયા હુકમ હે.

બાદશાહ—એક કિસ્તી લાઓ ઓર ઉસકો ફત્થરસે લાદો, ઇતના વઝન ઇસમેં ભરો કે વો કિસ્તી એકદમ કબીરકે બેઠને

કે સાથ ડુબ જાય. દેખે ફિર કબીરદાસ કયા કરતે હૈ.

હજુરી—જો હુકમ જહાંપનાહ.

આ પ્રમાણે બાદશાહનો હુકમ થવાથી તે હજુરીએ ગંગાજીના ઘાટ આગળ એક મોટી હોડી મંગાવરાવી તથા તેની અંદર પથ્થરો ભરાવરાવ્યા. પથ્થરનું વજન એટલું બધું થઇ ગયું કે હોડી તળીએ બેઠા વગર રહે નહીં; અને તે પત્થરથી લાદેલી હોડી જોઇને સર્વને સહજમાં સ્પષ્ટ થયું કે કબીરદાસના બેસતા પહેલાં તે હોડી ભરીકે તરતજ હજુરીએ બાદશાહને ખબર આપી કે હોડીને ફરમાન મુજબ પથ્થરથી ભરી કીનારા પર તૈયાર રાખી છે; આ સાંભળતાં વેંત બાદશાહે કબીરદાસને તેની અંદર બેસવાનો હુકમ કર્યો. કબીરદાસ તે હોડીની પાસે જઇ હોડીને તથા ગંગા માતાને સાત વાર નમસ્કાર કરી તરત તે માંહે બેસી ગયા. બાદશાહે કરેલા સંકત પ્રમાણે માછીઓએ તે હોડી મધ્ય જળની અંદર હડસેલી મુકી. અતીશય પથ્થરનું વજન થઇ ગયેલું જેથી ગંગાજીના અથાગ જળની મધ્યસ્થ આવતાં તે હોડીની વચમાંથી ગાબડુ પડયું કે અંદર પાણી ભરાવા માંડયું અને થોડીવારમાં તે હોડીમાં બેઠેલાં કબીર સહીત હોડીને ડુબતી જોઇ એકદમ મોટી બુમો પાડવા લાગ્યા કે "હોડી તથા કબીરદાસ ડુબી ગયા. અને રામ રામ રામ બાદશાહે બિચારા પવિત્ર સાધુનો પ્રાણ લીધો. શિવ, શિવ, શિવ, એ રીતે સૌ કોઇ કહેવા લાગ્યા. પણ આપણા કબીરદાસ વાસ્તવિક જોતાં ડુબ્યાં ન હતા. એતો કયારનાએ દંગલમાં જ્યાં પોતાનું સ્થાનક હતું ત્યાં જઇને બીને શરીરે ઉભા હતા. અને બાદશાહ વીગેરે સર્વ પ્રેક્ષકો તો કીનારે દોઠી આવી હોડી તથા કબીર દષ્ટી ગોચર ન થતાં હતાં તે જોવામાં રોકાયા હતાં છેવટે

બાદશાહ, સર્વ પ્રેક્ષક વર્ગ સાથે દંગલમાં આવ્યા. અને આપણા પ્રેમી ભક્ત કબીરદાસ જે કયારનાએ દંગલમાં આવી પોતાના સ્થળે ઉભા થ-રહ્યા હતા, તેમના તરફ નજર પડી. સૌ કોઇ આ ચમત્કાર જોઇ ચકિત થઇ ગયા. અને હવે બાદશાહ તો કબીરદાસને ખરેખર જાદુગર તથા નજરબંધી પુરૂષ માનવા લાગ્યો: આ પ્રમાણે અત્યાર સુધી કબીરદાસની કશોટી કરવાના બાદશાહે જેટલા પ્રયોગો કર્યા તે સર્વેમાં આપણા કબીરદાસ વિજય પામ્યા હતા; અને બાદશાહ નિષ્ફલ થયો હતો ઘણા ખરા પ્રેક્ષક વર્ગને હવે નક્કી થઇ ગયું હતું કે કબીર કોઇ ખરેખર ચમત્કારીક સિદ્ધ પુરૂષ છે; અને તેથી તેનો પીછો લેવો એ યોગ્ય નથી. જેઓ અજ્ઞાન આવરણથી ઢંકાયેલા હતા તેઓ તો નજરબંધ સીવાય બીજું કાંઇ માનતા ન હતા. બાદશાહને પોતાના અંતઃકરણમાં જો કે હવે પુર્ણ રીતે સમજાતુ હતું કે કબીર એ સાચો યોગી છે તોપણ હજી વધારે ખાત્રી કરવાને કસોટી કરવા સારૂ અનેક યુક્તિ પ્રયુક્તિઓ રચતો હતો.

કબીરદાસે—કયોં હઝુર અબ કુછ ઉમેદ દીલમે હોવે તો બર લાઇયે ન ગભરાઇયે, યે ગુલામ કબીરા કબી ઇન-કાર ન કરેગા.

બાદશાહ—અચ્છા આજ આપકો ઇતનીહી તકલીફ દેને ચ્હાતે હૈ. ફિર દેખી જાયગી.

કબીરદાસ—અચ્છા જબ હમારે રામજી આજ્ઞા ચ્હાતે હૈ.

બાદશાહ—અચ્છા જાઇયે લેકિન આપકો જબ બુલાનેમેં આય તબ ત્રુર્ત આપ તશરીફ લે આઇયે.

કબીરદાસ—બ્હોત ખુબ રામજી.

આ પ્રમાણે સંધ્યાકાળ પડતાં કબીરદાસને આશ્રમે જવાની

બાદશાહની રજા મળી કે તરતજ તેઓ રામાનંદ સ્વામીને સાથે લેઇ ચાલતા થયા. આશ્રમે આવી પોહોંચ્યા કે તરતજ તેઓ સાયંકાળની નિત્યનીયમપ્રમાણે શૌચ સ્નાનાદીક ક્રીયા કરી લીધી, અને સત્વર પોતાના આસન ઉપર બેસી એકાંતે સંયમઆદી ક્રીયાઓ કરવા લાગ્યા. રામાનંદ સ્વામી પણ સંધ્યાકાળ પડી જવાથી કબીરને આશ્રમે નહીં રોકાતાં બારોબાર પોતાના આશ્રમે ચાલ્યા ગયા હતા. કબીરદાસની આ પ્રમાણે લોદી બાદશાહ કસોટી કરતો હતો તેથી કમાલ બાદશાહ ઉપર ઘણોજ ચીડાતો હતો. અને પોતાને બાદશાહ સમીપ જવાને ક્યારે તક મળે એની રાહ જોતો હતો.

લોદી બાદશાહે બીજે દીવસે કબીરને કસોટી કરવા સારૂં નહીં બોલાવતાં કેટલાક દીવસ વાત વિસારે પાડી. પછી નાણી જોવાનો વિચાર કર્યો. કેટલાક દીવસો વીત્યા એટલે એક દીવસ એવો આવ્યો કે કબીર મઠમાં કેટલાક સાધુઓ આવી ઉતરેલા તે બધાને પુરૂં પડી શકે તેટલું અનાજ આશ્રમમાં ન હતું તેથી કબીરદાસે કમાલને કહ્યું કે બેટા સીધુ લેઇ આવો ? છેતરીને પણ પરમાર્થ કરવું એ આપણા સંત લોકોનો ધર્મ છે, ગમે તેમ થઇ જાય તોપણ સીધુ લીધા વના પાછા ન આવશો. કબીરદાસ એટલું કહી પોતાના સદગુરૂ રામાનંદ સ્વામિને ત્યાં ચાલતા થયા અને કમાલ કાશી નગરની અંદર સીધુ લેવા ગયો, તેણે એક બે મોદીખાનાની દુકાને સીધા માટે યાચના કરી પણ કોઇએ પૈસા લીધા વગર સીધું આપવાને હા કહી નહીં. તેથી તેણે ધોળે દીવસે કોઇ વેપારીની અનાજની વખારમાંથી ચોરી કરી અનાજ લાવવાનો નિશ્ચય કરી એક વેપારીની દુકાનમાં પેઠો વેપારી દુકાન ઉપર બેસી નામુ લખતો હતો તેથી તેનું ધ્યાન નામામાં હોવાથી કમાલને અંદર પેસતાં જોઇ

શક્યો નહીં. કમાલે તો અંદર પેસીને અનાજના પ—
ડેલા ઢગલામાંથી જેટલું આશ્રમમાં અનાજ જોઇએ તેટલું એક
ખાદીના મોટા કકડામાં બાંધી દીધુ. અને એક ખુણામાં ઘીનું
ભરેલું કુલ્લું પડયું હતું તે પણ એક હાથે ઉચકી ખાંધ ઉપર
નાંખી દીધું! અને નિર્ભયતાથી અનાજની ગાંઠડી તથા કુલ્લા
સાથે બહાર આવ્યો. દુકાનેથી ઉતરી પચીસેક કદમ ગયો નહીં
એટલામાં તે દુકાનના માલધણી ત્યાંથી કુદી એકદમ દોડીને કમાલનું
કાડું ઝાલી તેને ઉભો રાખી, ચોર ચોર સિપાઈ સિપાઇ એવી મોટેથી
બુમો પાડવા લાગ્યો. રસ્તે આવતા જતાં માણસો એકદમ એકઠાં
થઇ ગયાં અને શું છે શું છે કહેવા લાગ્યા. એટલામાં પાંચ સાત
સીપાઇ પણ આવી પોહોચ્યા અને પેલા દુકાનના માલીકને શું થયું
એમ પૂછવા લાગ્યા. વાણીઆએ તે ચોરને તથા ચોરીના મુદ્દામાલને
બતાવી સીપાઇઓને સ્વાધીન કરી દીધા; સીપાઇઓ કમાલને પકડી
લેઇ ગયા અને તેને કોટવાળ કચેરીમાં કેદ કરી દીધો. કાશી રાજાને
આ વાતની ખબર થઇ. કમાલને કેદ નહીં કરતાં છોડી મુકી જ્યારે
ઇનસાફ કરવામાં આવે તે વખતે હાજર રહેવાનો રાજાએ હુકમ
કર્યો. જેથી ચોરીનો મુદ્દામાલ જપ્ત કરી કમાલને છુટો કર્યો; અને
કમાલે આશ્રમ ભણી રસ્તો લીધો. હવે પ્રિય વાંચનાર કબીરના
મઠ તરફ આપણે વળીએ. કમાલ સિંધુ લેવા ગએલો તેને ઘણીવાર
થઇ હતી. કબીરદાસ પણ હજી સુધી ઘેર આવ્યા ન હતા. લોઇ
સીધાની રાહ જોઇ રહી હતી. અને સીધું નહીં. આવે તો હે
સિતાપતિ તમારી લાજ જશે એમ રામચંદ્રજીની અનેક પ્રકારે
સ્તુતિ કરી રહી હતી. થોડીવાર થઇ એટલે રામચંદ્રજી મજુરના
વેશે માથે અનાજનો કોથળો ઉચકી કબીર મઠ ક્યાં છે? એમ

ઘુમ પાડતા પાડતા આવતા હતા. તરત લોઇએ આવી તેમને જવાબ દીધો કે કબીરનો મઠ આ છે.

રામચંદ્ર—કમાલ ભગતે આ અનાજ મોકલ્યું છે તે કયાં નાંખવું છે.

મઠની અંદર આવેલા વિશાળ ચોકની અંદર પેલો કોથળો લોઇએ તરતજ ઠલવાવી દીધો. કોથળો ખાલી કરી મજુર ચાલતો થયો. અને લોઇ, આવેલું અનાજ સ્વચ્છ કરી તેની રસોઇ કરાવવાને માટે તજવીજ કરવા લાગી હતી એટલામાં કમાલ આશ્રમમાં આવી પોહોચયો અને જુએ છે. તો ઢગલાં બંધ અનાજ મઠના. ચોકમાં પડેલું હતું કમાલે કહ્યું, માતાજી યે અનાજ કૌન લાયા.

લોઇ—બેટા તુમનેહી ભેજ દીયા ફિર કયોં પુછતે હો ?

કમાલ—માજી મૈંને તો નહીં ભેજા હૈ; ભેજને વાલે વોહી ત્રિલોકીનાથ હોગે.

લોઇ—ઐસા જબ કયા સીતાપતિઆકે દે ગયે. વાહ પ્રભુ ભકત વત્સલ ભગવાન તુમ્હારી બલીહારી.

બંને— ગાયન ૮.

હેરામા, ધર્મ કષ્ટ કાટત નિશદીન, હે
નિભાડે કે માંહી. બિલ્લી બચ્ચે રક્ષકે
ટીટોડી કે તિન, પ્રભુ જીવાયે આપને;
કપોત કે જો બાલ, મુખમેં આકે જબફસે,
બાન છોડ પ્રભુ પ્રાન, સત્વર આપહી રાખીયો.
સતિ તાજ જયાં આપ, રખ્ખી હૈ ચિરપુરી કે
ઐસી હમરી લાજ, આજ પ્રભુ રાખત પ્રગટ

વારંવાર, ઓશર, કરો તુમ વ્હાર, હે સાર કેસાર—
વિશ્વંભર રામા.

આ પ્રમાણે સ્તુતિ પુર્ણ થઇ રહી એટલામાં કબીરદાસ આશ્રમે આવી પહોંચ્યા. કમાલે પોતાને સઘળી વીતેલી વાત કહી. કબીરદાસે તેને નિર્ભય દઈ એક સિતાપતિમ વિશ્વાસ રાખવા ઉપદેશ દીધો. ત્યારપછી કેટલાક દીવસ વિત્યા એટલે કબીરની કસોટી કરવા માટે ફરી કબીરને આમંત્રણ થયું કબીરદાસ ગંગાજીને કિનારે બાદશાહે મુકરર કરેલા સ્થળે વખતસર જઇ પોહોંચ્યા. રામાનંદ સ્વામી તથા કબીરદાસના મુખ્ય શીષ્યો કબીરની કસોટીના પ્રસંગે હમેશ હાજર રેહતા હતા, તે પ્રમાણે સર્વે જણ સંકેત કરેલે સ્થળે વખતસર જઇ પોહોંચ્યા હતા. કાશીરાજા તથા બાદશાહ પોતાના માણુસો સહીત પોતપોતાને સ્થળે બેઠા હતા. સર્વ પ્રેક્ષક વર્ગની ઠઠ જામી રહી હતી અને એટલું લોક ભરાયું હતું કે ઉપરથી થાળી જો ફેંકવામાં આવે તો સીધી નીકળી જાય થોડી વાર થઇ એટલે બાદશાહે તરત એક ઉન્મત હાથીને હાથીખાનામાંથી લેઇ આવવા હુકમ કર્યો, અને કબીરની ગાંઠડી બાંધી તે મેદાનની મધ્યમાં મુકી તે ઉપર હાથીને ચલાવવાનો નિશ્ચય કર્યો. ટુંકામાં હાથી તળે કબીરદાસને પીલાવી નાંખવાનો બાદશાહે સંકેત કર્યો હતો. આ પ્રમાણે કબીરદાસની ગાંઠડી કરી મધ્યમાં મુકી કે તરતજ એક ગાંડો મદોન્મત હાથી તેના ઉપર છોડી મુકયો. હાથીનો દેખાવ એવો ભયંકર હતો કે કોઇની પણ તેની આગળ જવાને હીંમત ચાલી શકે તેમ ન હતું. સર્વ હાથીઓની

અંદર આ હાથી ઉંચો. અને શ્રેષ્ટ હતો. તેમજ એટલો તેઃ જોરાવર હતો. કે તેને સાચવવાને દશ પંદર માવતો કાશી રાજાએ રાખ્યા હતા. તે ગાંદડીમાં બંધાયેલાં કબીરદાસ ઉપર હાથીને ચલાવવાની સવજા માવતો કોશીશ ચલાવી રહ્યા હતા. પણ હાથીને તે ગાંઠડી કોઇ એક વિકાળ સિંહના સ્વરૂપમા લાગ-વાથી ચીસ પાડી પાડીને પાછો નાસી જતો હતો માવતોએ અંકુશ તથા ભાલાના પ્રહારથી હાથીને તે ગાંદડી ઉપર ચલાવવા અનેક પ્રકારે મેહેનત કરી, પણ હાથી એકનો બે થયો નહી અને ભયભીત થઇ પાછે પગલે નાસવા માંડયો, છેવટે થાકીને બાદશાહે હાનીને તેના થાનમાં મુકી આવવા તથા બાંધેલા કબીરદાસને છોડી મુકવા હુકમ કર્યો. જેથી માવતો હાથીને પાછો લેઇ ગયા અને આપણા વૃતાંતનાં નાયકને ગાંદડીમાથી છુટા કર્યા, કબીર-દાસ શરીર ખંખેરી રામ નામનું રટણ કરતા ઉભા થયા અને બાદશાહને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા.

કબીરદાસ—આલમ પનાહ અબ હમારે રામજીકી દુસરી અજમાયશ કરને ચહાતે હો.

બાદશાહ—કબીરદાસ; અભીતક તો આપ આપકે ઇમ્તે હાનમે ફતેહ પાયે હૈ બાદ અબ કયા હોતા હે વો દેખને ચહાતે હે.

કબીરદાસ—કહીયે અબ આપ ઔર કુછ ફરમાતે હે

બાદશાહ—કયા આપ જાતે હૈ.

કબીરદાસ—બેશક અગર હમારે રામજીકા અબ કામ ન હોવે તો વૃથા વખ્ત ગુમાના રવાં નહીં હઇ.

બાદશાહ—કબીરદાસ અચ્છા અભી આપ બીન અંદેશે જાઇયે. કલ, શામકો ચાર બજે યહાંપર આઇયે.

કબીરદાસ—જો રામજીકી ઇચ્છા.

આ પ્રમાણે કહી કબીરદાસ રામાનંદ સ્વામીને લેઇ ચાલતાં થયા, બાદશાહ તથા કાશીરાજા પણ મુકામે ગયા અને સર્વ પ્રેક્ષકો વર્ગ પણ વેરાઇ ગયો. કમાંલ ઉપર ચોરીનું તોહોમત હતું અને તેનું પણ કામ ચાલવાનું હજી બાકી હતું. પણ કમાલને તેની ચિંતા ન હતી. કારણ કે પોતે ભજનાનંદી અને નિર્ભય પુરૂષ હતો. કબીર તથા કમાલ આશ્રમે આવી પોહોચ્યા અને નિત્યકર્મમાં નિત્ય નિયમ પ્રમાણે જોડાયા. કાશીરાજા તથા સિકંદર લોદીને હવે કબીરદાસમાં ધીરે ધીરે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઇ હતી. પણ હજી બીજા ત્રણ પ્રયોગો કરવ.નો બાદશાહનો વિચાર હતો. જેથી બાદશાહ પોતામાં પ્રગટ થએલી કબીર પ્રત્યેની પુજ્ય બુદ્ધિને દરશાવતો ન હતો. કાશીરાજા તો એટલેથીજ કબીરની સત્યતા માની ગયો હતો. અને હવે જ્યારે કબીર મળે ત્યારે માથુ નીચુ કરી બે હાથ જોડી વંદન કરતો હતો. પુરવાસીઓ પણ કબીરના ચમત્કારો જોઈ ચકિત બની ગયા હતા; અને કબીરને એક સમર્થ સિદ્ધ પુરૂષ તરીકે હવે માનતા હતા. હવે કાશી નગરનું એક બાળક સરખું પણ કબીરદાસની વિરૂધ બોલતું માલમ પડતું ન હતું. હવે પ્રથમની પેઠે કબીરદાસની કિર્તિ વધતી જતી હતી. અને સર્વના મનાં કબીરદાસ પ્રત્યે પુજ્યભાવ ઉત્પન્ન થયો હતો. પ્રિય વાંચનાર ? આ વિશ્વમાં વસતા પ્રાણી માત્રનો એવો નિયમ છે કે, ચમત્કાર વગર નમસ્કાર કદી કોઇ કરતુંજ નથી. કબીરદાસે ચમત્કારો કરી બતાવ્યા એટલે હવે આખું કાશી નગર નમવા લાગ્યું હતું. અને જ્યાં ત્યાં કબીરદાસના અદ્દભુત ચમત્કારોની સ્તુતિ થઇ રહી હતી.

પ્રકરણ ૯ મું.

કબીર કસોટી અને તેના ચમત્કાર.

જલથલ પૃથ્વી ગગન, સૌ, બાહેર અંદર એક;
પુરણબ્રહ્મ શ્રી નરહરી, અકલિત પુરૂષ અલેખ.

પ્રિય વાંચનાર ? કબીરદાસના ચમત્કારોથી તમને સ્પષ્ટ સમજાયું હશે કે તે ચમત્કારો સાક્ષાત શ્રી વિશ્નુ ભગવાન રામચંદ્રની પુર્ણ સ્હાયતાથી કબીરદાસે કરી બતાવ્યા હતા. અને રામચંદ્રજી કબીરદાસની પ્રેમલક્ષણા ભકિતથીજ તેમને વશ વરતતા હતા. ટુંકામાં કબીરદાસની ભકિત તથા અચલ શ્રદ્ધાનોજ સર્વ પ્રતાપ હતો. કબીરદાસ તો સવ ઘટમાં વ્યાપી રહેલા પોતાના સિતાપતી શ્રીમદ ભગવાન રામચંદ્રજીનું રટણ કરતા એકાગ્ર ચિતે પોતાના આશ્રમમાં દ્રઢાસન વાળી સંયમની કોટડીમાં એકાંતે બેસી રહ્યા હતા. ત્રીજા પોહોરે પાછું દંગલની અંદર કબીરદાસને જવાનું હતું જેથી સમય થયો કે તરતજ બાદશાહનો હજુરી કબીરદાસને બોલાવવા આવ્યો. જેથી સંયમમાંથી ઉઠી કબીરદાસ પોતાના સદગુરૂ રામાનંદ સ્વામિને તથા પોતાના પ્રિય શિષ્યો કમાલ ધર્મદાસ વીગેરેને લઇને દંગલના વિશાળ મેદાન તરફ સિધાવ્યા. તેઓ થોડીવારમાં આવી પોહોચ્યાં, ત્યાર પેહેલાં કાશી રાજા, બાદશાહ અને સર્વ પ્રેક્ષક મંડળ કયારનુએ ભરાઇ ગયું હતું. આજે તો બાદશાહે તથા કાશીરાજાએ, કબીરને તથા તેના શિષ્ય મંડળને ઘણો આવકાર આપી રાજગૃહના માણુસોને બેસવાના મંડપમાં બેસાડવામાં આવ્યા હતા. કારણુ બાદશાહ અને કાશીરાજામાં કેટલેક અંશે કબીર પ્રત્યે વિવેક અને વિનય પ્રકટયો હતો. કબીરદાસ વીગેરે સર્વ કોઇ શાંત થઇ ગયું કે તરતજ બાદશાહ, કબીર પ્રત્યે નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો.

બાદશાહ—મુરશદ ! અબ તુમકો મુરશદ કહેને મેં ઝબાન અટકતી નહીં, બેશક મેં આજસે પીર વ મુરશદ આપકો કહુંગા વો સહી લેકીન દો ચાર ચીઝે આપસે દેખનેકી અભી બાકી રહી ગઇ. જો હુકમ હોવે તો બયાં કરૂં.

કબીરદાસ—આલમપનાહ ! અબ રામજી કાયકો કરતે હો. રામજી જો કુછ દો ચાર બાકી હે. વોભી દેખ લીજીયે જીતના હો ઉતના અરમાન પુરા કીજીયે.

બાદશાહ—અચ્છા મુરશદ કોઇ દીન મોકા દેખકે દેખ લુંગા.

કબીરદાસ—અચ્છા જબ અભી આપ કયા ચ્હાતે હે. રામજી ફરમાઇયે ?

બાદશાહ—આપ કુછ આપ કે દીલમેં જો આજાય વો કરામત દીખલાઇયે.

કબીરદાસ—અચ્છા જબ ચલો કાશી રાજાકી મ્હેલાતમે ?

આ પ્રમાણે કબીરનું કહેવું સાંભળી બાદશાહે તથા કાશી રાજાએ મ્હેલાતમાં જઇને કબીરની કરામત જોવાનો ઠરાવ કર્યો. કબીર રામાનંદ સ્વામી, રાજા અને બાદશાહ અને પછાડી પુરવાસી પ્રેક્ષકોનું ટોળું મ્હેલાત તરફ ચાલ્યું. થોડી વારમાં આખો દરબારગઢ જોનારા લોકોના ટોળાંથી ભરાઇ ગયો; અને મ્હેલાતના વિશાળ ચોકમાં કબીરની કરામત જોવાનું કામ શરૂ કરવામાં હવે ઢીલ ન હતી. બાદશાહ કબીરદાસને કહેવા લાગ્યો, કબીર ભગત કુછ ખુદાઇકી કરામત દીખલાઇયે.

કબીરદાસ—અરે રામજી કયા કરામત કરામત કરતે હો દેખો દેખો મ્હેલાત કે સાતમે મજલે કે ઝરોખેમેં સાત ઉંટ ચડ ગયે હે ! રામજી દેખો !

આટલું કહેતામાં સૌ કોઇએ પેલી મહેલાતના સાતમા માળના ઝરૂખા તરફ નજર કરી, જુએ છે તો ઝરૂખામાં આશરે સાત ઉંટ તકતા ઝુમરો અને દીવાલગીરીઓના કાચો લાંબા હોઠેથી હલાવી હલાવી નીચે પાડી ફોડી નાંખી દોડ ધામ કરતા જણાયા. કાશી રાજા શીલનીધી આ જોઇ એકદમ ગભરાયો અને લોકો પણ જોઇને ત્યાંને ત્યાં આશ્ચર્યતાની સાથે સજડ થઇ ગયાં હતાં. આ ઉંટ ઝરૂખામાં શી રીતે ચડી ગયાં તેનો સૌ કોઇ વિચાર કરતું હતું. અને રાજા શીલનીધી તો પ્હેરેગીરોને તથા હમાલોને બુમો પાડી કહેવા લાગ્યો કે હરામખોરો આટલા બધાં ઉંટો સાત માલ સુધી ચઢી ગયાં અને આટલું બધું રમખાણ વર્જ્યું, ત્યાં સુધી કોઇએ જોયુંજ નહીં; માટે તમને નોકરી પરથી દુર કરવામાં આવે છે. અને કબીરદાસને રાજા કહેવા લાગ્યો કે ભક્તરાજ આટલાં બધાં ઉંટ મારા મ્હેલના સાતમા માળના ઝરૂખા સુધી, આટલા પ્હેરા ચોકી અને બંદોબસ્ત છતાં ચડી શી રીતે ગયાં તેનું કારણ કહેવા કૃપા કરો ? કબીરદાસે ઉત્તર દીધો રાજાજી આપકી નાકમેં જો સાતે ઉંટ અદ્રશ્યથે વો બહાર તુમકો પ્રગટ હુએ હે. ઇસમેં આશ્ચર્ય નહીં હે. ઔર નોકર ચાકરોકી કસુર નહીં હે. રાજા તો આ સાંભળીને વધારે વિસ્મય થતો ગયો. અને ફરી બોલ્યો હે ભગતરાજ પણી મારા નાકમાં સાત ઉંટ કયાં હતા એવી અસભ્ય વાણી કેમ ઉચારો છો. આ[illegible] કૃપા કરી ખુલાસો કરો. આ વાત સાંભળતા કબીરે નીચે પ્રમાણે કહ્યું.

કબીરદાસ—અયે રાજા વો સાત ઉંટ, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ દ્રોહ ક્ષોભ, ઔર મત્સરહે:વો તુમારી કાયા રૂપી મ્હેલાતમેં દૌડ ધામ કર તે હે બ્હોતસા નુકસાન

કરતે હૈં વારતે તુમકી ઇન સાતો કોની કારીગે તો કામ બનેગા નહીંતો વો સાતોં ઉંટ બિલકુલ મ્હેલમેં મૌજુદ રહેંગે તોભી ઉનકે વક અંગોકી વકગતિસેં અંદર સબ તોડફોડ કર ડાલેંગે

શિલનિધી—યોગીરાજ યથાર્થ હૈ પરંતુ વો ઉંટ જબ સબ જીવો મેં હોતે હે ઔર સદગુરૂ ઓર સતશાસ્ત્રો કે સંગ રૂપી ઝેરબંધોસે હકાલે જાતે હે એસા સબ વિદ્વાન કહતે હે ઇસમે ક્યા તાજુબી હૈ ?

સિકંદર—બેશક ઉસમેં કુછ તાજુબી નહીં.

કબીર—તાજુબી યેહી હૈ કી તુમ્હારે રામજીને વો અદૃશ્ય સાતોં ઉંટ ઇસ કાયા મ્હેલમેં રહે કે કૈસા નુકશાન કરતે હૈ ઉસકા તાદૃશપના તુમને નહીં કીયાથા જો આજ; કરાયા ઓર દ્રષ્ટાંત કો બતાયા કુછ ન ભેદ સમજાયા ?

આ. પ્રમાણે થોડીવાર કાશીરાજા અને કબીરદાસનો સંવાદ ચાલ્યો, ત્યારપછી સર્વને દેખાતાં તે સાતે ઉંટ બંદ થયાં અને બાદશાહને કબીરમાં પુર્ણ રીતે શ્રદ્ધા ચોટી. જેથી કબીરને વિનયથી પગે લાગ્યો. અને કાશીરાજા તો ઉંટોનો ચમત્કાર જોઈ કેવળ કબીરદાસને પગેજ પડી ગયો હતો. આ ઉંટોનો ચમત્કાર એવો કબીરદાસે સર્વની સમક્ષ બતાવ્યો હતો કે સૌ કોઇને કાશીરાજા સાથે કબીરે કરેલા તે ઉંટોના ખુલાસાથી સદુપદેશ મળી ગયો; અને કામ ક્રોધ તથા આદી ઉંપર કહેલા સાતે ઉંટોને દરેક યુક્તિથી કાયા મહેલના બાહારદ્વારરૂપી સાતમા મજલેથી ઉતારી મુકી બહાર કાઢી મુકવા જાઇએ; એ કબીરદાસનું કહેવું સૌ કોઇએ કબુલ રાખ્યું

આ પ્રમાણે ઠઠ જામી રહીછે અને તે મેદની કબીરદાસના ચમત્કારથી ચકીત બની રહી છે. એટલામાં એક હજુરીએ બાદશાહ પાસે આવી, ગોરખનાથ સિદ્ધ જે મત્સ્યેંદ્રનાથના શિષ્ય અને નવનાથ પૈકીના એક નાથ અને અમરપુરૂષ હતા તેમના કાશીપુરીમાં થએલા આગમનની ખબર કરી; જેથી ગોરખનાથ પ્રાસે હવે કબીરજીની પ્રરીક્ષા કરાવવી એવો પોતાના મન સાથે નીશ્ચય કરી બાદશાહે બીજા દીવસના પ્રાતઃકાળે ગંગા કીનારે આવેલા રામાનંદ સ્વામિના આશ્રમે હાજર રહેવાની કબીરદાસને વિનંતી કરી કે તરતજ દરબાર બરખાસ્ત કરી કાશીરાજા, તથા લોદી બાદશાહ ચાલ્યા ગયા. અને કબીરદાસ પણ પોતાના મંડળ સહીત પોતાના આશ્રમે આવ્યા. લોક પણ બધું વીખરાઈ ગયું. બાદશાહે અને કાશીરાજાએ તે રાત્રિએ ગોરખનાથને મળી રામાનંદ સ્વામીને આશ્રમે કબીરની પરીક્ષા કરવા મસલત કરી રાખી હતી. અને આપણા કબીરદાસતો ભોળા ભાવે રામૈયા જેવા હતા જેથી બાદશાહ તરફથી તેડું આવે એટલે જઈ આવવું એટલુંજ માત્ર સમજતા હતા. ગોરખનાથે બાદશાહ તથા કાશીરાજાના આગ્રહથી પોતાની મરજી વીરૂધ કબીરની પરીક્ષા કરવાને કબુલ કર્યું હતું; જેથી ગોરખનાથને પણ સંકેત મુજબ બીજે દીવસે પ્રાતઃકાળે રામાનંદ સ્વામીના આશ્રમે જવાનું હતું. નગરવાસીઓને પણ બીજા દીવસના પ્રાતકાળમાં કબીરની ગોરખથી લેવાતી પરીક્ષાનું પરીણામ જોવાની અતિશય ઉત્કંઠા હતી. જેથી કયારે પ્રાતઃકાળ થાય અને રામાનંદ સ્વામીના આશ્રમે જઈને ગોરખ અને કબીરની કરામત વાળી લડાઈ જોવાય એમ સૌ કોઈને ચીતમાં ચટ લાગી રહી હતી. આપણા

કબીરદાસતો આશ્રમમાં આવી આખી રાત સમાધીસ્થ થઇ ગયા. અને રામાનંદ સ્વામિ સાયંકાળના પોતાના નિત્ય નિયમ પ્રમાણે રાત્રી વ્યતિત થઇ અને જ્યાં ચાર વાગ્યાંના ચોઘડીયા શ્રી સાક્ષાત સ્વયંભુ કાશી વિશ્વનાથ મહાદેવના દેવળમાં વાગવા શરૂ થયા કે સત્વર કબીરદાસ આસનેથી ઉઠી શૌચ સ્નાનાદીક ક્રીયા કરી પોતાના સદગુરૂ રામાનંદ સ્વામીનું પુજન કરવા સારૂ તથા તેમની કથા શ્રવણ કરવા સારૂ પરોઢીઆના ૭ વાગતા, પેહેલાંતો સ્વામિ રામાનંદના આશ્રમે આવી ખડા થઇ ગયા હતા. કબીરદાસ પોતાના સદગુરૂના આશ્રમે આવ્યા. તે વખતેં સદગુરૂ રામાનંદ સ્વામિ ઠાકોરજીની પુજા સેવા કરી આરતી ઉતારવાની તૈયારીમાં હતા, થોડી વારે આરતી થઇ રહી એટલે પરવારીને સ્વામીજી મંદીર બહાર આશ્રમની ઓસરીમાં જ્યાં હમેશાં સર્વને કથા શ્રવણ કરાવતા હતા ત્યાં અગાડી આવીને બાજઠ ઉપર મૃગચર્મનું આસન નાંખી બેઠા; એટલે તરતજ કબીદરાસે સદગુરૂનું અર્ચન, ધ્યાન, ધુપ. દીપ, દક્ષણા સહીત યથાવીધી પુજન કર્યું અને સરગુરૂના ચરણ ધોઇ ચરણોદક એક પાત્રમાં ભરી લીધું જેમાંથી પોતે થોડું પીધું; અને બીજું પોતાના મંડળમાં વ્હેચવા સારૂ કમાલને આપી દીધું કમાલે પોતાના ગુરૂ બંધુઓમાં વ્હેચી દીધું અને પછી કથા શ્રવણ કરવાને તે પોતાના સદગુરૂ કબીરદાસની પાછળ બેઠો; અને કમાલની પાછળ સર્વ કબીરપંથી સત્પુરૂષો બેઠા. એક તરફ કથા શ્રવણ કરવા આવનાર શ્રોતાજનોને માટે ગોઠવેલી બેઠકમાં એક પછી એક શ્રોતાઓ પણ હવે ભરાવવા લાગ્યા હતા. અને સાડા ૭ થતાં રામાનંદ સ્વામિનો આશ્રમ શ્રોતૃવર્ગથી ભરાઇ ગયો હતો. અને કથા શરૂ કરવાની તૈયારી થતી હતી એટલામાં

પોહોચ્યા. સિકંદરશાહની બેઠક આશ્રમ નજીક વર્ણાશ્રમ ધર્મને અનુસરી કેવલ જુદીજ રાખવામાં આવી હતી. અને ગોરખનાથની તથા કાશીરાજાની બેઠક રામાનંદ સ્વામિના આસન નજદીક ગોઠવી રાખી હતી, તે પ્રમાણે ત્રણે જણને બેસારવાની વ્યવસ્થા કરી રામાનંદ સ્વામિએ કથાનો પ્રારંભ કર્યો. ગોરખનાથ રાજા વીગેરે પ્રેક્ષકવર્ગ જે અર્થે આવ્યો હતો હતો તે કામ કથાની સમાપ્તિ થયા પછી થઈ કરવું એમ ધારી શાંતિથી કથા શ્રવણ કરતો હતો. આશરે આઠેક વાગ્યાને સુમારે કથા બંદ કરવામાં આવી એટલે ગોરખનાથને બાદશાહે કબીરની કસોટી કરવાને માટે ઇશારત કરી, એટલે તરત ગોરખનાથ સાવધાન થયા અને કબીરની પરીક્ષા કરવાની પ્રવૃતિમાં પ્રવૃત થયા.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

કબીર અને ગોરખ.

કોટી વીષ્નુ થઈ ગયા, દશ કોટી ધનગય
અનંત શંભુ થઈ ગયા, યોગીની પલમાંય.

પ્રિય વાંચનાર આપણી વાર્તાના નાયક કબીરદાસની ગોરખ આજે પરીક્ષા લેવા સારૂ બાદશાહના સંકેત મુજબ રામાનંદ સ્વામીના આશ્રમે ભરાયેલી ભર સભાની અંદર એક આસને બિરાજ્યા હતા, ત્યાંથી ઝટ ઉભા થઇ કબીરદાસની સમક્ષ આવી ઉભા રહી બોલ્યા કે ભકતરાજ, આપ મેરે મારીક ત્રિશુળ જમીનમેં ગાડકે ઉસકી નૌકેપર આસન લગાકે બેઠ જાઇયે. એમ કહી એક ત્રિશૂળ જમીનમાં દાટી તેની ત્રણ અણીઓ ઉપર ગોરખનાથ આસન

જમાવી બેસી ગયા. આ જોઇ સર્વ લોકો ચકીત થયા હતા પણ કબીરદાસને તેથી જરા પણ આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થયું નહીં, ને ઉલટા ગોરખને કહેવા લાગ્યા કે યોગિંદ્ર યેતો કુછ બડી બાત નહીં હે. ઇસ્સે બઢકે મેરા એક છોટાસા ચેલાયે કમાલ આપકો કચ્ચે સુતકે છેડેકે અગ્ર ભાગપર આસન લગાકે બેઠ બતાયગા ફિર આપકો યકીન આયગા ?

ગોરખ—અચ્છા જબ કમાલ કરકે દીખલા દે ?

આ સાંભળતાંજ કમાલ તરતજ બેઠો હતો ત્યાંથી ઉભો થયો અને સભાની મધ્યસ્થ આવી ગોરખને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો.

કમાલ—જોગીરાજ અવિવેકકી ક્ષમા ચાહતા હું ઓર દો સુખન બોલને ચાહતા હું.

ગોરખ—બેટા તુમ કબીરકા બાળક હો સો મેરાહી હો; બીલકુલ નિડર હોકે કહો ?

કમાલ—યોગીરાજ મેં આપકે સાથ મુકાબિલ કર સકુગા ઓર હમારે સદગુરૂ સત નામ શુદ્ધ રામજી સ્વરૂપ કબીર સાહેબ આપકે ગુરૂ મછેંદ્રનાથકે સાથે મુકાબલા કરને યોગ્ય હે. ત્રિશૂળ ગાડકે ઇસકે ઉપર છોટાસા યોગીભી બેઠ સકતા હે પરંતુ કચ્ચે સુતર કે તારકે અગ્ર ભાગ ઉપર ગગન મંડલમે આસન દ્રઢ લગાય કે રામજીકી ઇચ્છાસે યે દાસકે સમાન બેઠ કે બતલાય કે ઇસકો હમ પુરા જોગી કહે બાકી ઓર સબ ઝુઠ હે.

ગોરખ—વાહરે બાલકા જબતો તું તેરે સદગુરૂ કબીર ઓર હમારે ગુરૂ મત્સ્યેંદ્રનાથસે ભી બઢ ગયા. અચ્છા તેરા ભી

ચમત્કાર યે સબકે બિચમેં દીખલા દે ?

કમાલ—અચ્છા જબ મહાપુરૂષ ધ્યાનસે દેખના.

આમ કહેતાની સાથે પોતાની પાસે એક કાચા સુતરનું કોકડું હતું તે ઉકેલી તેનો છેડો લેઇ આકાશ તરફ ફેંકી આશરે સો દોઢસો ફૂટની ઉંચાઇએ અધર રાખી પદમાસન વાળી તેના ઉપર બેસી ગયો અને સર્વને નમસ્કાર કરવા લાગ્યો. આ જોઇ સર્વ લોકો વિસ્મયતાથી હર્ષનાદ સાથે તાળીઓ પાડવા લાગ્યા. ગોરખનાથ પણ આ જોઇ ચકીત બની ગયા અને કમાલને છેવટે થાકીને ઉતરી જવાને વીનંતી કરી; કમાલને કબીરદાસની ઉતરવાની આજ્ઞા થતાંની સાથે સત્વર દોર સંકેલી નીચે ઉતરી ગોરખની સમક્ષ આવી સપ્રેમ સાષ્ટાંગ કરી પોતાના સદગુરૂ કબીરની ચરણરજ માથે ચડાવી કબીરની પાછળ પોતાના મુળસ્થાને બેસી ગયો. બાદ કબીરદાસ ગોરખને નીચે પ્રમાણે વીવેકથી કહેવા લાગ્યા.

કબીરદાસ—ક્યોં મહાત્મ અબ કુછ પરીક્ષા હમારે રામજીસે લેનેકી ઉમેદ હે અગર હોવે તો પુરી કર લીજીએ નહીતર ફિર અઇસા મઉકા કહીંભી ન મીલેગા.

સિકંદર—(ગોરખને) બેશક વલ્લાહ અઇસા ફિર કબીરકી પરીક્ષા કરનેકા વખ્ત ન હાથ આયગા.

ગોરખ—અચ્છા જબ મેં યે ગંગાજલમેં ગુમ હો જાતા હું અગર કબીરદાસ મહા સામરથ કહાયે જાતે હે, તો મુજકો ઢુંઢ નિકાલે.

સિકંદર—બેશક યેભી ઇમ્તેહાન ઠીક હે, ક્યોં કબીરજી આપ ગોરખનાથજીકો જલમેસે ઢુંઢ નિકાલીયે.

કબીરદાસ—હમારે રામજીકો કોઇભી તરહસે ઇનકાર નહીં હૈં. જો કુછ ફરમાવોગે વો હમારે રામજીકો સહી હૈં. ચાલો ગોરખનાથજી આપ ગંગામે ગીરીયે અભી રામજીકી ઇચ્છાસે ઢુંઢકે બાહર નીકાલ કે સબકે સામને આપકો ધર દુંગા ન કભી હરગીઝ કોઇ પ્રકારસે ડરુંગા.

આ પ્રમાણે કબીરદાસના વચન સાંભળતાંની સાથે ગોરખનાથ ઘાટના પગથીઆ ઉપરથી તરત ગંગામાં કુદી પડયા અને જળની અંદર અદૃશ થઇ ગયા; કબીરદાસ પણ તેમની પાછળ તરતજ પડયા અને તે પણ અદૃશ થઇ ગયા. સર્વ કોઇ આ જોઇ આશ્ચર્ય પામ્યું, અને હવે શું થાય છે તે જોવાની અધૈર્યતામાં ટગર ટગર ગંગામાતાના જળ તરફ જોવા લાગ્યું બાદશાહ અને કાશીરાજા વિગેરે તો સ્તબ્ધ થઇ જોયાજ કરતા હતા થોડીવાર થઇ કે તરતજ એક મોટો મચ્છ ખાંધ ઉપર નાખી કબીરદાસ જળમાં ભીના શરીરે બહાર આવ્યા અને બધાની વચમાં તે મચ્છને મુકી બાદશાહને નીચેપ્રમાણે કહેવા લાગ્યા.

કબીરદાસ—અયેશાહ, યે મચ્છીમેં ગોરખનાથજી છીપાયે હુવે હૈ જીસલિયે છૂરી લાઇયે મચ્છીકો ચિરકે ગોરખનાથજીકો બહાર નીકાલદું ઉનકા સવાલ પુરા કરદું

બાદશાહ—અચ્છા ભક્તરાજ ! લિજીયે ખુદ યે મેરી કટાર મેરી કટાર, (કટાર આપીને) જીસ્સે મચ્છી ચિરો ઔર ગોરખનાથજી કો નીકાલો બહાર.

કબીરદાસ—અચ્છા (કટાર લેઇ મચ્છ તરફ નજર કરી ગોરખનાથને) પરંતુ અયે ગોરખનાથજી આપ મચ્છી-

મેંસે બહાર નીકલ આઓગે તો અચ્છા હે
નહીં તો મચ્છી ચિરી જાયગી. ચિરતે ચિરતે અગર
આપકો ઇસ કટાર લગ જાયગી તો હમારી
ખતા ન કહી જાયગી રામજી.

આ પ્રમાણે કબીરદાસે ગોરખનાથને ત્રણવાર કહ્યું પણ તે મચ્છમાં ભરાયેલા ગોરખનાથ બીલકુલ કબીરદાસને ઉત્તર આપ્યોજ નહીં, જેથી કબીરદાસ નીચે બેસી પેલા મચ્છને બે પગ વચ્ચે ઘાલી કટારીથી મચ્છ મોઢેથી ચીરવા લાગ્યા. મચ્છના માથાથી તે ગળા સુધી કટારી જ્યા આવી પહોંચી કે તરત ગોરખનાથજી એક છલંગની સાથે કુદી સર્વની સમક્ષ આવી ઉભા રહ્યા, એટલે કબીરદાસ પણ તરતજ મચ્છ અને કટાર પડતી મુકી ઉભા થઇ ગોરખનાથને પગે પડયા. સર્વ જોનારા લોકો તો દિંગ થઇ ગયા અને કબીરદાસની ઘણીજ સ્તુતિ કરી અને ગોરખનાથજી તો કબીરદાસને એકદમ ભેટીજ પડયા. આ બનાવથી બાદશાહ અને રાજાને કબીરદાસની મહત્વતા પુર્ણ રીતે સમજાઈ હતી. અને ગોરખની ફકીરી કરતાં કબીરદાસની શ્રેષ્ટ છે એવી ખાતરી થઇ હતી આ પ્રમાણે કબીરદાસે ગોરખને ગંગામાંથી શોધી કહાડયો ત્યારે કબીરદાસે ગોરખનાથજીને કહ્યું કે હવે આપ મને શોધી કહાડો. આ સાંભળી બાદશાહ વીગેરે સર્વે પ્રેક્ષક વર્ગ પણ કબીરદાસના પક્ષમાં રહી ગોરખનાથજીને કહેવા લાગ્યા કે ગોરખનાથજી આપને કબીરદાસે શોધી કહાડયા તો હવે તેમને આપ શોધી કાઢો ? આપની પણ કરામાત બતાવો ?

ગોરખ—હમભી ઢુંઢ લેંગે. અચ્છા કબીરદાસજી ગંગામે આપ પઢીએ.
હમભી આપકી અજમાયશ તો નીકાલે.

કબીરદાસ—અચ્છા ચલીયે હમારે રામજી તૈયાર હે.

આ પ્રમાણે બંને સિદ્ધ પુરુષો સજ થયા કે તરતજ જય રઘુવીર કહી કબીરદાસે ગંગામાતાના અથાગ જળમાં કુદકો મારી એકજ ડુબકીની સાથે અદ્રશ્ય થઇ ગયા. ગોરખનાથજી પણ તેમની પાછળ પડયા. અને જળની અંદર શોધવા લાગ્યા જળની અંદર સોધી વળ્યા. પણ કબીરદાસ હાથ ન લાગ્યા. એટલે સાત પાતાલ જે આપણે પ્રારંભમાં વર્ણવી ગયા તેમાં શોધવા સારૂ પેઠા. સાતે પાતાળમાં પણ પત્તો ન લાગ્યો. એટલે સાત ઉપરના લોકમાં તપાસ કરવા લાગ્યા. એમ ચૌદે લોક ફરી આવ્યા પણ કબીરદાસ જડયા નહીં; જેથી છેવટે થાકીને ગોરખનાથ વીલે મોઢે બાદશાહ તથા પ્રેક્ષક વર્ગની સમક્ષ આવી ઉભા રહ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે કબીરદાસ તો હમસેં નહીં પાયે જાતે હે; સબહી બ્રહ્માંડ ફીરકે દેખા પરંતુ વો કહીં બી નઝર ન આતે હે. બાદશાહ વીગેરે સૌ કોઇ આ શબ્દો સાંભળી ચકીત થઇ ગયા અને કહેવા લાગ્યાકે ગોરખનાથજી બલીયા સાથે જે કોઇ બાથ ભરવા જાય તેની નીશ્ચે હાર થાય છે. માટે આપ કબીર ભગતને નહીં પ્હોંચી શકો. એતો મહા સમર્થ પુરૂષ છે. ગોરખનાથે કહ્યું, હા કબીરદાસ સમર્થ હે પરંતુ સમાધીસ્થ હોકે હમારે ગુરૂકો પુછ દેખેં કે કબીરદાસ કહાં છુપાયે હે બાદશાહે કહ્યું જૈસી મુરશદ આપકી મરઝી. એટલું કહી ગોરખે સમાધી લીધી અને થોડીવાર થઇ એટલે જાગ્રત થઇ કહેવા લાગ્યા કે હમારે ગુરૂ તીન દીનમેં તપાસ કરકે કહેંગે વાસ્તે તીન દીન પીછે હમ ઉત્તર દેંગે કે કબીરદાસ કહાં છુપાયે હે. આ સાંભળી બાદશાહ તથા જોનારા નગરવાસિઓ પોતપોતાને ઘેર જવા સારૂ વીખરાઇ ગયા; અને ગોરખનાથે રામાનંદ સ્વામીના આશ્રમમાંજ ત્રણ દીવસની સમાધી લીધી.

ત્રીજો દીવસ પુર્ણ થએ ચોથા દીવસના પ્રાતઃકાળમાં કબીર કયાં છે તેનો ખુલાસો ગોરખનાથજીએ કરવા બાદશાહને કહ્યું હતું જેથી બાદશાહે, કાશીરાજાએ તથા તમામ પ્રેક્ષકોએ રામાનંદસ્વામીને આશ્રમે ચોથા દીવસના પ્રાતઃકાળમાં આવવાનો સંકેત રાખ્યો હતો. કબીરદાસ કયાં છે તે સ્વામિ રામાનંદ તથા કબીરદાસના શિષ્ય મંડળને સાધારણ બુદ્ધિથી સમજાયું હતું પણ તેઓ હમણાં કોઇને જણાવતા ન હતાં. બાદશાહ અને કાશીરાજાને તો એજ વિચાર થતો હતો કે ગોરખ કરતાં કબીર વધ્યા અને કબીર જેવી કૃતિ પરમાત્માના પુર્ણ અનુગ્રહ સિવાય કોઇમાં પણ સંભવે નહીં. માટે જરૂર ભગવાન કબીરને વશ છે; એમાં સંદેહ નથી. આમ કરતા ત્રીજો દિવસ વીત્યો અને ચોથા દિવસનું પ્રાતઃકાળ થયું એટલે બાદશાહ તથા કાશી રાજા સ્વામીને આશ્રમે કરેલા સંકેત મુજબ આવી પોહોચ્યા. અને જોનારાઓના પણ એક પછી એક જુથ્થો આશ્રમમાં ભરાવા લાગ્યાં. જયાં બધા ભરાઈ ગયા અને શાંત થઇ બેસી ગયા કે બાદશાહે ઉઠાને ગોરખનાથજીને જગાડયા. અને કબીરદાસ કયાં છે એવો પોતાની ભાષામાં સવાલ કર્યો. ગોરખનાથજીએ નીચે પ્રમાણે ઉત્તર આપ્યો.

ગોરખનાથ—હમારે સદગુરૂ મત્સ્યેંદ્રનાથ હમકો ઐસા ફરમાતે હૈં કે બેટા કબીર તો સાક્ષાત શ્રી રામચંદ્ર ભગવાનકા સ્વરૂપ હેં ઔર કેવલ ચેતનમય શુદ્ધ સાત્વીક લિલા વિગ્રહ નિરંજનકા તનું હે જીસસે હમ ઉનકો પ્હોંચ નહીં સકતે હે. કબીરજી પ્હોત સબ મિલકે અગર સ્તુતિ કરોગે તો કબીરદાસજી જહાં હોગે વહાંસે સત્વર પ્રગટ હોકે આ જાયંગે વાસ્તે જાઓ

કબીરજીકી પ્રાર્થના કરકે કબીરજીકો મનાઓ અગર ઉનકો બુલાને ચ્હાતે હો. તિન દીનસે કબીરજીને જલમે નિવાસ કીયા હે.

આ પ્રકારના ગોરખના વચન સાંભળી સર્વ કોઇ વિસ્મય થઇ એક એકના સામું જોવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે ચાલો ત્યારે કબીરની સ્તુતિ કરી જોઇએ. બાદશાહે કહ્યું જબ આપ હાર ગયે અબ હમ ઉનકી સબ લોગ બંદગી કરકે બુલાલે. એમ કહી બાદશાહ કાશીરાજા સહીત સૌ કોઇ કબીરદાસની સ્તુતિ તથા શુશ્રુષા કરવા લાગ્યા, અને કબીરદાસ નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા.

ગાયન ૮

(પુર્ણ પામી પ્રિતેથી-એ રાહ)

સાધુ દેખો રદય બીચારી, જગમાં કૌન પુરૂષ
કૌન નારી—સાધુ,
સમ સર્વત્ર ઘટો ઘટ બોલે જાકો ચિરત અનુપારામ
વાકો નામ કહા કહી લીજે; નામ ન બરન ન રૂપા—સાધુ
ભુલ મતિ તું અરે નર બૌરે કયા તેરા કયા મેરારામ
રામ ખુદા શકિત શીવ કજ; કહિ દોખાહી
નીવેરા—સાધુ
બેદ કુરાન પુરાન પઢી પઢી, નાનાં ભાંતી પ્રમાના રામ
હિંદુ તુરક જન જલિયોગી. વો કલ કોહી નાજાના સાધુ

જયાં લોકો સઉ આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી રહ્યા છે એટલામાં ગંગાજળમાંથી નીકળી ભીના શરીરે આપણા કબીરદાસ સર્વની સમક્ષ આવી હાથ જોડી ઉભા રહ્યા કે સઉ લોકોએ

તેમને હર્ષનાદની સાથે વધાવી લીધા. અને કબીરના વિજય ધ્વનિના ઉચ્ચારણ સાથે તાળીઓ પાડવા લાગ્યા. ગોરખનાથજીએ સાષ્ટાંગ કર્યો અને તેમને પુજય વડીલ તરીકે સ્વીકારી ગોરખનાથજીએ કબીરદાસની ઘણી શુશ્રુતા કરી અને શ્રમની ક્ષમા ઇચ્છી, તત્કાળ પોતાની ગિરનારમાં આવેલી ગુફા તરફ રસ્તો લીધો. અને રામાનંદ સ્વામી તથા કબીરદાસે પણ ગોરખનાથનું યથાવિધી પુજન કરી ઘણા માનની સાથે તેમને વળાવ્યા.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

કબીર અને શિષ્ય મંડળ—

દોહા.

પ્રેમ ગલી છે સાંકડી, સંઈ દશમો ભાગ.
સદગુરૂ વિણ રસ્તો નહીં, મળે જવાનો લાગ.

પરમ પવિત્ર સિદ્ધ ગોરખનાથજી પોતાના આશ્રમ તરફ વીદાય થયા અને સર્વ લોકો પણ કબીરદાસને ઘણા માન પુર્વક આગળ કરી પોત પોતાના સ્થળે જવાને માટે નગર તરફ ચાલતા થયા; બાદશાહ અને રાજા તો પોતાના સુખપાલ નામના વાહનમાં ચઢી પોતાને મુકામે પ્રથમથીજ ચાલ્યા ગયા હતા. બાદશાહને કબીરની કસોટી કરવામાં કાશીપુરીમાં હવે ઘણા દીવસ થઇ ગયા હતા. જેથી ગાદી સુની હતી જેથી ગોરખ અને કબીરના મુકાબલાના દીવસને બીજેજ દીવસે તેણે પ્રાતઃકાળમાંજ પોતાની રાજધાનીના શહેર દીલ્હી તરફ પ્રયાણ કરી દીધુ હતું.

કબીરદાસ હવે સરવમાન્ય અને પુજ્ય પુરૂષ થઇ પડયા હતા, અને જોનપુરના વાઘેલા રાજા વિરસિંહ જેવા કબીરપંથી આ

વખતે બળી ગયા હતા. અને હતો એટલે સુધી કબીર જગતમાં મનાવા લાગ્યા કે કાશીપુરીમાં યાત્રા અર્થે આવનાર દરેક યાત્રાળુ, પોતાની યાત્રા પૂર્ણ કરી, જતી વખતે આપણા સિદ્ધ પુરૂષ કબીરદાસના મઠમાં કબીરદાસના દર્શન કરવા આવતું હતું. અને તેથી હરરોજ કબીર મઠમાં સો બસેં સાધુઓ. પાંચ પચીસ યાત્રાળુઓ, અને આશરે આઠસો નવસોનું કબીરદાસનું શિષ્ય મંડળ મળી એકંદર આશરે હઝાર દોઢ હઝાર માણસની અવર જવર મઠમાં થયાં કરતી હતી. કબીરદાસે તો બાદશાહના ગયા પછી. પોતાની કસોટી બંદ થઇ એટલે પોતાની સયંમશાળામાં સમાધિયે લેઇ લીધી હતી અને તેથી સૌ કોઇ મઠમાં આવતું તે ગાદી પાસેજ બેસતું અને ગાદી અને કબીરદાસની પાવડીઓનું માત્ર પૂજન કરતું અને જ્યોતિ સ્વરૂપ શ્રી પરમાત્માની પુર્ણ ઠાઠથી સાંજ સવાર કબીરમઠમાં આરતી થતી હતી. રામાનંદ સ્વામિએ પણ કબીરદાસની પેઠે હવે ઉપાધી બાધક એકાંત વાસ સ્વિકાર્યો હતો. અને તેથી બે વખત પોતાની ઠાકોર પુજા કરી બાકીના સઘળા વખતમાં આશ્રમના પાછળના ભાગમાં બનાવેલા એક ભોંયરામાં બેસી સંયમની ક્રીયાઓને નિરંતર કરતા હતા. બાદશાહના કસોટી કરીને ગયા પછી આપણા પ્રેમી કબીરદાસે એવી તો અટલ સમાધી લીધી કે પોતાની સંયમકુટિમાં શબવત પડી રહી બારે વર્ષે જાગૃત થયા હતા. એમ કહેવામાં આવે છે મંદીરનો વ્યાપારતો કમાલ, ધર્મદાસ, લોઇ વીગેરેથી અને કબીરદાસના શિષ્ય મંડળથી જેમ ચાલતો હતો, તેમ ચાલ્યા કરતો હતો. જેથી કબીરદાસને કોઇ પ્રકારે મોક્ષનો માર્ગ સાધવામાં અથવા નીરૂપાધીથી ઇશ્વરનું ભજન કરવામાં વીક્ષેપ નડતો ન હતો.

પોતે બારવર્ષે સમાધીમાંથી જાગૃત થયા. તેના એક વર્ષ પેહેલાં લોઇ જેને આપણા કબીરદાસે પેલા યોગિના આશ્રમેથી લાવી પુત્રીવંત ઉછેરી બાલકી કરી રાખી હતી તે ગત થઇ ગઇ હતી. અને હવે મઠમાં કમાલજ કબીરસાહેબના પુત્ર અને વારસ તરીકે રહ્યો હતો. બાર વરસ થયાં અને કબીર સાહેબ જાગ્યા જેથી સૌ નગરવાસીઓ તથા પરદેશી કબીરપંથી અને કેટલાક સત્સંગી સજ્જનો તેમના દર્શન કરવા અર્થે આવ્યા; અને રાજા તથા બાદશાહને પણ ખબર પડી, અને તેથી તેઓ પણ આવીને દર્શન કરી ગયા હતા. જ્યારથી કાચા સુતરના તાંતણાના છેડા ઉપર આપણા કબિરોશિષ્ય કમાલકરનારા કમાલે, ગોરખની સમક્ષ આસન જમાવ્યું હતું ત્યારથી તેના ઉપરની ચોરીનો કેસ માંડી વાળી વાણીઆને પેલો ચોરીનો મુદામાલ કાશીરાજાએ પાછો અપાવ્યો હતો એટલે કેસનું હવે કમાલ ઉપર કોઇ પણ જોખમ ન હતું. કમાલ પોતાના ગુરૂ કબીર કરતાં પણ ચંદાવા ચડે તેવો યોગી હતો. અને પુર્ણ જીતેંદ્રિય પુરૂષ હતો. ને નિરંતર પોતાના સદ્ગુરૂ કબીરદાસની જોડેને જોડે રહેતો હતો. ધર્મદાસ જે બાંધવગઢનો નગર શેઠ કબીરદાસનો શિષ્ય થયો હતો તે અતિ સુશીલ, વિવેકી, પ્રેમી અને પુર્ણ જ્ઞાની પુરૂષ હતો. અને વૃદ્ધ અનુભવી તથા ક્ષણે ક્ષણે સાવધાનતાને સેવનારો પુરૂષ હતો. પોતાના સદ્ગુરૂને પરમેશ્વર તરીકે માનતો હતો અને કાશી માંની પોતાની એક પેઢી પોતાના એક પુત્રને સોંપી સદ્ગુરૂ સમીપજ રહી ધર્મ અર્થ, કામ, અને મોક્ષ એ ચારે પદાર્થને મેળવતો હતો. ધર્મદાસ જેવું આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન કબીર પંથી મંડળમાં કોઇને પણ થયુ નથી એમ કહેવામાં આવે છે. અર્થાત ધર્મદાસ પુર્ણ આત્મજ્ઞાની પુરૂષ હતો અને તે આત્મજ્ઞાન

પોતાના સદગુરૂ કબીરદાસની તન મન અને ધનથી અનહદ સેવા કરી, સદગુરૂ કરે તેમ નહીં પણ કહે તેમ કરી અને નિરંતર સદગુરૂની સમીપ રહીનેજ, પ્રાપ્ત કર્યું હતું. કબીરદાસે પ્રભુ પ્રત્યેના અનુરાગના સ્વરૂપ ધર્મદાસને એવું તો સમજાવ્યું છે કે તેનો એ અનુરાગ સાગર નામનો ગ્રંથ કબીર પંથમાં બનેલો છે જેનું વીવેચન આ પુસ્તકમાં જો કરવામાં આવે તો પુસ્તકનું માપ એટલું બધું વધી જાય કે ઢણુની ડોસી અને ટકો મુંડામણ જેવું વજન અને કીમતમાં વધી જાય અને મારા પ્રિય ગ્રાહકને વાંચવાનો પણ કંટાળો આવ્યા વગર રહે નહીં એમ સમજી એટલુંજ કહેવું બસ છે કે ધર્મદાસ ટુંકામાં એવા પ્રભુના અનુરાગી હતા કે તેમની સમાન કબીરને બીજો કોઇ પણ શિષ્ય વ્હાલો ન હતો. અને એતો ઇશ્વરી નિયમ છે કે જ્યા ભાવ ત્યાં ભકતી, અને ભક્તિ ત્યાં ભગવાન. એક સમયે સર્વ પ્રમુખ શિષ્ય મંડળ પોતાના સદગુરૂ કબીરદાસ પાસે બેસી પોતાની શંકાઓ નિવારણ કરતું હતું. એટલામાં કબીરદાસની પાસે શાંત ચિતથી બેસી રહેલા વૃદ્ધ ધર્મદાસ નીચે પ્રમાણે પોતાના સદગુરૂ કબીરદાસને પુછવા લાગ્યા.

સોરઠા.

ધર્મદાસ—વારી જાઉં ગુરૂદેવ નિર્ભય જ્ઞાન સુનાઇયે;
દીન જાની ગુરૂ આજ, શ્રીમુખસે બરનન કરો.

કબીરદાસ—ધર્મદાસજી, તુંમ સુજાન સંતહો, તુમકો નિર્ભય જ્ઞાન પ્રાપ્ત હોનેમેં કુછ અબ દેર ન લગેગી રામ રામ કરો ઔર ઝગડા છોડો.

ધર્મદાસ—ગુરૂદેવ કૃપા કરકે શ્રવન કરાઇયે ? દયાલુ આપ હંસરાજ

હો હમારે ઔર કુલ વિધકે સરતાજ હો. મેરેકો બ્હોત દીનસે જીજ્ઞાસા લગ રહી હૈ.

કબીરદાસ—નિર્ગુણજ્ઞાન યા સગુણ જ્ઞાન પરંતુ બેટા ધર્મદાસ તુમ જાનત હો કે.

સોરઠો.

ગ્રહે જીવ સતનામ, ચોરાસી બંધન કટે,
લહે અભયપદ રામ, સતગુરૂ સચ્ચાજો મિલે.

વાસ્તે બેટા રામ રામ કરો નિર્ભય જ્ઞાન ઈસ રામ રામ કરનેસેંહી પ્રાપ્ત હો જાયગા. ફિરભી તુમ્હારા બ્હોતસા આગ્રહ હૈ તો દો અક્ષર મેં તુમકો પ્રકાશ કર દેતા હું શ્રવન કરો.

ચોપાઇ

કહે કબીર સુનો ધર્મદાસા, નિઃઅક્ષર જપ કરીએ બાસા.
મહેનતસે બનતા હૈં હંસા જીન દેખત ઘટ જોત અનંતા
સુર્તહી નિર્ભયનામ સમાવો, શબ્દ દોર ગ્રહી શબ્દ હી પાવો,
બસ ઇતનેમેં તુમકો સબ ખુલાસા કર દીયા.

આ પ્રમાણે કબીરદાસના વચન શ્રવણ કરી ધર્મદાસ બે હાથ જોડી ધર્મદાસ જે બોલો બોલ્યા તે બોલો એક નિર્ભયજ્ઞાન ગ્રંથમાંથી પદમાં જેવા મળી આવ્યા છે તેવી આ નીચે મારા વાચક વર્ગને તેનું ગુઢ રહસ્ય સમજાવવાની ખાતર મુળ શબ્દોમાં પ્રગટ કરૂં છું.

ચોપાઈ

ધર્મદાસ—" સદગુર તુમ્હારે ચર્ણ લોલના "
" કરો દયા પ્રભુ પુરૂષ પ્રબીના "
" બચન એક પૂછો પ્રભુ તોહી "

" ઉસ વૃત્તાંત કહીએ ફક મોહી "
" નાના પંથ આદિ જગમાંહી "
" મહીમા તાકા કહો મમ પાહી "
" કોઈ બિરનુ કોઇ શંભુ નાના "
" કોઇ ચંડિ દેવી મંન માના "
" કોઇ જીવ મૂલ ભુત સેં શતા "
" કોઇ મઢ કોઇ માટી ખાતા "
" કોઈ તીર્થ જળ આસા લાવે, "
" કોઇ બન જાવે કોઇ તપ ધાવે. "
" કોઇ ફલ ભોજન ક્ષીરકે આસી "
" કોઇ પ્રદક્ષિણા ફીરત ઉદાસી "
" ઔર કહાં લગિ પુછું ત્રાતા "
" રસના રામનામ ધન ધાતા "
" ઇનકો મિલત કોન ફલનીકો "
" સો બર્નો ગુરૂ સંશય જીકો "
" મેટો સંશય સદગુરૂ મેરા, "
" આવાગમન અરૂં ગર્ભ બસેરા "
કબીરદાસ—" ધર્મદાસ તુમ પ્રાનસે પ્યારા "
" ભાખું અભયપદ રામ આધારા "
" સત્યનામ નિર્ભય લો લાવે "
" સો ભવસાગર બહુરી ન આવે "
" ઔરહી ધ્યાવે ફલ હે જીવના "
" મેં તુંહી શ્રવન કરાઉ ઇતના "
" બિરનુ ભક્તિ મત જો લો લાવે "

" ગુરૂ સાધન સેવા ચિત્ત ન્હાવે "
" ગુરૂ કો હરિસમ લેખે પ્રાની "
" જીવ દયા અરૂ મન બલ છાની "
" ઘાત દ્રોહ અહંકાર બિસારે "
" ઔર સકલ દુષ્પંથ નિવારે "
" તિર્થ વૃત્ત સપને કો નેહા "
" સુત વિત નાર દેહ સમ ખેહા "
" કર્મ ભર્મ સમ દુર બહાવે "
" બિશ્નું ભકિત ચિત જો લૈ લાવે "
" સો પ્રાની બૈકુંઠહી બાસા "
" પુન્ય ઘટે મૃત્યુ ભુમિ નિવાસા "
" શંભુ ભકિત આરાધે પ્રાની "
" તિનકી ભકિત કહું મેં છાની "
" મન વચ કર્મ રૂદ્રસે નેહા "
" સર્વ આસ તજ ગુરૂ સનેહા "
" ગુરૂબિન કોઇ કારજ સિધનાહી "
" ગુરૂ મિલે જહાં આસા જાઇ "
" ગુરૂકો શિવ સમજે જીવ જાના "
" તિર્થ વૃત્ત ગુરૂપદ પહીચાના "
" સો જીવ સંગ રાખીએ તાહી "
" ગનકી દેહ વાકી હો જાઇ "
" દેવી ઇષ્ટ હોવે જો પ્રાની "
" મન વચ કર્મ જપે પદ ધ્યાની "
" અંસિ હાથ હિંસા જીવ તાહી "

" સભા મોહની, મદીરા ચાહી "
" તાહી પંથ કછુ નાંહી બિચારા "
" ભગનિ ભ્રાતા રતી આચારા "
" ભગનિ રત હોવે ને પ્રાની "
" ચૌરાશી ભટકે શઠ જાની "
" માર્ગ વામ કે જે હે જીયરા "
" અધખાંની જોવન તેં નયરા "
" જન્મ તુંરગની શીક્ષા તાકો "
" મહીષી ઉંટ જન્મ હોય વાકો "
" ભુત મૃતક ધ્યાવે જો કોઇ "
" તન તજ પ્રેત દેહ જગ હોઇ "
" ભર્મંત ફિરે ઠોર ના પાવે "
" ભુત ખાનેમેં જાઇ સમાવે "
" પાહન કો જીન કરી થાપા "
" તન તજ શલ્યા જન્મહી આપા "
" જો જલ તિરથ આસા લાવે ".
" તન તજકે જલચર તન પાવે "
" જો બન જાય કરે તપ ભાઇ "
" ગેંડા વાઘ જન્મ તિન પાઇ "
" ફુલ અહારી હરીયલ પર સુવનાં "
" ક્ષીર અહારી ગૌ સુતકા લેરના "
" કરે પૃથ્વી પ્રદીક્ષણા જાની "
" ચક્ર વૃષભ જન્મે સો પ્રાની "
" ધ્યાન હોય જૈસે વો જનમેં "

" કહે કબીર ભમો જીન મનમેં "
" જમી માહે તરવર જે નાના "
" સબતરૂ ફુલ ના હોય સમાના "
" નાહી વૃક્ષો હસે બહુ ભાઈ "
" જો તરૂ મિષ્ટ સરસ ફુલ ખાઇ "
" જ્યાં જગતરવર ત્યાં દેવાદી "
" ચિન્હ ગૃહેસો હોય સુખાદી "

દોહા.

છાંય સુખદ જેહી ફુલ સુખદ મૃદુતરૂ નાંહી સમાન
તરૂમેં અવર બિશેખીયે, પુષ્પ પાન ફુલ ધ્યાન.
પ્રતિમા ભક્તિ સદ્દગુરૂ, નરપશુ આદી બીહંગ.
કબીર કહે સુખવો લહે, પરખ ગુરૂ કર સંગ.

ધર્મદાસ આ પ્રમાણે પોતાના સદગુરૂએ કરેલો ખુલાસો શ્રવણ કરી પ્રસન્ન ચિતે રામ સ્મરણમાં લીન થઇ ગયા અને સર્વ શિષ્યો કમાલ સહીત સદગુરૂની આરતી કરવાની તજવીજ કરવા મચી પડયા. કર્પુર જ્યોત, શ્રીફળ વીગેરેથી યથાવીધી પુજન કરી નીચે પ્રમાણે આરતી ગાવા લાગ્યા

જય સદ્દગુરૂ દાતા, જય સદ્દગુરૂ દાતા (૨)
જય ચિદઘન પરમાનંદ. જય જય પિતુ માતા—જય
સત સુકીતહી શરીર સત જુગ કે માંહી. (૨)
જ્ઞાન રવી પ્રગટાકે આનંદ ધુન છાઈ—જય
ત્રેતામાહી મુનીંદ, પ્રભુકી પ્રભુતાઇ (૨)
બહુ નર ઉપદેશે, જ્ઞાન ધુન છાઇ—જય
દ્વાપર કરૂણા રૂપ કરૂણા અતિ લાઇ (૨)

ચત્રભુજ સમજાયે જ્ઞાન સ્વરૂપ છાઈ—જય
નર પ્રગટે સિંહરૂપ કલિમે સિદ્ધ કબીરસાઇ ૨
તન મન સદગુરૂ શરણે ગુરૂ સુખી ગુરૂ ગાઈ—જય

આરતી આં પ્રમાણે પુર્ણ થઇ રહી કે તરતજ સર્વે એ આરતી લેઇ કબીરદાસને પુષ્પથી વધાવી સર્વ શીષ્યસ પ્રેમ વિનયથી લેઇ કબીરદાસને પુષ્પથી વધાવી સર્વ શીષ્યસ પ્રેમ વિનયથી સાષ્ટાંગ કરી; ચર્ણ રજ મસ્તકે ચઢાવી પોત પોતાના સ્થળે બેસી ગયા. થોડી વાર થઇ એટલે કબીરદાસ ઉઠી પોતાના આશ્રમમાં એક શાંત સ્થળમાં બનાવેલી સંયમશાળા હતી તેમાં પેસી ગયા એટલે ગાદીને સાષ્ટાંગ કરી એક પછી એક શીષ્ય મંડળ પણ તરતજ વેરાઇ ગયું આ પ્રમાણે દરરોજ બે વખત આપણા કબીરદાસ પોતાના શીષ્યો ને સવાર સાંજ સદુપદેશ દેતા હતા. અને બાકીનો વખત ગુરૂ આશ્રમે વા પોતાના સ્થળે ભજન કીરતનોમાં અને સંયમની ક્રીયાઓમાં વ્યતિત કરતા હતા. આ પ્રમાણે કરતાં કરતાં બીજા પાંચેક વરસ વિત્યાં એટલે વળી સિકંદર લોદીને તરંગ ઉઠયો કે હજી કબીરમાં કરામત રહી છે કે નહીં તે જોવું જેથી પાછો કાશીનગરમાં પોતાના લાવ લશ્કર સહીત તેણે છુપો પડાવ નાંખ્યો હતો કબીરદાસની કસોટી કરી તે વખતે બાદશાહ ચુંવાન હતો. તે વાતને આજે આશરે પંદર સતર વરસ થયેલાં હોવાથી હવે તેની ચામડી ઉપર પણ કરચોલીઓ વળી ગઇ હતી અને કાચા પણ મળી ગયાં હતાં, હવે તો બાદશાહ છેકજ વૃદ્ધ દેખાતો હતો. કબીરદાસથી અદ્રશ્ય રહી કબીરને નાણી જોવાની તેણે યુક્તિ રચી હતી. કબીરદાસને આ વાતની ખબર ન હતી તે ચુંક્તિ બાદશાહે એવી રચી હતી કે તેણે આખા વિશ્વમાં ચારે દીશાએ અને કાશીની ફરતા આસપાસ પચાસ

પચાસ કોસ સુધીમાં આવેલા દરેક માગણ ચારણ સંત સાધુ ફકીર વીગેરે તમામ ભેખને કબીરને ત્યાં અમુક માસની અમુક સુદવા વદ તિથીએ કબીરદાસ વિશ્વ ભંડારો કરનાર છે માટે જમવા પધારવું એમ કબીર ભક્તે કહેવરાવ્યું છે, એમ છુપા જાસુદો મોકલી સર્વને આમંત્રણ કરી દીધું હતું અને બારોબાર કબીરને ન ખબર પડે તેમ કાશીપુરીમાંના સર્વ સંત સાધુઓને પણ નોતરી દીધા હતા. કાશીરાજાએ પણ બાદશાહને આ યુંકિત રચવામાં ઘણી મદદ કરી હતી. વિશ્વભંડારામાં ભોજન લેવા કબીરને ત્યાં સર્વને પધારવાંનું જે તિથીએ આમંત્રણ કર્યું હતું તેને આગલે દીવસે કબીરદાસનો પરમ પ્રીય શિષ્ય જોનપુરનો રાજા વીરસીંહ વાઘેલો જોનપુરથી આવી કબીરદાસને, પોતાના નવા મહેલમાં નિવાસ કરવા પહેલાં પોતાના સદગુરૂની પધરામણી કરવાને ઇરાદે કબીરદાસને અત્યંત પ્રેમથી આગ્રહ કરી જોનપુર લેઇ ગયો હતો, કમાલ સહીત શિષ્ય મંડળ પણ કબીરદાસ સાથે જોનપુર ગયું હતું માત્ર કબીર દ્વારામાં એકલા આપણા જ્ઞાન સ્વરૂપ તત્વવિદ ધર્માત્મા ધર્મદાસજ રહ્યા હતા બીજું કોઇ પણ ન હતુ આ પ્રમાણે બાદશાહે તો કાશીમા કબીરની લાજ લેવા ખાતર વિશ્વ ભંડારામાં ભોજન લેવાનું અસંખ્ય સાધુઓને આમંત્રણ કરી દીધું હતું. તે ભંડારાની હકીકત હવે પછીના પ્રકરણમાં સવિસ્તર મારા પ્રિય વાચનાર તમને જણાવીશ. માટે એકાએક નિરાશ ન થતા ધૈર્ય ધરી શબ્દ વૃત્તિ અને લક્ષણા વૃત્તિનું સંમેલન રાખી સ્થિરતાથી આગળ વાંચવા સારૂ તસ્દી લેવા આપને વિનંતી કરૂં છું.

પ્રકરણ ૧૨ મું

કબીર મઠમાં વિઘ્ન ભંડારો અને કબીર રૂપે રામ

દોહા.

જેની ગાંઠે રામ છે, તેને છે સૌ સિદ્ધ:
કરજોડી ઉભી રહે, અષ્ટ સિદ્ધ નવ નિદ્ધ.

આપણા પ્રેમી કબીરદાની ગેરહાજરીમાં આ પ્રમાણે બાદશાહે અસખ્ય સાધુઓને કબીરદાસને ત્યાં ભંડારામા નોતરાં પોતાની છેવટની યુકિતને કામે લગાડી હતી. બાદશાહે જોનપુર આમંત્રણ દીધા વનાનું બાકી રાખ્યું હતું; કારણ કે, કબીરદાસને આ બાબતની બીલકુલ ખબર ન પડે એટલો જ તેની યુકિતનો પાયો હતો. કબીરદાસ વિરસિંહ વાઘેલા સાથે જોનપુર પધાર્યા બાદ બીજે દીવસે સર્વ સાધુઓને ભંડારામાં ભોજન અર્થે કબીર આશ્રમે આવવાનું આમંત્રણ હતું અને કબીર મઠમાં તો એકલા ધર્મદાસ હતા જેમને આ વાતની કશી ખબરજ ન હતી એટલે મઠમાં ભંડાર માટે વ્યવસ્થા શાની હોય ? મારા પ્રિય વાંચનાર આવી રીતે બાદશાહે અને કાશી રાજાએ સંપ કરી કબીરદાસનો ટેક છોડાવવાની અને લાજ લેવાની ખાતર બરાબર યુકિત કરી હતી. અને તે બન્ને નૃપતિઓના મનમાં એટલે સુધી ખાતરી થઇ ગઇ હતી કે તે જરૂર કબીરદાસને ફાવી શકશે અને તેની સાચી ખોટી ઈશ્વર પ્રત્યેની પ્રેમલક્ષણા ભક્તિનું પુરૂ પરિણામ જણાઇ જશે. કબીરદાસ જે દીવસે સિધાવ્યા તેની સાંજ સુધી જ્યારે કબીર મઠમાં ભંડારાની વ્યવસ્થા ના થતી કેટલાક ઘાટ ઉપરના અને બીજા ઠાકોર મંદીરના

સાધુઓએ જોઇ ત્યારે તે સાધુઓમાંના અગ્રણી મંહતો હતા તે એકત્ર મળી કબીર મઠમાં શું થાય છે તે જોવા ગયા. જઇને જુએ છે તો ગાદી આગળ એકલા ધર્મદાસ બેઠા કબીર પંથી પુસ્તક નીચુ માથુ ઘાલી વાચ્યા કરતા હતા. બાકી આશ્રમમાં એક ચકલું પણુ ઉડતું જણાતું ન હતું. મંહતો આ નિહાળી દીંગ થઇ ગયા અને ધર્મદાસને વિનયથી પ્રણામ પૂર્વક તેની પાસે બેસીને કહેવા લાગ્યા.

૧ લો મહંત—ક્યોં મહાત્મા ધર્મદાસજી ! અભીતક કુછ ભંડારેકી વ્યવસ્થા દ્રષ્ટિ ગોચર ન હોતી હૈ. ભક્તરાજ કબીરદાસ કહાં હૈ.

ધર્મદાસ—રામજી ! ગુરૂ મહારાજ તો આજ પ્રાતઃકાળમેં સરવ સુંદર સાથ, જોનપુર સિધાર ગયે. પરંતુ ભંડારા કાયકા ?

૨ જો મહંત—વાહ કૈસિ આશ્ચર્યકી બાત. આપકે મઠસેં સબકો આમંત્રણ પત્રિકા ભીજવાઈ ગઇ હૈ ઔર ફિર આપ ભંડારા કાયકા યે ક્યા બાત ઉચરતે હો.

ધર્મદાસ—ક્યાગુરૂ મહારાજને આમંત્રણ પત્રિકા સબકો ભેજી હૈ. કહાં ? યે કાશી પુરીકે મઠમેં ભંડારા હોને વાલા હૈ. ક્યા કહતે હો ?

૩ જો મહંત—રામજી સત્ય કહતે હૈં. કલહી સબ જમેલા હોને વાલા હૈ ઔર ખુદ કબીરદાસજીકી મોહોર સિક્કા લગાઇ હુઇ પત્રિકા હૈ એસી વૈસી નહીં હૈ. ઔરવો પત્રિકામેં પરદેશી સત્સંગીઓકો તો જાને આનેકા ખરચા ભી દક્ષીણાકે સાથ દેનેકા લિખા ગયા હૈ ? ઓર યે કાશી

પુરીમેં ઓર મેરી કબીર મઠમેં જમેલા હોનેકા ઇસમેં સ્પષ્ટ લિખ્યા હૈ.

ધર્મદાસ—એસા ભટી આશ્ચર્યકી બાત હૈ કે એસેકા તો ગુરૂ મહારાજને કુછભી પ્રકાશ ન કિયા હૈ અચ્છા આપનેસે કોઇકે પાસ વો પત્રિકા હૈ

૪ થો મહંત—હાં હમારે પાસ હૈ આપલોકન કરના હોવે તો લીજીએ બાંચીએ ! એમ કહી પોતાના પર આવેલી આમંત્રણ પત્રિકા કાઢીને ધર્મદાસને વાંચવા આપે છે.) કયા હમ જુઠ ભાખતે હૈ.

ધર્મદાસ—(વાંચીને) ગુરૂદેવ આશ્ચર્ય (પેલા મહંતને પાછી તે પત્રિકા સોંપીને) બરાબર આપતો કેવલ સત્ય કહત હો (સ્વગત મેરી કસોટી કરને કે વાસ્તે ગુરૂ મહારાજને ઠાઠ ન લગાયા હો ? નહીં નહીં પરંતુ મોહોર સિક્કા બનાવટી હે, એસી અંતરાત્મા મેં સ્ફુરણા હોતી હૈ ? કદાચિત બાદશાહ ઓર રાજા મિલકે દોનોંને સદગુરૂ સાહેબકી ગેરહાજરીમેં ટેક તોડને કે લિયે યુકિત કરી હોગી કુછ ભી પ્રપંચ હો, ખેર, હે. સદગુરો હે, રમાપતિ અવધેશ, યે લાજ હમારી ન જાયગી પર આપકીહી જાને વાલી હૈં. હે દિનવત્સલ ભગવાન ? તુમહી અબ સમાલને વાલે હો ! હે ગુરો ! મેરી શ્રદ્ધાકી કસોટી કરનેકે લીયે અગર ઇચ્છાથી તો મુજકો પ્રગટ તો કરનાથા, અગર કભી બાદશાહ ઇસ તરહાં ફસાનેવાલાથા તો ઉસ બાતકી યે દાસકો કુછ સ્ફૂરના તો કરનાથા (જરા થંભીને) ખેર કુછ શોક નહીં કરન કે તુમારી ગત તુમેં જાનો હમારી ગત તુમહી હો જો કરોગે વો સહી માન્ય હૈ.

૧ લો મહંત—રામ રામ રામ યે તો કબીરદાસકી અચ્છા ન કીયા.

કે તુમ્હેં કો ઝરાભી ન ચેતાયા હો ? રામ જાને.

૨ જો—નાહક બિચારે યે રામજીકે બંદેકો ભગતને ફસાયા અપને સાધુ લોક તો સબ સમજ જાયંગે મગર જો કાનફટે નાગે, ઓર અબધુત લોક આયંગે વો સમજાયે ન જાયગે.

ધર્મદાસ—મહાશયો હરકત નહીં હે, અગર જો એક સત ચિદ અને આનંદ સ્વરૂપ શ્રીરામજી હમારે હે ગુરૂ મહારાજકી અગર ટેક ચલી જાય તો બી હમારા નાક કટ જાય હમારે રામજીકો તો હરિ ગુરૂ ઓર સંત કેવલ સત્ય સ્વરૂપ ઓર રામજીસે અભિન્ન હૈ. જીસ લિયે સ્થાવર જંગમ સબ મિલકત બેચકે વા ખુદ કુટુંબ ઓર સ્વજાત બેચકે બી સંતપુરૂષો જો જો પ્રસાદ પાને યહ મઠમેં આયંગે ઉનકો તરપત કરને મેં આયંગે ફિર જો સદગુરૂકી ઇચ્છા. અચ્છા હુવા કે ગુરૂ કૃપાસે આપને આકે દાસકો ખબર કર દી.

૧ લો મહંત—મહાત્મા ધર્મદાસ હમને તો ભોળપનમેં કહ દીયા ક્ષમા કરના.

આમ આ પ્રમાણે પેહલો મહંત જયાં ઉઠી ઉભો થયો એટલે તેની સાથે બહાર નીકળી પોતાના મુકામ તરફ રસ્તો લીધો અને ધર્મદાસે તરત પોતાના પુત્ર ચુડામણીને બોલાવી ભંડારની સઘળી હકીકત નીવેદન કરી ધર્મદાસનો પુત્ર પણ ધર્મદાસ જેવોજ અટલ શ્રદ્ધાવાળો અને ધર્માત્મા પુરૂષ હતો જેથી તત્કાલ તેણે સર્વ વાતે હા ભણી

અને ધન ધામ ધરા કુટુંબ આદી સર્વ વેચીને અને પોતે પણ વેચાઇને ભંડારો પુર્ણ કરવો પછી અન્ન જળ લેવું એવી તેણે પ્રતિજ્ઞા લીધી. અને એકદમ ભંડારાની વ્યવસ્થા કરવા સારૂ આપણા પવિત્ર કાશીપુરના બજારમાં નીકળી પડયો, અને આપણા પરમ પુન્ય ધર્મદાસ શેઠ કબીર આશ્રમમાં પંગતને બેસવાના સ્થાન વળાવી સ્વચ્છ કરવાના કાર્યમાં જોડાઇ ગયા.

ઉપર પ્રમાણે ધર્મદાસ શેઠ તેમનો પૂત્ર ચુડામણિ તેમનું કુંટબ તેમના ગુમારસ્તાઓ અને તમામ નોકર ચાકર ભંડારાની રગવડ કરવામા ગુંથાયા હતા તે વખતે રાત્રિ થઇ ગઇ હતી. આ વખતે તમામ દેવ દેવળોમાં, ગંગા માતાના દરેક ઓવારામાં તથા જળની મધ્યમાં અસંખ્ય દીવાઓની રોસનીને લીધે આખું કાશી શહેર ઝળાંઝળાં થઇ રહ્યું હતું, અને ચારે તરફ નોબતો, ગડીઆળો, ઝાલરો, ઝાંઝો, તથા ટકોરખાના વાગી રહ્યાં હતાં-કાશી પુરીમાં જ્યારે આમ હતું ત્યારે આટલી મોડી રાત્રીએ વૈકુંઠમાં આદ શક્તિ સ્વરૂપ સિતાજી રામચંદ્રજીને ચિંતાતુર જોઇ કહેવા લાગ્યાં કે હે નાથ આજ કેમ એકાએક ચિંતાતુર ભાસો છો ? અને તે વળી આટલી મોડી રાત્રીએ ?

રામચંદ્ર—દેવિ હું આક્ષણે નારદની રાહ જોઉં છું

સિતાજી—પ્રાણેશ નારદની રાહ જોવાનું કંઇ કારણ ?

રામચંદ્ર—કારણ એટલુંજ કે મારે તેમની મારફત અત્યારે ઘણા કામ કરવાના છે.

સિતાજી—નાથ એવાંતે વળી કોના કામ કરવાના છે.

રામચંદ્ર—મારા પરમ પ્રિય કબીર ભકતના કામ કરવાના છે.
સિતાજી—એવાં તે પ્રભુ શાં કામ કરવાના છે. હરકત ન હોય તો દાસીને કહેવા કૃપા કરો.
રામચંદ્ર—હવે કામ ભ[illegible]ના છે અને તે અત્યારેને અત્યારે ન થાય તો મારા કબીરની લાજ ન જાય પણ કેવળ મારીજ હાંસી થાય એમ છે, માટે જલ્દીથી નારદમુનિ પધારે તો રંગ રહે નહી તો પછી હું અને તમે બન્ને તો તે કામ કરીશુંજ.
સિતાજી—રમેશ આપની ઇછા થઇ તો જરૂર પધારતા હશે (એટલામાં નારદજીને સામેથી આવતા જોઇને) જુઓ જુઓ પ્રાણાધાર સ્મરણ કરતાંમાં મુની પધાર્યા.
રામચંદ્ર—(જોઇને આનંદ પામીને) ચાલો બહુ સારૂં થયું.
નારદ—(કરતાળ અને વિણા સહિત રામ નામની ધુનની મસ્તીમાં આલાપ કરતા કરતા)

ધુન.

જયજય રામકૃષ્ણ ગોવિંદ. જયજય મુકુંદ પરમાનંદ
જયજય સદગુરૂદેવ અખંડ. જયજય માધવ જયનિદ્રિંદ
જયજય અનાથ કેહો નાથ, જયજય સુધાસિંધુ જદુનાથ.

ગાયન. ૯

આશાવરી.

રઘુપતિનાથ ભજો મન
ભાવત સહુ મન, શ્રી આનંદ ઘન—રઘુ
શ્યામ રામ ભકતાધીન વિભુ હો

ધરવખારમાં સાર પ્રભુ છે।
શુદ્ધ આનંદ પરમાનંદ પ્યારા પ્રભુ ચિદ ઘન-રઘુ

રામચંદ્ર-મુનિંદ્ર પધારો ! આપનીજ રાહ જોતો હતો.

નારદમુનિ-પ્રભુ આપની ઇચ્છા થતાંની સાથે વિધી હરી હરને પણ આવવું પડે તો આ દાસ તે કોણ માત્ર ? હે ભગવન જે કામ હોય તે સત્વર કહો

રામચંદ્ર—મુનિનાથ ! કાલે પ્રાતઃકાળ થતાંમાંજ આપણે મૃત્યુલોકમાં આપણા કબીરદાસને ત્યાં કાશીપુરીએ જવાનું છે. કારણ કે દિલ્લીના સિંકદર બાદશાહે કબીરદાસની ગેર હાજરીનો અણધાર્યો લાગ સાધી, કબીરની છેલ્લી કસોટી કરવાની ખાતર કબીર મઠમાં સમગ્ર વિશ્વના ભેખોને ભંડારાનું આમંત્રણ કર્યું છે. કબીરદાસ પોતાના આશ્રમે નથી ફક્ત તેનો શિષ્ય ધર્મદાસ છે. તે બીચારાએ છેવટે પોતાની અને પોતાના કુટુંબની જાત વેચીને પણ પોતાના સદગુરૂને ત્યાં થનાર વિશ્વ ભંડારો સમાપ્ત થયા પછી તેણે અને તેના કુટુંબે અન્નજળ લેવાની દૃઢ પતીજ્ઞા કરી છે. ભંડારાનું આવતી કાલનું આમંત્રણ છે અને ભંડાર ત્રીજા પોહોર પછી ઉઘડવાના છે. તેમાં લાખો સંતમુર્તિઓ મારા પ્રિય કબીરની પ્રખ્યાતિને લીધે આવવાના છે અને એટલી બધી સાધુઓની સંખ્યા ભંડારામાં વધી જનાર છે કે ધર્મદાસ શેઠ જેવા કરોડાધીપતિ શેઠો કદી દશ સહસ્ત્ર મળી પોતાનું સર્વસ્વ વેચી દે તોપણ તે સંખ્યાનું પુરૂ થઇ શકે તેમ નથી માટે આપ અત્યારેને અત્યારે પ્રથમ વિશ્વકર્માને જઇને કહો

કે તે ગંગાના કીનારા ઉપર શેહર નજદીક યોગ્ય સ્થળ પસંદ કરી તે ઉપર સાધુઓના ઉતારાના દિવ્ય ભુવનો સત્વર રચી કહાડે અને તેની જોડે એક સ્ફાટિકનો મણિ મય ગોલાકાર પંગત માટે સુવર્ણ મંડપ પણ ઉભો કરે. વળી પાકશાળા વીગેરે તમામ જોઈતી સગવડ એવી તો બનાવે કે કોઈ વાતે ખામી પડે નહીં. પણ ત્યાંથી ત્રિ-તાપહર સ્વયંભુ મહેશ્વરસ્વરૂપ શ્રીમદ શંકર ભગવાન પાસે જઈ મારા નામથી કહેજો કે અષ્ટ સિદ્ધી નવનિધી સહીત ગજાનનને કુબેર ભંડારીને અન્નપુર્ણા, દેવીને અને સર્વ ગણવૃંદને આજ અમારી મદદે મોકલવા શ્રીરામચંદ્રજી એ વિનંતી કરી છે માટે કૃપા કરી આપ સર્વને મોકલી આપો તેઓ એવા કૃપાળુ છે કે નારદજી તરત તેઓને તમને સ્વાધિન કરી દેશે જયાં શંકર ભગવાનની આજ્ઞાથી તેઓ તમારે સ્વાધીન થાય કે અનપુર્ણાને કબીરને ત્યાં ભંડારાની પાકશાળા ષટરસ ભોજનથી ભરપુર રાખવા આજ્ઞા કરી દેવી. શ્રી વિઘ્નહર ગજા નંદને ભંડારામાં કોઈ વિઘ્ન ન નડે તેવો બંદોબસ્ત રાખવા વિનયથી કહેવું શ્રી કુબેરભંડારીને અનગળ અને અખુટ ધનના ભોંયરા ભંડારાના દિવ્ય મંડ પની નીચે ભર્યાને ભર્યાજ રાખવા વિનવું અને સર્વ ગણવૃંદને ભંડારમાં આવેલા પ્રત્યેક સાધુને પીરસવાનું કામ સોંપવું આ રીતે વ્યવસ્થા કરી આપે સત્વર અત્રે પધારવું એટલે આપણે કબીર આશ્રમે ચાલ્યા જઈશું.

નારદ—બહુ સારૂ પ્રભુ ? પણ લક્ષ્મીજી રહી ગયાં:

રામચંદ્ર—એ કેમ રહી જાય ! મુનિનાથ એતો મારૂં અર્ધું અંગ છે. જ્યાં હું ત્યાં તે તો હોયજ કેમ ભુલી ગયા ?

સીતાજી—(પોતાને ભગવાને યાદ ન કર્યા જેથી સ્હેજ ખોટું લાગવાથી) પુજ્ય મુનિંદ્ર પ્રાણનાથને હવે મારૂં કામ નહીં હોય એટલે શેની સાંભરૂં એતો આપે સંભાર્યું એટલે પછી તેનો એવો ઉત્તર તેઓ ન આપે તો ક્યાં જાય ? (રીસાવા જેવું મોં કરે છે.)

રામચંદ્ર—સાધ્વિ એમ તે રીસ ચડાવાય ! લક્ષ્મી વગર કોઇનાથી કંઇ પણ બની શકે છે ? તમારા વગર ભંડારો જરા પણ થઇ શકે કે, કદી નહીં.

સિતાજી—નાના પ્રભુ પણ મનમાંતો એમજ કની કે કુબેર ભંડારી જ્યાં પધારશે એટલે લક્ષ્મીને ઝખમારીને આવવું પડશે માટે હું એની ખુશામત શું કામ કરૂં. મારા ઠગારા નાથ તમારી સઘળી ઠગવિદ્યાની મને ખબર છે. નિરંતર આપના પાસાં સેવનારી છું. જેથી પ્રાણેશ જાણ્યા વગર રહેનારી નથી એ નિશ્ચે માનજો.

રામચંદ્રજી—વ્હાલી ! તમે તો મારી સર્વજ્ઞતાની શકિત છો મારી અનેક કળાઓમાં અનેકરૂપે રહેનારી બુદ્ધિ છો, મારા સર્વ વ્યવહાર અને પરમાર્થની સિદ્ધિ છો, મારા પરમપ્રિય ભકતોના હૃદયકમલમાં દૃઢતાથીંનિવાસ કરી રહેલી ભકિત છો. તમે તમારા મનના વેગને આધીન ન થતાં અંતર આત્માના સત્સ્ફુરણના વેગને અનુસરી

વિચાર કરશો તો જણાઇ આવશે કે કોઇ પણ જડવા ચૈતન્ય પ્રાણી પદાર્થ, વા મોટા મોટા ઇંદ્રદેવાદી, કે શંકર ભગવાન જેવા તપસ્વિઓ અને મારા સુદ્ધાંને પણ, વ્હાલી તમારા વીના ચાલે તેમ નથી. માટે ખેદ ન કરતાં પ્રસન્ન ચિત્ત રાખી આપણા કર્તવ્ય કર્મમાં હવે ચિત લગાડો.

સિતાજી—પ્રભુ ? મારે ખેદ શો. મારો અગર તારો વા ગમે તેવી ધારો તો પણ હું તો આપના ચરણમાંજ સતત રહેનારી એક આપની દાસિ.

રામચંદ્ર—નારદ મુનિ આપ પધારો ત્યારે હનુમાનજીને આણી તરફ મોકલતા જજો અને જઇ કાર્ય કરી સત્વર પાછા આવો કે પ્હોફાટતેજ આપણે કાશી પ્હોંચી જઇએ.

નારદ—ભગવાન સત્વર જઈ કાર્ય કરી આવું છુ. (જતાં જતાં)

—ધુન—

જય જય રામ કૃષ્ણ ગોવીંદ
જય જય મુકુંદ પરમાનંદ
જય જય દીન વત્સલ ભગવાન.
જય જય ભક્તા ધીન જય રામ—(જાય છે)

આ પ્રમાણે નારદજી હનુમાનજીને ભગવાન પાસે જવાનું કહી એકદમ ઇંદ્ર લોક તરફ અંતરીક્ષ મારગે ચાલતા થયા હનુમાનજી ભગવાન પાસે આવ્યા કે હનુમાનને પોતાની સાથે રહેવા તથા વાહન તૈયાર રાખવા ભગવાને આજ્ઞા કરી હનુમાનજી સત્વર ગરૂડ વૈમાન નામનું વાહન તૈયાર કરવા વાહન ગૃહમાં ગયા. આ વખતે આપણા અંજનિ સુત બલવાન બજરંગ શ્રી હનુમાન છેકજ વૃદ્ધ થઇ ગયા

હતા એટલે યુવાવસ્થામાં જેમ આદ્યશક્તિ શ્રી સિતાજીને મસ્તક ઉપર બેસાડી અને શ્રી સિતાપતિ, અને લક્ષ્મણજીને બંન્નેને ખાંધપર ઉઠાવી જ્યાં ત્યાં દોડયા કરતા હતા તેમ અત્યારે ન હતું. અત્યારે તે તેઓ એક વૃદ્ધ પરમહંસ રૂપે સાક્ષાત જ્યોતિમય, સતચિદ, અને આનંદ સ્વરૂપ રમાપતી રૂહેશ શ્રીમદ્ રામચંદ્ર ભગવાનના ચરણ પાસે નિરંતર પડી રહી એક ચિત્તે પોતાના ઇષ્ટનું રટણજ કરતા હતા. અને શ્રીમદ્ રામચંદ્રજી ભગવાને પણ વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે તેમને દરેક ઉપાધિથી છુટા રાખ્યા હતા. છતાં અત્યારે કબીરની ખાતર તેમને સર્વ ગણવૃંદના ઉપરી તરીકે ભંડારામાં કામ કરવાનું હતું એટલે ગણવૃંદોએ દરેક સાધુઓને જે જોઇએ તે પીરસ્યું છે વા આપ્યું છે કે નહીં તેજ જોવાનું તેમને માથે રાખવામાં આવનાર હતું. અને એટલા માટેજ શ્રીમદ ભગવાન રામચંદ્રજી તેમને સાથે રેહેવા આજ્ઞા આપી હતી હનુમાનજી ગરૂડજીને પોતાનું વૈમાન સ્વચ્છ કરી, શણગારી તૈયાર રખાવવાનું કહી આવી ભગવાન પાસે બેસી ભગવાનના ચરણ તપાસવા લાગ્યા. અને સિતાજીએ કબીરને ત્યાં જવાની સર્વ તૈયારીઓ કરવા માંડી. ભગવાને હનુમાનજીને કબીરની સરવે હકીકત નિવેદન કરી અને તેમને ગણ વૃંદના કાર્યો ઉપર પુર્ણ દેખરેખ રાખવાનું કામ સોપ્યું. એટલામાં ગરૂડજી આવી બે હાથ જોડી ભગવાન પ્રત્યે બોલ્યા કે પ્રાણપતિ પરમેશ ! વાહન તૈયાર છે. જ્યારે ઇચ્છા થાય ત્યારે પધારશો. ભગવાને ઉત્તર આપ્યો બહુ સારૂ ગરૂડજી વાહન લેઇ તૈયાર રહેજો. નારદ મુનિ પધારે કે આપણે પ્રયાણ કરીએ. આ સાંભળી ગરૂડજી પોતાના વાહન સમીપ જઇ ઉભા રહ્યા. આ પ્રમાણે ભગવાન બેઠા બેઠા ભંડારાની ચિંત્તામાં પડેલા છે અને આપણા અતુલ બલિ વૃદ્ધ પવન કુમાર પ્રભુના પગ દાબી રહ્યા છે એટલામાં સિતાજી આવી ભગવાનને કહેવા લાગ્યાં.

સિતાજી—નાથ ! નાહક ઉજાગરો શું કામ કરો છો. નારદજી પધારે તેટલી વાર તો જરા વિશ્રાંતી લ્યો. હજી તો રાત્રી છે.

રામચંદ્રજી—દેવિ હવે તો જ્યારે મારા પરમ પ્રિય કબીર ભક્તને ત્યાંનો ભંડારો પરીપુર્ણ થશે ત્યારેજ નિંદ્રા, ભુખ, તરશ, આદી સર્વ પર રૂચી થશે ત્યાં સુધી મારે સર્વનો ત્યાગ છે. અને ચિત્તમાં જરા પણ ચેન પડતું નથી.

સિતાજી—હે પ્રાણાધાર અંતરયામિ મને આપના અત્યંત પ્રિય ભકત કબીરદાસથીજ અનુભવ થયો કે આપ ભકતને સર્વદા અત્યંત આધીન રહો છો અને ભકતોને માટે તાડ તડકો ભુખ દુખ આદી સર્વ દુખોને સહન કરોછો.

રામચંદ્રજી—સાધવી એ સૌ મારા ભકતોને માટે અવશ્ય કરવુંજ જોઇએ, અરે ભકતોને માટે કદાચ મારે મારો પ્રાણ અર્પણ કરવો પડે તો પણ તેની મને ચિંતા નથી.

સિતાજી—પ્રાણનાથ હવે મને એ વાતનો પુર્ણ અનુભવ થયો.

રામચંદ્રજી—વ્હાલી હજી સુધી નારદ કેમ ન આવ્યા વાર તો ઘણી થઇ.

સિતાજી—પ્રાણેશ આપે મુનીને કામ એટલાં બધાં સોંપ્યાં છે કે તેમને વાર થયા વીના રહે નહીં હવે તો જરૂર આવતા હશે.

રામચંદ્રજી—જરૂર હવે તો પધારવાજ જોઇએ કારણ કે હવે વહાણ થવા આવ્યો.

સિતાજી—આપે મુનીને ત્રણ વાગે પધારવાનું કહેલું છે એટલે હવે

મુની પધાર્યા વગર નહીં રહે નાથ નાથ હવે તો રસ્તા-
માંજ હશે.

રામચંદ્રજી—ક્ષણ વાર રાહ જોઇએ પછી ગરૂડને બોલાવી
લાવવા આજ્ઞા કરાઓ (એટલામાં નેપથ્યમાં નારદજીની
વિણાનો આલાપ સાંભળી સત્વર બેઠા હતા ત્યાંથી ઉઠી
સીતાજીને દેવિ જુઓ જુઓ મુની પધારે છે.

નારદ— ધુન.

જય જય રઘુવર જય જય રામ જય પ્રતિપાલ
વિજય જય રામ.
જય જય દીન બંધુ સુખ સાગર,
જય જય શેષ શાયી ક્ષીર સાગર
જય પુરન બ્રહ્મ પતિત પાવન
જય જય અપને જન કાજ સુહાવન.

આ પ્રકારની ધુન લગાવતા લગાવતા કરતાલ અને વિણા સહીત નારદજી વૈકુંઠમાં શ્રીમદ વિશ્નુ ભગવાન રામચંદજીના મણીમય મંદીરના દ્વાર આગળ આવી પોહોચ્યા કે તરતજ ભગવાન સામા ધાયા અને મુનીને સપ્રેમ ભેટી કહેવા લાગ્યા કે કહો મુનીવર કેમ કાર્યની સિધ્ધિ કરી ?

નારદજી—હે ત્રિલોકીનાથ મારા જતાં પેહેલાંજ આપે સર્વના
હૃદયમાં ઉતરી બધું કાર્ય કરી દીધું હતું, અને દરેક
ઠેકાણેથી જો કોઇને ત્યાંથી "મૃત્યુ લોકમાં ગયા છે"
એમજ ઉત્તર મળ્યો શંકર ભગવાન પણ ક્યારના ગજાનન
અને કુબેર સાથે ગણ વૃંદ સહિત ઉપડી ગયા છે
એમ જગ્ત જનુની સતિ શિરોમણી પાર્વતીજીએ કહ્યું

વિશ્વ કર્મી તો સંધ્યાકાળથીજ કાશી તરફ સિધાવ્યા છે, એમ ઇંદ્ર લોકમાંથી ખબર મળી. અનપુર્ણાદેવી પ્રાતઃકાળથીજ કબીર મઠમાં અંતરીક્ષ રહી સવ સામગ્રી પાકશાસ્ત્રને અનુસરી કરવામાં રોકાયેલી છે એમ તપાસ કરતાં જણાયું આવી રીતે હે ભગવાન આપે આપની માયા આ પ્રમાણે જ્યારે પ્રથમથીજ ફેલાવી મુકી હતી ત્યારે દાસને વૃથા ફેરો શું કામ ખવરાવ્યો નાના પણ દાસનું મન જોવાની ખાતર આપે પ્રભુ તેમ કર્યું હશે કબીર મઠમાં જઇને જોઇ ખાત્રી કરી આવ્યો કે સર્વ કોઇ પોત પોતાનું કામ કરે છે જાઇ જોયું તો હે પ્રભુ ત્યાં તો એવી રચના રચવામાં આવી છે અને સર્વ દેવવૃંદ સાધુઓનો વેશ લેઇ એવાતો કામે લાગી ગયા છે કે જરાપણ આડું અવળું જોયા વગર પોતાનું કામકાજ કર્યા કરે છે; અને વિશ્વ કર્માએ એવી તો રચના રચી છે કે ઇંદ્રપુરી અને વૈકુંઠ પણ લજવાઇ જાય. એવો પ્રભુ કબીર મઠમાં કારભાર ચાલે છે. માટે હવે લેશ પણ ચિંતા કરવાનું કાંઇજ પ્રયોજન નથી.

રામચંદ્ર—ત્યારે તો ઠીક મુનીનાથ. હવે મને નિરાંત વળી. આપે કહ્યું કે વૃથા ફેરો પણ આપને આ વૃથા ફેરો નોહોતો. જાણો છો કે આપતો મારૂં મન છો. જ્યાં સુધી આપ સ્વરૂપ મારા મનથી ખાતરી થાય નહીં ત્યાં સુધી કહી પણ મને જંપ વળેજ નહીં જે આપ ક્યાં નથી જોણતા હવે કદાચ આડખો કલાક મોડા

જવાબ તો પણ હરકત નથી. ચાલો અંદર પધારો કૃપાળુ ઉમાવરે મારી વરફનું આ કામ ઉઠાવી લીધું છે એટલે હવે જવાબ છે. કારણ કે તમે જાણો છો કે મારો તો સર્વ આધાર એજ નિત્ય નિરાંમય સ્વયંભુ સાક્ષાત સર્વાધાર શંકર ભગવાન ઉપરજ રહેલો છે, એટલે તેમને ફીકર કેમ ન હોય !

આ પ્રમાણે વાત ચિત કરી ભગવાન મુનિને લેઇ મંદીરની અંદર સિંહાસન સમીપ આવી બેઠા એટલે સિતાજીએ આવી મુનિને પ્રશ્ન કર્યો મહારાજ કેમ હવે આપણે કાશી તરફ પ્રયાણ કરવાની કેટલીવાર છે, ત્યાં બધી વ્યવસ્થા થઇ ગઇ કે હજુ બાકી છે.

નારદ—માતુશ્રી જગત જનેતા ! આપે આપની શકિત સર્વોશે જ્યાં પ્રગટ કરી પછી શું બાકી હોય. હવે તે પોતાશ્રી પધારે એટલીજ વાર છે. બાકી હવે કંઇ વાર નથી.

સિતાજી—(રામચંદ્રને) ત્યારે ભગવાન ચાલો જઇએ, શંકર ભગ વાન બિચારા ભોળે ભાવે બધું તમારૂં કરે એટલે મીઠા ઝાડનું મુળ કઢાવવું ?

રામચંદ્ર—સાધવિ ! શંકર અને આપણે ભિન્ન નથી. પણ વ્યહવારીક પક્ષે તમારૂં કહેવું યથાર્થ છે આપણે જઇ તેમને મદદ કરવી જોઇએ. ચાલો કોઇ અનુચરને મોકલી ગરૂડજીને વાહન લાવવાનું કહેવરાવો.

સિતાજી—તે તો પ્રભુ સત્વર કહેવરાવું છું પણ આપણે કયે વેશે કાશી પુરીમાં આ સઘળો કારભાર કરવો એ પ્રથમ નક્કી કરવા મારી વિનંતી છે.

રામચંદ્ર—એ કામ મુનીને સોંપ્યું મુનિ નાથ આપ હવે એ નક્કી

કરો કે આપણે સર્વેએ કયા વેશમાં ત્યાં જઇ કામ કરવું.

નારદ—એ પ્રભુ સર્વ તે પોત પોતાની અનુકુળતા ઉપર રાખવા જેવું છે; કારણ કે મૃત્યુ લોકમાં કોઇ કંઇ વેશથી ફાવી શકે તો કોઇ કંઇ વેશથી ફાવી શકે, માટે એ કાર્ય કરવાનું સો સોની ખુશી ઉપર રાખો. પછી જેવી ઇચ્છા—

રામચંદ્ર—ત્યારે હું તો કબીરનો વેશ લઇશ

સિતાજી—પ્રાણેશ ત્યારે હું લક્ષ્મીના રૂપે કમલા રૂપે કોઠારોમાં રહીશ.—

નારદ—હું પ્રભુ કમાલનો વેશ લેઇશ. પછી કંઇ.

રામચંદ્ર—બસ હવે આપણો તો નિર્ણય થઇ ગયો. બાકી હનુમાન આદી આપણા તમામ માણસો સાધુઓ વેશે કામ કરશે. એટલે હવે આપણા સર્વનો ખુલાસો થઇ ગયો. પણ નારદ મુનિ શંકરે ત્યા કેવી રીતે ધમધોકાર કામ ચલાવ્યું છે તે કૃપા કરી કહો, એટલે હવે આપણે તે પ્રમાણે કરી દેઇએ.

નારદ—ત્યાં પણ સર્વેએ પોતાને ફાવે તેવા ભેખનું સ્વરૂપ ધારણ કરી ધમધોકાર કામ કરવા માંડયું છે, ગૌરી પુત્ર શ્રી ગજાનને ગોરખનું સ્વરૂપ લીધું છે અને શંકર ભગવાને મચ્છેંદ્ર નાથનું સ્વરૂપ લીધું છે તથા બીજા બધાએ તેમના સિદ્ધ મંડળના ચેલાઓનું સ્વરૂપ લીધું છે અને ધર્મદાસને તેમણે એમ સમજાવ્યું છે કે કબીર ભક્તે અમને સર્વ સિધ્ધિ સહીત ભંડારાની વ્યવસ્થા કરવાને

અગાઉથી મોકલ્યા છે. માટે અમે સર્વ ભંડારાનુ સાહિત્ય તૈયાર કરાવીએ છીએ.

રામચંદ્ર—પ્રિય નારદ મુનિ ઠીક થયું આપણુ તમે નિવેદન કર્યું હવે હું કબીરનું સ્વરૂપ લેઇશ અને આપ કમાલ થશો તે બરાબર કહેવાશે. મત્સ્યેંદ્રનાથ કામરૂ દેશમાં આજકાલ ફસાયા છે અને તેમને પાછા લાવવા સારૂ ગોરખનાથ થોડો વખત થયાં કાશીથીજ ત્રિયા રાજમાં એક રાસ ધારીઓના ટોળા સાથે રાસ ધારીના વેશે ચાલ્યા ગયા છે એટલે મત્સ્યેંદ્ર કે ગોરખ બંન્નેમાંથી એક પણ કબીરને ત્યાં આવનાર નથી અને લોકોને પણ આ વાતની હજી ખબર નથી એટલે શંકર અને ગજાનનના ધારણ કરેલા મત્સ્યેંદ્ર અને ગોરખ સ્વરૂપ પણ યથાર્થ મનાશે ચાલો મુનિ આ પાકી વ્યવસ્થા થઇ ગઇ તે ઠીક થયું હવે લોકો સૌ ગોરખ અને મત્સ્યેંદ્રની સિદ્ધિથી કામ થયું એમ માનશે અને આપણે પ્રગટ નહીં થઇએ. ભંડારો સમાપ્ત કરી આપણા ગયા પછી આપણે ઝાહેર થઇએ તેની હરકત નથી. પણ પ્રથમ જરા અપ્રગટ રહેવું જોઇએ એજ વ્યાજબી ધારૂં છું કારણકે કલિયુગ છે.

નારદ—ભગવાન, આપની અકલિત માયાનો પાર વિધિ હરીહર સુદ્ધાં પણ આપની ઇચ્છા વિના પામી નથી શકતા. તો બિચારા મૃત્યુ લોકના મનુષ્યોનો તો શો આશરો આપની ઇચ્છા વિના હે પ્રાણાત્મન, વૃક્ષ ઉપરનું એક પણ પાંદડુ હાલી શકવા સમર્થ નથી.

સિતાજી—નાથ બાહેર ગરૂડજી વૈમાન તૈયાર રાખી ઉભા છે. આપની વારે વાર છે ચાર પોહોર રાત્રી વીતી ગઇ છે. અને અરૂણોદયની તઇયારી થવા માંડી છે.

રામચંદ્ર—મારે તો કાંઇએ વાર નથી. (હનુમાનજી બેઠા બેઠા પગ ચાંપતા હતા તેમને) પ્રિય બજરંગ ચાલો ગરૂડ વૈમાનમાં બેસી જઇએ રસ્તે સેવા કરજો.

સિતાજી—રૂદ્રબલિ ! વૈમાનમાં બેસી પછી પ્રાર્થના ચરણ કમલ ચાંપજો. પ્રભુ હવે પધારો અરૂણોદય થઇ ગયો.

હનુમાન—જેવી આજ્ઞા, માતુશ્રી ભગવાન પધારે કે તરત હુંતો ઉઠેલોજ છું.

રામચંદ્ર—સાધવિ હ્યો ચાલો બજરંગ ! ચાલો મુનિનાથ ચાલો—

ગાયન ૧૦

સિતાજી—તન મન ધન અરપણ કર્યું પ્રાણ જીવન
પધારોને વાલા.
જુગજીવન મુજ જીવન રાઘવ.
રામ—પ્રિય તું મુજ મણીમાલા.
સિતા—લિલા કરો થઇ કાલા—તન મન ધન.
રામ—બાળા બોલો છો શા બોલ રસાળા.
સિતા—જાણું પ્રભુ તમ ચાળા ભકતને વશ છો લાલા.
રામ—દાસ કબીરની આજ કસોટી બતાવું કરી,
ચાલો બાળા.
સીતા—તન મન.

આ પ્રમાણે સાક્ષાત વિશ્નુ ભગવાન શ્રી રામચંદ્રજી સર્વને લેઇ ગરૂડ વૈમાનમાં બેઠા કે તરત ગરૂડજીએ વૈમાનને અંતરીક્ષપણે હંકાર્યા

દીધું અને તરત કાશી નગરની ભાગોળે એક ઉજડ જંગલના પોરી રસ્તા ઉપર ભગવાને સંકેત કરેલા સ્થળે ઉતારી દીધું. જ્યાં સર્વ તેમાંથી ઉતરી પડ્યા કે તુરત ભગવાને કહ્યા પ્રમાણે ગરૂડજી પાછું તે માન સત્વર વૈકુંઠમાં લેઇ ગયા. અને જંગલમાં એક રસ્તા ઉપર ઉતરેલા ભગવાન, સિતાજી, તથા નારદ અને હનુમાન ચારે જણે સંકેત કર્યો પ્રમાણે વેશ ધારણ કરી કાશીનગરની સીધી વાટ લીધી.

મારા પ્રિય વાંચનાર ! હવે આપણે જોનપુર ગયેલા આપણા વૃતાંતના નાયક તરફ વળીએ કે તે પોતાના શિષ્ય મંડળ સહીત જોનપુરના રાજા વિરસિંહ વાઘેલા જોડે જઇ જોનપુરેમાં શું કરતા હતા. જે દિવસે શ્રીમદ રામચંદ્ર ભગવાન કબીરમઠમા કબીરનું સ્વરૂપ લેઇ વિશ્વ ભંડારો કરવા આવ્યા હતા તે દિવસે જોનપુરમાં જોનપુરના રાજા વિરસિંહ વાઘેલાના નવા મેહેલમાં કબીરની પધરામણી અને મ્હેલમાં વાસ્તું કરવાની ક્રિયાના શુભ પ્રસંગનો ઓત્સવ થઇ રહ્યાં હતો. રાજદરબારમા અને જોનપુર શહેરમાં મંગળ ગવાઇ રહ્યાં હતાં. જોનપુરના નૃપતિના સદગુરૂની પધરામણી નૃપતિને અને નૃપત્તિ અવાસના મનુષ્યોને જેવી પ્રિય થઇ પડી હતી તેટલીજ તે નૃપતિના નોકર ચાકરો અને તેની સઘળી પ્રજાને પણ પ્રિય થઇ પડી હતી અને ટુંકામાં આખા જોનપુર નગરનો કબીરદાસ પ્રત્યે પ્રેમ વધ્યો હતો. આખા નગરનું લોક એક પછી એક આવી કબીરદાસનું યથાવિધી પુજન કરી જતું હતું. કોઇ તો તેમની પાસે કલાક કલાક બેસી રહી કબીરદાસને મુખેથી જ્ઞાન ચર્ચા શ્રવણ કરતું હતું. જોનપુરના રાજા વિરસીંહ વાઘેલાએ સર્વ નગરવાસિઓને પોતાના સદગુરૂ કબીરદાસને દરબારગઢમાં મળવાને આવવાની છુટ આપી હતી. એટલે પુરૂષ અને સ્ત્રિ વર્ગ બંન્ને આપણા સિદ્ધ પુરૂષ કબીરદાસ પાસે આવતાં જતાં હતાં.

સહવારમાં વિરસીંહ વાઘેલાએ વાસતાની ક્રિયા કરી લીધી હતી અને પછી પોતાની ફોજ સહીત સોનાની અંબાડીવાળા હાથી ઉપર પોતાના સદ્ગુરૂ કબીરદાસને બેસાડી, મોટો વરઘોડો ચઢાવી આખા જોનપુર નગરમાં ફેરવી ઘણા માન સાથે નવે મ્હેલે ઉતાર્યો અને એક સ્વર્ગ ભુવનને પણ આંટી નાંખે તેવા દિવ્ય દિવાનખાનામાં એક મોટા રત્નજડીત્ર સિંહાસન ઉપર રાજાએ પોતાના સદ્ગુરૂને પધરાવ્યા ચરણ આદી ધોઇ પુષ્પ અર્ચન સહીત યથાવિધી પુજન કર્યું. અને ગુરૂ દક્ષિણામાં દશ ગામ અર્પણ કરી હાથ જોડી રાજા સાષ્ટાંગ કરી ગુરૂને પગે લાગી કોરાણે ઉભો રહ્યો. થોડીવાર થઇ કે તરતજ ભજન કિર્તન શરૂ થયું અને લોકોને પ્રસાદ વહેચાયો. આપણા કબીરદાસ પણ હવે ભજન કિર્તન શ્રવણ કરવામાં પડી ગયા. આ પ્રમાણે જ્યારે કબીરમઠમાં ભંડારો હતો ત્યારે જોનપુરમાં આપણા કબીરદાસની પધરામણીની ધામધુમ થઇ રહી હતી.

હવે આપણા ધર્મદાસે ભંડારાના આગલા દિવસે પ્રાતઃકાળમાં કબીરદાસ જોનપુર ગયા હતા ને સાયંકાળે પેલા મહંતો તરફથી ભંડારાની ખબર મળ્યા પછી તેમના કુટુંબે જે પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી તે મુજબ રાત્રિના પ્રથમ પહોરથીજ અન્ન જળ ત્યાગ કરી ભંડારાની વ્યવસ્થા કરવાની શરૂઆત કરી દીધી હતી.

ગાયન ૧૧—

ભાઈ સંતવિરલા કોકપર દુખભંજન દેખાતા, બાકી
સૌ સ્વાર્થે અથડાતા—
બ્હાર દીસે રાતા માતા-હૃદયથી મલીન મદમાતા
જોઇ પર સુખ નાખુશ થાતા, હરામી હરામનું ખાતા
હાડ હાડ થઈ શ્વાન સમાતે ઘર ઘર ભટકતા પ્રભુ
નામે જે અભડાતા—ભાઇ

સ્વાર્થની પ્રિતી જહાં ત્યાં વ્યાપ્ત છે.
પરમાર્થમાં નહીં પ્રિત આ સંસારમાં
અસારમાં-અવિચારમાં
ગોથા ખાતાં અથડાતા અતિ રીબાતાને
દુખી થાતા-ભાઈ

આવા વિરલ પરોપકારી પુરૂષો ઘણા થોડા હોય છે. ધર્મદાસનો વિવેકી પુત્ર ચુડામણી બજારમાં જઇ સેંકડો મણ અન્ન ઘી-ગોળ, વીગેરે સામગ્રીની સર્વ વસ્તુ લેઇ આવ્યો હતો અને સર્વ ધર્મદાસનું કુટુંબ તથા તેના માણસો તે અનાજ આદી સર્વ વસ્તુઓને સ્વચ્છ કરી સામગ્રી માટે તૈયાર કરવાના કાર્યોમાં કબીર મઠમાં આવી ગુંથાયા હતા. કબીર મઠમાં એક નાનું બાળક પણ એ વખતે બેસી રહ્યું ન હતું પણ સર્વ કોઇ પોત પોતાનું કર્ત્તવ્ય બજાવવામાં મચી પડયું હતું, જેથી કોઇ કોઇને ફલાણું કોણ છે ને ઢીકણું કોણ આવ્યું છે એમ પુછતુંજ ન હતું. આ પ્રકારનો ભંડારામાં વ્યાપાર ચાલી રહ્યો હતો તે વખતે આશરે દોઢેક પહોર રાત્રિ વીતવા આવી હતી તેટલામાં મત્સ્યેંદ્રરૂપે શંકર ભગવાન તથા ગોરખરૂપે ગજાનન પોતાના ચેલાઓના વેશમાં પોતાના ગણ વૃંદને લેઈ વિશ્વકર્મા સહિત કબીરમઠ આગળ આવ્યા કે જ્યાં ધર્મદાસનું કુટુંબ તે રાત્રિએ ભંડારની ધામ ધુમ કરી રહ્યું હતું આવી ઉભા રહ્યા, કે તેમની તરફ ત્યાં આગળ ઉભેલા આપણા ધર્મદાસના પુત્ર ચૂડામણિની નજર પડી. ચુડામણિએ કબીર કસોટીના પ્રસંગોમાં ગોરખને નજરે જોયા હતા. તેથી તે ગોરખને બરાબર ઓળખતો હતો. જેથી ગોરખને ઓળખતાની સાથે તરતજ ઉઠી તે સર્વ સાધુ સ્વરૂપે આવેલા દેવ ગણવૃંદના સામો ધાઇ આવ્યો અને પ્રેમથી મઠની

અંદર કબીર મંડપમાં લેઇ જઇ નિવાસને માટે સુંદર સ્થાન આપ્યું. આપણા ધર્મના અવતાર ધર્મદાસ પણ ખબર પડતાં સાથે કામ પડતું મુકી સત્વર આવી પહોચ્યા અને ગોરખ અને તેમના સર્વ ચેલાઓને સપ્રેમ પ્રણામ કરી મત્સ્યેંદર અને ગોરખ આગળ આવી હાથ જોડી ઉભા રહ્યા. અને ચુડામણી ઉઠી પાછો ભંડારાની વ્યવસ્થામાં ગુંચાયો. થોડીવાર થઇ એટલે ગોરખનાથ ધર્મદાસ પ્રત્યે બોલ્યા. બેટા ધર્મદાસ, કબીર સાહેબને હમકો ઔર હમારે યે પરમ પુન્ય સદગુરૂ મત્સ્યેંદરનાથ કોભી આમંત્રન કિયા હે. જીસ્સે સબ ચેલે સહીત ભંડારા મેં અમારા આના હુવા હે. ભંડારા કલ હોને વાલા હે પરંતુ હમારે સદગુરૂ કીએ એસી ઇચ્છા હુઇ હે કે રામકે પ્રાન પિયારે કબીરદાસ કીજો બને વો આજ સેવા કરના જીસ લિયે હમારા ઇતના જલ્દી કબીર આશ્રમ મેં આગમન હુવા હે.

ધર્મદાસ—દાતા ! આપકી હી મદદસેં યે સબ હોતા હે.

મત્સ્યેંદ્રનાથ—બેટા ધર્મદાસ, તુમ ઓર તુમ્હારા કુટુંબ અંદર ઓર બાહેર બરાબર વ્યવસ્થા હે કે નહીં વો દેખતે રહો ઓર આનંદસે આશ્રમમેં બેઠકે ગુરૂકા ભજન કરતે રહો. હમારે યે સબ ચેલે કબીર સાહેબકા ભંડારા ગુરૂકી સિદ્ધિસે એસા પરી પુરન કર દેંગે—કે આપ છક હો જાવોગે—(ચેલાઓને) અર જાવોરે સબ ગંગા તટ પે સબકા કામ કરકે સબ તૈયારી કરદો ? ઔર ગોરખા તુ જાકે સબકે ઉપર હાથ રખકે મેને નીવેદન કીયાહે એસા મેરે મન પસંદ બનાદે ! ઔર હમને કબીરદાસજી કો બુલાયે હે વો પીછે લોટે હોંગેસો અભીઆતે હોંગે વો યહાં આ જાય કે સત્વર હમભી વહાં આ જાતે હે.

ધર્મદાસ—(પોતાના સર્વ કુટુંબને ત્યાં આગળ બોલાવી ઉભું રાખીને તેને) દેખો, યે અપને પુજય વડીલ ગોરખનાથ સિદ્ધ કે સદગુરૂ મત્સ્યેંદ્રનાથ, પાય લાગો. (પુત્રને) બેટા ચુડામણી ચલો અપને ગોરખ કે સાથ ચલે વો કહેવો સેવા બજા લે ન કછુ ખામી લાવે.

ચુડામણિ—પિતાજી જૈસી આજ્ઞા.

ગોરખ—અરે બેટાઓ ! તુમ ન્હાય આવો વા ના આઓ ગુરૂદેવકી સિદ્ધિસે ..બ હોને દેને વાલા હૈ યે સિદ્ધ મંડલ હૈ. તુમકો સિદ્ધ મંડલ કી કીયા દેખને કી અગર ઇચ્છા હોવે તો ચલો. ગુરૂ . . . આ દેશ.

આ પ્રમાણે ધર્મદાસ અને ચુડામણી બંન્ને ગોરખની સાથે ચાલ્યા ગયા. અને ધર્મદાસનું કુટુંબ, એટલે ધર્મદાસના બીજા ત્રણે પુત્રોની સ્ત્રીઓ, અને ગુમાસ્તા આદી ચાકર નોકરો મળી આશરે દોઢસો માણુસો નરનાથ મત્સ્યેંદ્રની સેવામાં આશ્રમની અંદર પ્રવૃત થયા હતા. મત્સ્યેંદ્રનાથ થોડીવાર થઇ એટલે સમાધિસ્થ થઇ ગયા. અને સર્વ ધર્મદાસનું કુટુંબ હવે ભંડારની લેશ પણ ચીંતા કર્યા વગર આશ્રમની અંદર ભજન કિરતન કરવા મંડી પડયું.

હવે પ્રિય વાંચનાર પણે ગોરખ તથા તેમનું સિદ્ધ મંડળ અને ચૂડામણી તથા ધર્મદાસ ગંગા કિનારે આવેલા એક વિશાળ મેદાનની અંદર આવી પોહોચ્યા કે તરતજ ગોરખે ધર્મદાસ અને ચુડામણિને કહ્યું કે " તુમ એક જગે બૈઠ જાઓ હમ સબ ભંડારકી રચના રચતે હૈ. " ધર્મદાસે ઉત્તર આપ્યો. " જો ઇચ્છા જોગિંદ્ર " આમ કહી ચુડામણી તથા ધર્મદાસ તે સિદ્ધ મંડળમાંથી કોરાણે

જઇ બેસી ગયા એટલે સિદ્ધ મંડળના મહાત્માઓ પૈકીનો એક મહાત્મારૂપે વિશ્વકર્મા તે વિશાળ ચોગાનની મધ્યસ્થ આવી સુંદર મણિમય, ગગનને પોહોચે તેવા એક પછી એક એમ અનેક સ્થંભો ક્ષણુવારમાં ઉભા કરી દીધા અને તે સ્થંભના ઉપર અને ચારે તરફ ભર ગચ્છીની ચાંદનીઓ અને મુખમલની કનાતો આશરે કરોડથી પણ વધારે માણસોનો સમાસ થાય તેવો ત્રણ ઘડીમાં મંડપ રચી દીધો. પાક શાળા માટે જગતને જીવાડનારી આપણી અન્નપુર્ણ દેવિને રૂએ તેવું વિશ્વકર્માએ ભૂવન રચી દીધુ અને અને કુબેર ભંડારીને રૂચ્યા તેવા સાત ધાતુ હિરા, માણેક, નિલમ, પન્ના, મોતિ, સર્વ આયુધો, શસ્ત્રો, અસ્ત્રો, અને અખૂટ લક્ષ્મી ભરવાને માટે કોઠારો પણ બનાવી દીધા, પકશાળામાં રસોઇ શરૂ થવા માંડી તે વખતે આશરે ત્રણ પ્રહર રાત્રિ વિતિ ગઇ હતી. અને પ્રાતઃ કાળનો બીજો પ્રહર પુરો થયો નહીં એટલામાં રસોઈની સર્વ સાધુઓના ઉતારાની, અન્ન ધન વસ્ત્રો અને જવાહીર આદીની, હથીઆરો અને લક્ષ્મી વીગેરેની ભંડારાના મંડપમાં સંપુર્ણ વ્યવસ્થા થઇ ગઇ અને પછી હય ગજ આદી તમામ વાહનો ને તેના તબેલાઓ બનાવી દેઇ એકઠી થનાર સર્વ સંત મુર્તિઓના પુજન અર્ચન અર્થે કેસર ચંદન અને પુષ્પ માલાઓની તૈયારી પેલા સિદ્ધ મંડળે કરવા માંડી. ભંડારાનું સર્વ સાહિત્ય દીવસના બીજા પોહોર પેહેલાં તૈયાર થઇ ગયું. બાદ એક પછી એક આમંત્રણ કરેલાં સંત મુર્તિઓનાં ટોળે ટોળાં પેલા મંડપમાં ભરાવા લાગ્યા. અને ગોરખે તેઓને યથાયોગ્ય ઉતારો આપ્યો અને અન્ય આવનાર સાધુઓને ઉતારાની સગવડ કરી આપવાની ખાતર મંડપના મોખરે

આવી ઉભા રહ્યાં. અને જે આવે તેને તેના યોગ્ય ઉતારો ગોરખનાથ બતાવવા લાગ્યા.

કબીરના આશ્રમમાં આગલી રાત્રીએ આવી મત્સ્યેંદ્ર રૂપે સમાધીસ્થ થઇ રહેલા શંકર ભગવાન અરૂણોદય થતાંની સાથે સમાધીમાંથી ઉઠયા કે તરતજ તેમને ભગવાન રામચંદ્ર કબીરના વેશમાં, નારદ કમાલના વેશમાં અને હનુમાન એક વૃદ્ધ પરમહંસનું રૂપ લેઈ કબીર આશ્રમ તરફ આવતા જણાયા, લક્ષ્મી સ્વરૂપ સિતાજી બારોબાર જઇ ગંગાપર વિશ્વભંડારાના મંડપમાં બનાવેલા લક્ષ્મીના કોઠારોમાં અને મંડપની અંદર અને આસપાસ સર્વત્ર લક્ષ્મીના ઢગલા રૂપે પથરાઈ ગયા હતાં. કાશી નગરમાંતો કબીર સાહેબ પધાર્યા કબીર સાહેબ પધાર્યા એમ વાત ચાલી રહી હતી. અને આપણા કબીર રૂપે શ્રીમદ વિશ્નુ ભગવાન રામચંદ્રજી અને કમાલ રૂપે નારદજી, હનુમાન રૂપ એક પર્મહંસને લેઇને કબીરના આશ્રમના વચલા ચોકમાં આવી પોહોંચ્યા કે તરત જ મત્સ્યેંદ્ર રૂપે બનેલા નરહરિ શ્રી મહેશ ભગવાન શંકર, ધર્મદાસના કુટુંબ સહીત ઉઠી સામા લેવાં દોડયા અને કબીર રૂપે ભગવાનને ભેટી પડયા અને જમણે હાથ ચર્ણ સ્પર્શ કરી જમણો હાથ આંખે, માથે, કંઠે અને રદયે લગાડયો. તેવીજ રીતે કબીર રૂપે આવેલા ભગવાન પણ સામા ભેટયા અને તેમણે પણ ચર્ણ સ્પર્શ કરી હાથ જોડયા. ધર્મદાસના કુટુંબે નારદને કમાલ જાણી ઘણા પ્રેમભાવથી વંદન કર્યું અને પછી કબીરરૂપે ભગવાન અને મત્સ્યેંદ્ર રૂપે શંકર, કબીરદાસના ગાદીના મંડપમાં આવ્યા. અને કબીરદાસની ગાદી ઉપર આપણા કબીર થએલા સિતાપતી બિરાજ્યા અને શંકર ભગવાન તેમની જોડા જોડ પડેલા ઉંચા એક સિંહાસન ઉપર વ્યાઘ્ર ચર્મ બિછાવી સ્થિત થયા. અને સર્વ ધર્મ-

દાસનું કુટુંબ વિગેરે પોતપોતાના અધિકાર પ્રમાણે તે બન્નેની સમક્ષ જમીન ઉપર નિયમીત બેસી ગયું થોડીવાર થઇ એટલે કમાલ રૂપે નારદ, મત્સ્યેંદ્રનાથ રૂપે બનેલા શંકર ભગવાનને પુછવા લાગ્યા કે ? " યોગીરાજ ભંડારેકી વ્યવસ્થા કરનેકા આપને આજ બ્હોત શ્રમ લિયા હે; ભલા ચેલી એક પરમાર્થ કીયા હે.

મત્સ્યેંદ્ર રૂપે શંકરે ઉત્તર દીધો કે કમાલજી " ગુરૂકે પ્રતાપસેં સબ કુછ હોતા હે વાસ્તે હમ તુમ કોઇ ચીઝ નહીં હે. " એ પ્રમાણે થોડીવાર થઇ એટલે કબીર મત્સ્યેંદ્ર, કમાલ અને પેલા વૃદ્ધ પર્મહંસ એ ચારેજણા ધર્મદાસના કુટુંબ સહીત ભંડારના મંડપે આવી પહોચ્યા એટલે ' ગુરૂ આદેશ ' એ શબ્દોના ધ્વનિની સાથે ગોરખ રૂપે મોખરે ઉભેલા આપણા શ્રી ગજાનનને અને સર્વ સાધુરૂપે મંડપની વ્યવસ્થા કરનાર ગણવૃંદે તેમને પુષ્પથી વધાવી લીધા અને મંડપમાં તથા પાકશાળામાં લેઈ જઇ સ્થળે સ્થળે ફેરવી ગોરખે સર્વ વ્યવસ્થા બતાવી દીધી પછી લેઇ જઇ તેમને માટે બનાવેલા મણિમય આસન ઉપર બેસાડયા; થોડીવાર થઈ એટલે ભગવાન અને નારદ કબીર કમાલને વેશે મત્સ્યેંદ્રને કહેવા લાગ્યા કે, " નરનાથ આપકી વારી હો ચુકી અબયે સેવકકી વારી આઇ હે. વાસ્તે આપ રામજી અબ શાંતિસે આપકે આસન ઉપર બેઠકે ગુરૂકા ભજન કરો. હમ ઔર કમાલ અબ સબ કરતેહે. એમ કહી ઝટ કબીરરૂપે ભગવાન અને કમાલ રૂપે નારદ આમંત્રણ કરેલા સાધુઓ જે ભંડારામાં આવતા હતા તેને પુષ્પથી વધાવી મંડપની અંદર લાવી યોગ્ય ઉતારો આપતા હતા. હવે ગોરખને માથેથી એ બધી કડાકુટ દુર થઇ હતી છેક મોખરે ઉભા રહી ફકત તેમને તો આમંત્રણ પત્રિકા જોઇ સર્વને મંડપની અંદર મોકલવાનુંજ કાર્ય કરવાનું હતું. છએ દરશ-

નના ભેખોને માનપુર્વક ઉતારો આપી સર્વ સવડ કરી આપવા તથા તેમની સેવા કરવા સારૂ પ્રત્યેક દરશનના વિભાગમાં ધર્મદાસ, ચુડામણી, કમાલ રૂપે નારદ, કબીર રૂપે ભગવાન રામાનંદ સ્વામિ, અને પર્મ હંસ રૂપે આપણા અંજની સુત હનુમાન એમ છએ જણ એક નમ્ર સેવકની પેઠે તે તે વિભાગનાં દ્વાર આગળજ ઉભા રહ્યા હતા. અને મંડપની મધ્યસ્થ આવેલા એક ઉંચા સિંહાસન ઉપર બેઠેલા મત્સ્યેંદ્રનાથ, છ દરશન પૈકી જે દરશનના ભેખો આવતા તેને ઇશારતથી તેના વિભાગ તરફનો રસ્તો બેઠે બેઠે બતાવતા રેહેતા હતા અને એ પ્રમાણે ભંડારાની વ્યવસ્થા ધમધોકાર ચાલી રહી હતી. ત્રીજો પોહોર થતાં થતામાં તો આશરે દશ લાખ સાધુઓનો જમાવ પંગત મંડપમાં થઇ ગયો. અને તે દશે લાખ ભેખની પેહેલી પંગત બેસવાનું કામ શરૂ થયું અનંત કોટી બ્રહ્માંડના ભંડારો ભરી દેનાર સાક્ષાત વિશ્નુ ભાગવાન શ્રીમદ રામચંદ્રજી જ્યાં ભંડારાની વ્યવસ્થા કરવા પધાર્યા પછી મારા પ્રિય વાંચનાર આ એક બ્રહ્માંડનો ભંડારો શી વિસાતમાં હતો. કારણ કે એ ભક્ત વત્સલ ભગવાન મહાન દુર્લભ વસ્તુને પણ અતિ સુલભ કરી નાંખે તેવા છે; કોટાન કોટી સૂર્યો ઝાંખા થઇ જાય તેવી તો જેની કાંતિ છે. જેનું દર્શન પણ અતિ અલભ્ય છે એવા ગજેંદ્રના વલ્લભ, જ્ઞાન સ્વરૂપ, નિત્ય નિરામય, અને સભાના સૂર્યરૂપ તથા જે વિદેહી તત્વવિદ પુરૂષોના જ્ઞેયધ્યેય છે એ ભગવાન ભક્તિને વશ છે. તે ભગવાન જ્યાં કબીરનો વેશ લઇ ભંડારાની વ્યવસ્થા કરી રહ્યા હતા. એટલે કીંચિત પણ ભંડારામાં ખામી આવેજ શેની ? કદી નહીં. બાદશાહની પણ છુપી રીતે કામે લગાડેલી સઘળી યુક્તિઓ આ વખતે રદ ગઇ હતી. બાદશાહે અને કાશી રાજાએ

પણ ભંડારો જોવાની ખાતર ભંડારાના મંડપથી પાંચસો કદમ છેટે એક બેઠક બનાવી હતી. અને તેમાં તે બંન્ને નૃપતિઓ બેઠા બેઠા ભગવાનની આ અદ્દભુત માયાવિ રચના ચકિત થઇ નિહાળ્યા કરતા હતા. પંગતના મંડપ માંહે જડેલો એકેક હીરો એટલો બધો અમુલ્ય હતો કે સિકંદર લોદીની દીલ્લીની બાદશાહી જેવી સેંકડો બાદશાહી તેની કીમત પેટે આપવામાં આવે તોપણ થોડી પડે. આજના અદ્દભુત બનાવથી બંને નૃપતિઓનો ગર્વ હવે છેક્જ ઉતરી ગયો હતો. આ સર્વ કબીરનો વેશ લેઇ ભગવાને કર્યું છે એમ તેઓને ખબર નહતી, પણ તેઓ એમ જાણુતા હતા કે કબીરદાસે આવી મત્સ્યેંદ્ર અને ગોરખની યોગસિદ્ધિની સ્હાયવડે આ બધું કર્યું છે. પેલી દશ લાખ માણુસોની પંગત મંડપમાં હવે બેસી ગઇ હતી. અને કબીર પાછળ પકરણુમાં વર્ણુન કરવામાં આવ્યા તે ચારે સંપ્રદાયના ચારે દરશનના ભેખો અને બીજા ઉર્ધ્વ આમ્નાય અને અધો આમ્યાનાય એ બે મઠના સંપ્રદાયના ભેખો મળી એકંદર છ એ દરશનના ભેખો પોતપોતાના રંગોળી પુરેલા આસનો ઉપર બેસી ગયા અને ભંડાર ઉઘાડવામાં આવ્યો પાંચમા મઠ ઉર્ધ્વ આમ્નાયને મેરૂ મઠ કહે છે અને છઠ્ઠા મઠ પરમાત્મા મઠ કહે છે આ બે મઠની હકીકત ટુંકામાં આપને નીવેદન કરી પછી આગળ ચાલીયે. મેરૂ મઠનો સંપ્રદાય દેહ ધારી કહેવાય છે; તે મઠ માંહેલા ભેખો જ્ઞાન પદવાળા હોય છે. તેમાં કૈલાસ નામનું ક્ષેત્ર આવેલું છે, તે મઠના દેવતા નિરંજન છે. ત્યાં મહામાયા દેવીનું ધામ છે તે મઠના આચાર્ય શ્રી પરમાત્મા છે, અને તેમાં માન સરોવર નામનું તીર્થ આવેલું છે. અધો આમ્નાય એ પરમાત્મા નામનો છુઠ્ઠો મઠ છે. તેના સંપ્રદાયનું નામ પરમ સંતોષ છે અને તે મઠના

ભેખોનું પદયોગી કહેવાય છે તેમાં માન સરોવર ના મનું ક્ષેત્ર અને દેવતા પરમ હંસ બીરાજે છે તે મઠમાં મનછાદેવીનું તિર્થ આવેલું છે અને ચૈતન્યનાથ તે મઠના આચાર્ય શ્રી કહેવાય છે આ બે મઠોના સંપ્રદાય હાયવાળા દૈવિ અને સિદ્ધ પુરૂષો હોય છે અને બંન્ને ઉર્ધ્વગતિગાળા યોગીઓ કહેવાય છે તે મની યોગ સિદ્ધિનું બળ એટલું બધું હોય છે કે આ જગતમાં દુર્લભ કાર્યો કરવાને તેઓ પુર્ણ સમર્થ હોય છે. તેઓજ ફક્ત જંગલમાં મંગલ કરનારા સિદ્ધ મંડળના મહાત્મા પુરૂષો કહેવાય છે અને આખા વિશ્વનું હીત સાધનાર પણ આજ તત્વવિદ પુરૂષો હોય છે. અને પરમાત્માથી અભિન્ન રહેનારા પણ આજ અદ્વૈત પુરૂષો કહેવાય છે. એ પ્રમાણે ૭ દરશનના દશ લાખ ભેખોની પહેલી પંગતને ગોરખના સિદ્ધ મંડળે અને ઉપર બે મઠોના સિદ્ધમંડળે મળી જમણ પીરસી દીધું કે સર્વ ભેખે તરતજ કબીરની જય તથા શ્રીમદ રામચંદ્ર ભગવાનની જય બોલાવી પ્રસાદ લેવાનું કામ શરૂ કરી દીધુ. ઉપર કેહેવામાં આવ્યા તે કબીર વીગેરે છએ જણા છ દરશનના ભેખોને આગ્રહ કરી કરી પુનઃ પુનઃ પીરસાવી જમાડતા હતા. દશ લાખ માણસોની પંગત જમી રેહેવા આવી એટલે આનંદની સાથે કબીરદાસને સંગિતમય શ્લોકોમાં આશિરવાદાત્મક વચનોથી ધન્યવાદ આપવા લાગી. અને આપણા કૃત્રિમ કબીરદાસે પ્રત્યેકનું યથાવિધિ અર્ચન પુજન કરવું શરૂં કીધું કમાલરૂપ ગોરખે હાથમાં દક્ષણા આદી દાન આપવાની વસ્તુઓના થાળ લીધો અને ધર્મદાસે હાથમાં પુષ્પની માલાઓનો ટોપલો ઝાલી ભગવાન કબીરની બંન્ને બાજુએ ચાલવા માંડયું. પેલા પર્મ હંસરૂપ હનુમાન કોઠારોમાંથી પુષ્પો અને લક્ષ્મીથી ભરેલા થાળો તથા વસ્ત્રો આદી દાન કરવાની વસ્તુઓ

ધર્મદાસ અને કમાલને ઉપરા છાપરી લાવી લાવીને આપવામાં સત્વર જોડાઇ ગયા. અને ભગલાને પણ ઝડપથી એક તરફ કમાલ રૂપનારદને અને બીજી તરફ ધર્મદાસને રાખી પ્રથમ ગોરખ અને મત્સ્યેંદ્રરૂપ મહેશ ભગવાનની સેવા કરી પછી હારબંધ પ્રત્યેકની પ્રેમથી વિનય પુર્વક, પુજન અર્ચન, દાન, દક્ષીણા સહીત જમીને ઉઠયા પેહેલાં સેવા કરી લીધી. અને દરેકના કંઠમાં સુવાસિત પુષ્પની માલાઓ પ્હેરાવી સર્વને પગે લાગ્યા. મત્સ્યેદ્રનાથરૂપે સિંહાસનની મધ્યસ્થ બિરાજેલા આપણા સાક્ષાત પાર્વતીપતિ સર્વના અંતર-યામી સર્વના સારરૂપ, ભયને હરવાવાળા, ગજચર્મને ઓઢનારા, મુંડની માલાગલામાં ધારણ કરવાવાળા, ભસ્મની શૈયા ઉપર શયન કરનારા, વિકરાલ સર્પોનું આભુષણ પ્હેરનારા, નંદીનું વાહન કરનારા, જંત્ર મંત્ર અને મંત્રના પ્રકાશ કરનારા, વિશુદ્ધ પ્રેમના તત્વરૂપ અને યોગી પુરૂષોનો ઉધ્ધાર કરનારા ચંદ્ર મૌલિ શ્રી શંકર ભગવાનની સમીપ પછી ભગવાન કબીર વેશે જઇને ઉભા રહ્યા એટલે મત્સ્યેંદ્રે ભગવાનને આશીર્વાદ આપ્યો. એ રીતે પ્રથમ પંગત ઉઠી એટલે બીજી બેઠી, બીજી પછી ત્રીજી અને ત્રીજી પછી ચોથી એમ કરતે કરતે મધ્યરાત્રિ સુધીમાં જમાડી તૃપ્ત કરીને દાન દક્ષણા સહીત ભગવાનરૂપ કબીરે આનંદથી સર્વને વિદાય કરી દીધા અને ચાર પોહોર રાત્રિ વીતી અને કોઇ પણ રહી ગએલું જણાયું નહીં એટલે ભંડારો સમાપ્ત કરી દીધો. થોડીવાર પછી મત્સ્યેંદ્રરૂપે આવેલા શંકર ભગવાન અને ગજાનંદ સહીત સઘળા ગણો આપણા કૃત્રિમ કબીરની આજ્ઞા લેઇ પોતાને સ્થળે ચાલ્યા ગયા.

આ પ્રમાણે મત્સ્યેંદ્ર ગણવૃંદ સહીત ગયા પછી કબીરરૂપ ભગવાને હીરા પન્ના માણેક મોતી વીગેરે વધેલી લક્ષ્મી

ધર્મદાસને આપી દીધી અને કબીર પંથના આશ્રમે બંધાવવામાં તથા તે આશ્રમોને નીભાવવામાં તે લક્ષ્મીનો વ્યય કરવાને ભગવાને ધર્મદાસે સુચવ્યું ધર્મદાસે પોતાના સદગુરૂનું વચન માથે ચડાવી તે વધેલ લક્ષ્મીનો અંગીકાર કર્યો અને બીજા દીવસથી તેનો વ્યય ભગવાન કબીરની સુચના પ્રમાણે પરમાર્થના કામોમાં ધર્મદાસ કરવા લાગ્યા. ભંડારા અર્થે સીધા સામાનમાં ધર્મદાસે ઘણું ખરચ્યું હતું તેથી દશ ગણું ભગવાને ધર્મદાસને મજરે આપ્યું હતું જેથી તે સંબંધી ધર્મદાસને જરા પણ ચીંતા ન હતી. પ્રત્યેક માણસને અનગળ લક્ષ્મી આપી ભગવાને ન્યાલ કરી માનભેર તેના આશ્રમે વળાવ્યું. આ બધી વ્યવસ્થા કરતે કરતે પ્રાતકાળ થઇ ગયો અને સુર્ય નારાયણ ઉગવાની તૈયારી થઇ, બાદશાહ તથા કાશીરાજા આગલી સાંજે ભંડારો જોવા પોતાની બેઠકે બેઠા હતા તે મોડી રાત સુધી પંગતોનો પાર નહીં આવવાથી અકળાયા. અને મધ્ય રાત્રિનો સમય થવા આવ્યો કે ભંડારો જોવાનું કાર્ય પડતું મુકી પોત પોતાના સ્થાનિક જતા રહ્યા હતા. તેઓ સ્હવારે પેહેલો પોહોર વિતતાં પાછા કબીર આશ્રમે આવ્યા, અને કબીર ગાદી ઉપર બીરાજેલા આપણા કત્રિમ કબીરને સવિનય સાષ્ટાંગ કરી પગે લાગી પાસે બેઠા એટલે બાદશાહ બોલ્યો કે “ કબીરદાસ આપકી ખુદાઇ સચ્ચી હૈ. આપ ખુદાકે સચ્ચે દોસ્ત હો ઐસી અબ હમકો ખાતર જમા હો ગઇ. અબ આપકો કભી ન સતાયંગે. અબ હમ. આપકે પેરોંમેં લોટ જાયંગે, ઓર આપકી આસીસ પાયંગે લેકીન કસોટી કરકે જો હમને આપકો સતાયે હૈં ઇસકી માફી ચાહીયે. ભગવાને કહ્યું. નૃપતિ શુદ્ધ કુંદનકી પરિક્ષા કસોટી કરનેસેં હોતી હૈ વાસ્તે તુમ્હારા કોઇ ગુન્હા નહિં હૈં. હમારે જો રામજીને

જો કુછ કીયા હૈ વો શુભ કિયા હૈ. ચિંતા ન કરો. આનંદસે સત સાહેબકા સુમરન કરો.” આ પ્રમાણે બન્ને નૃપતિઓએ કસોટી કરી સતાવ્યા બદલ કબીરદાસની ક્ષમા માગી. અને કબીર રૂપે બનેલા આપણા ભગવાન રામચંદ્રજીએ પણ તેમને વિવેકથી ઉત્તર આપી આશ્વાસન આપ્યું એટલે બંન્ને નૃપતિઓ શાંત થઇ વિદાય થયા અને રામાનંદ સ્વામિના આશ્રમે કથા શ્રવણ કરવાને વિશે કબીર રૂપે ભગવાન તથા કમાલ રૂપે નારદ બંન્ને નગર બાહાર નીકળી તક સાધી અંતરીક્ષ માર્ગે વૈકુંઠમાં સિધાવી ગયા આપણા પરમ હંસ રૂપ પવન સુત હનુમાનજી તો ભગવાને લક્ષ્મીની વ્યવસ્થા કરી દીધી, એટલે તરતજ લક્ષ્મીરૂપ સિતાજીને લેઇ ક્યારનાએ વિદાય થઇ ગયા હતા. એટલે નારદ અને ભગવાન સિવાય પાછળથી કોઇ જનાર રહયું ન હતું. આ પ્રમાણે ભગવાન અને નારદ પણ પાછળથી પધારી ગયા.

કબીર આશ્રમમાં પાછા આપણા ધર્મદાસ હતા તેમ એકલા પડયા ધર્મદાસને એમ ખબર નોહેતી કે તે કબીર નોહોતા પણ ભગવાન હતા જેથી ચાલ્યા ગયા. તેતો એમજ જાણતા હતા કે સદગુરૂ રામાનંદ સ્વામિને ત્યાં કથા શ્રવણ કરી સદગુરૂ કબીરદાસ પધારશે. પણ કબીરદાસ કથા શ્રવણ કરવા ગયા વનો શેના પધારે નહીંજ. સાંજ સુધી કબીરદાસ આશ્રમે આવ્યા નહતા. એક દીવસ વિત્યો બે દીવસ વીત્યા ત્રણ દીવસ વિત્યા તોપણ તે કબીરદાસ પાછા શેના આવે ? આથી ધર્મદાસ ચિંતામાં પડી વીચારવા લાગ્યા કે ગુરૂદેવ કબીરદાસજી ભંડારા સમાપ્ત કરકે કયાં પીછે જોનપુર કમાલજીકો લે કે ચલે ગયે કે કયા હુવા ” આખા

કાશીનગરમાં પણ એજ વાત ચાલી કે કબીરદાસ ભંડારો કરીને પાછા કમાલને લેઇ જોનપુર ચાલ્યા ગયા કે શું ? છેવટે ધર્મદાસે અને તેના કુટુંબે પણ એજ નકી કર્યું કે ગુરૂદેવ આવીને પાછા જોનપુર પધારી ગયા. માટે ઇચ્છા થયે પધારશે. એમ ધારી નીશ્ચીંતપણે આનંદપુર્વક કબીરઆશ્રમની સેવામાં પાછા આપણા ધર્મ દાસ કાલ વ્યતીત કરવાં લાગ્યાં અને પોતાના સદગુરૂ કબીરદાસનું ધ્યાન ધરવા હવે લાગ્યા પ્રિય વાંચનાર જોનપુરમાં જોનપુરનો રાજા વિરસિંહ વાઘેલો જે આપણા કબીરદાસનો પરમ પ્રિય શિષ્ય હતો તેણે પોતાના સદગુરૂ કબીરદાસની પધરામણીનો ઓત્સવ કર્યો પછી બીજું એક અડવાડીયું આપણા કબીરદાને આગ્રહ કરીને રાખ્યા હતા. કારણુંક કબીરને મોઢેથી જ્ઞાન ચર્ચા સાંભળવાની તે રાજાને અંતરમાં ઘણાં લાંબા વખતથી જીજ્ઞાસા હતી કે જે જીજ્ઞાસા તૃપ્ત કરવાને માટે રાજા આ વખતે ભાગ્યશાળી થયો હતો કબીરદાસે આઠે દીવસ તે વાઘેલા રાજાને ત્યાં રહીને તેને યથાસ્તિ ઉપદેશ દીધો હતો અને નવમેં દીવસે સર્વ શિષ્ય મંડળ સહીત કબીર કાશીએ આવ્યા હતા. કાશીમાં આવ્યા એટલે ધર્મદાસે કબીર આવી બધું કરી ગયાની બધી હકીકત કહી એટલે કબીરદાસ મનમાં સમજ્યાં કે ભગવાન આવી લાજ રાખી ગયા માટે સર્વ ઉપાધી છોડી હવે એક ચિતે રામજીનું રટણ કરવા આશ્રમમાં પોતાની સમાધિ કરવાની સંયમ કુટિમાં બેસી ગયા. કબીરદાસે હવે બોલવું બંધ કરી ભંડારની હકીકત પછીથી સંતોષ પુર્વક મૌન્ય ધારણ કર્યું અને સર્વ ઉપાધી કમાલ અને ધર્મદાસને માથે નાંખી પોતે નિસંગ અવસ્થા અને એકાંતવાસ સેવવા લાગ્યા સિકંદર બાદશાહ તો પેલા કૃત્રીમ કબીરની ક્ષમા માગી દીલ્લી તરફ તે દીવસથી વીદાય થઇ

ગયો હતો. અને કાશી રાજા કેવલ કબીરદાસને હવે વશ વર્તતો હોવાથી અને કબીરદાસના આવા ચમત્કારોથી આખું નગર કબીરદાસની આંખેજ જોતું હતું કબીરદાસની ઉમર આ વખતે આશરે સાઠેક વર્ષ ઉપરની થવા આવી હતી અને રામાનંદ સ્વામી તો છેક્જ વૃદ્ધ થઇ ગયા હતા દરેકને ગુરૂ પંજો આપી એક મહંતના હાથ નીચે ધર્મદાસે સ્થળે સ્થળે કબીર મંદીર સ્થાપ્યું અને પોતાના સદગુરૂ ગાદીનું સ્થાપન કરી આશ્રમનો નિભાવ થાય તેટલી તે મહંતને લક્ષ્મી આપી આખા હિંદુસ્તાનમાં આ વખતે કબીરપંથ ફેલાવા લાગ્યો હતો. ઠેર ટેર કબીર દ્વારાઓ બંધાવવામાં આવ્યા હતા કે જેમાં અનેક કબીરપંથી સાધુઓનો નીર્વાહ થતો હતો તથા કબીરપંથમાં રીવાજ છે તે પ્રમાણે સતનામ જ્યોતિ સ્વરૂપ કબીર સાહેબની આરતી પણ થતી હતી આમ કરતા કરતાં કબીરદાસની ઉમરના શત વર્ષ પુરા થયાં એટલે કબીરદાસે કાશીનગર છોડી ધર્મદાસ શેઠના વતનમાં એટલે બાંધવગઢમાં કેટલોક સમય જઇ રહ્યા અને ત્યાં પણ એક મોટું કબીરપંથી મંદીર બનાવી ધર્મદાસશેઠે કબીરદાસની ગાદીનું સ્થાપન કર્યું, કાશીનો આશ્રમ કમાલ તથા દાદુ એબંને શીષ્યોને સોંપવામાં આવ્યો હતો જેથી તે બન્ને શીષ્યોએ કબીરદાસની ગેરહાજરીમાં પંથ ચલાવી કીર્તિ સંપાદન કરી હતી હવે રામાનંદ સ્વામી સ્વધામ પહોંચ્યા હતા અને બાંધવ ગઢમા આપણા કબીરદાસની સમીપ રહી સેવા કરનારા ધર્મના અવતારરૂપ જ્ઞાનમણી પુજ્ય વૃદ્ધ ધર્મદાસનું શરીર પણ છુટી ગયું હતું સિકંદર લોદી છેલ્લી ભંડારાની કસોટી કરીને દીલ્લી ગયો ત્યાર પછી બીજે વરસે તે પણ કબરમાં સિધાવ્યો હતો અને કાશીરાજા આ વખતે સંગ્રહણીના દરદથી

આશરે એક માસ થયાં મર્ણ શય્યા પર પડયો હતો તે પણ પ્રભુના દરબારમાં પહોંચી ગયો હતો. સર્વ જુનુ માણસ મરી પરવાર્યું હતું. ફકત કબીર કમાલ અને ધર્મદાસના પુત્રો તથા કબીરદાસનું યુવાન શિષ્ય મંડળ હવે સ્થિતિ કરી રહ્યું હતું. થોડા વરસ બાંધવગઢમાં રહ્યા પછી કોઇને પણ જોડે લીધા વગર એકલા પાછળથી વર્ણવવામાં આવ્યા તે બે મઠ ધામની યાત્રા કે જે યાત્રા, એવી ગહન છે કે તે ઉપર વર્ણવ્યા તેવા સિદ્ધમંડળના પુરૂષો સીવાય બીજાથી થઇ શકતી નથી, તે યાત્રા કરવા સારૂ આપણા સિદ્ધ પુરૂષ કબીરદાસ ચાલ્યા ગયા હતા.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

યાત્રાની પુર્ણાહુતિ. કબીરપંથ, કબીરની સામ્યાવસ્થા અને ગ્રંથની સમાપ્તિ—

દોહાઃ—

જે જેનું ચિંતન કરે તે તે મય થઇ જાય
પ્રભુ ચિંતી પ્રભુમય થવું, કિટભ્રમરવત ન્યાય.

(છો ૭)

પ્રિય વાંચનાર આ વિશ્વના પ્રાણી માત્ર પરમાનંદની પ્રાપ્તી અને દુઃખની નિવૃત્તિની ઇચ્છા રાખે છે. પણ તે ઇચ્છા સમર્થ સદગુરૂ અને સતશાસ્ત્રો દ્વારા આત્મજ્ઞાન થયા વીના કોઈ ઉપાયથી પરીપુર્ણ થઇ શકતી નથી. આત્મજ્ઞાનનો અધિકાર મનુષ્ય દેહનેજ પ્રાપ્ત છે અન્ય જીવોને પ્રાપ્ત નથી. યદ્યપિ દુખની નિવૃતિ અને મોક્ષની ઇચ્છા ઉભય પ્રકારના પ્રાણીઓને હોય છે. જેથી તે ઉભયને મુમુક્ષત્વ

સંભવે છે. પણ મનુષ્ય સીવાય અન્ય જીવોની આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર-વાની યોગ્યતા હોતા નથી. જેથી તેઓ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શક્વાને સમર્થ હોઇ શકતા નથી જેથી આત્મજ્ઞાન મનુષ્ય પ્રાણીને સંપાદનીય છે. બીજાને નથી. તે આત્મજ્ઞાન બે પ્રકારનુ સદગુરૂ અને સતશાસ્ત્રો થી કહેનામાં આવે છે, એક અપરોક્ષ અને બીજું પરોક્ષ વેદાંતન અવાંતર વાક્યોના શ્રવણ અને મનનથી પરોક્ષજ્ઞાન થાય છે. અને મહા વાક્યોના શ્રવણ મનનથી અપરોક્ષ જ્ઞાન થાય છે. આપણ કબીરદાસે ઉભય પ્રકારનું જ્ઞાન સંપાદન કરી જીવન મુક્ત પણું પ્રાપ્ત કર્યું હતું. આવા વિદેહી બની ગયેલા કબીરદાસ મેરૂપર્વતમાં આવેલ મેરૂમઠ અને પરમાત્મા મઠના ધામોની યાત્રા કરીને વીશે વરસે પાછ પછી કાશીપુરીમાં આવ્યા હતા. આ વખતે કાશીરાજા શીલનીધીને પુત્ર કશીની ગાદી પર રાજ્ય કરતો હતો. તે વખતે કબીર સાહેબન ઉમર આશરે સવાસો વરસની થવા આવી હતી. અને તેમની આખોન પાંપણો પણ ધોળી થઇ ગઇ હતી. અને હવે તો જેને તેને કબીરદાસ ઉત્તમ સાખીમાંજ ઉપદેશ દેતા હતા. તે વખતની કેટલીક સાખી માર પ્રિય વાંચક વર્ગને નમુના તરીકે દેખાડવાની ખાતર હીંદી ભાષામ તેમની પોતાની રચેલી જેટલી હું જાણું છું તેટલી આ સ્થળે મુકુ છું અને તે ઉપરથીજ સ્પષ્ટ રીતે જણાશે કે આપણા કબીર સાહેબ એ સિદ્ધ અને અદ્વૈત પુરૂષ હતાં.

સાખી—

માયા માર મન મારીયા, રાખા અમર શરીર
આશા તૃષ્ણા મારકે, થીર વ્હેગયે કબીર— ૧

મોટી માયા સબ તજે, ઝીની તજી ન જાય
પીર પૈગંબર ઓલીયા, ઝીની સબકો ખાય— ૨

કબીર માયા જોશ હે, સુનો શબ્દનીજ મોર
સખીયો કે ઘર સંતજન, સુમો કે ઘર ચોર— ૩
કબીર જો ધન સંચીએ. જો કામકો હોય
મુંડ ચઢાઈ આંઠરી, લે જાત ન દેખ્યા કોય— ૪
પાંચ તત્વકા પુતલા માનુષ ધરીયા નામ
એક ઘડી કે બીછુરતે, બિકલ ભયા સબ ઠામ— ૫
રંગહીતે રંગ ઉપજે, સબરંગ દેખે એક,
કૌન રંગ હૈ જીવકો, તાકર કરહું બીબેક— ૬
જાગ્રત રૂપી જીવ હૈ, શબ્દ સોહાગી શેખ
જરત બુન્દ જલકુક હે કહે કબીર કોઈ દેખ— ૭
પાંચ તત્વકે ભીતરે, ગુપ્ત વસ્તું અસ્થાન
બીરલ મર્મ કોઇ પાઇ હૈ, ગુરૂ કે શબ્દ પ્રમાન— ૮
કબીર ભર્મન ભાગીયા, બહુ લીધી ધરીયા ભેખ
સાંઇકે પરીચય બીના, અંતર રહી ગયા રેખ— ૯
ચલતે ચલતે પગુ થકા નતર રહ્યા નવ કોશ,
બીચહીમે ડેરા પર્યો કહો કૌનકો દોસ— ૧૦
સચ્ચા સૌદા કીજીએ, અપને મનમેં જાન,
સાંચે હીરા પાઇયે, ઝુઠે સે મુલ હાન— ૧૧
આગે સીઢી સાંકડી, પાછે ચકના ચુર
પરદા પીજલી સુંદરી, રહી ધકક દે દુર— ૧૨
કાલ ખડા સીર ઉપરે જાગ પીરાને મીત
જાકો ઘર હય ડોલ મૈ ક્યા સોવે નિશ્ચીંત— ૧૩
કાયા કાઠી કાલ ધન. મસ્તન યતન સો ખાય
કાયા મધ્યે કાલ વશ, મર્મ ન કો ઉપાય— ૧૪

મન માયાકી કોઠરી તન સંશયકા કોટ
વિષ હર મંત્ર ન માનહી કાલ સર્પકી ચોટ— ૧૫
મન માયા તો એક હય માયા મનહી સમાય
તીન લોક સંશય ધરી. કાહી કહો લીલાય— ૧૬
માનુષ હોકે ના મુઆ મુવાસો ઢાંખર ઢોર
એકો ઠોર નહી લાગ્યો ભયાસો હાથી ઘોર— ૧૭
માનુષ બડવો પાપીઆ, અક્ષર ગુરૂ ન માની,
બાર બાર બન કુક હે,, ગર્ભ ધરે ચોખાની— ૧૮
માનુષ જન્મહી પાયકે, ચુકે અબકી બાત
જાય પરે ભવ ચક્રમે, સહે ધનેરી સ્લાત— ૧૯
ગ્નાન રતનકો યતન કર માટીકા શ્રુંગાર,
આયા કબીરા ફીર ગયા, જુઠા હય હંકાર— ૨૦
એક કહું તો હય નહી દોષ કહુતો ગારી
હય જેસા તેસા રહે કહત કબીર બીચારી— ૨૧
એક શબ્દ ગુરૂ દેવકા તાકા અનંત બીચાર
થકીયા પંડીત મુનીજનો, બેદન પાવે પાર— ૨૨
ચક્કી ચાલતી દેખકે, દીયા કબીરા રોય,
દોપટ ભીતર આપકે સાબુત રહા ન કોય— ૨૩
બલીહારી વો કુત્તકી, જામે નીકસે ઘીવ,
આધી સાખી કબીરકી, ચારી બેદકા જીવ— ૨૪
બલીહારી વા પુરૂષકી પરીચીત પરખાનહાર,
સાંઇ દીનો ખાડકો ખારી બુજત ગંવાર— ૨૫
પક્ષા પક્ષી કારણે સબ જગ રહા ભુલાન,
નિષ્પક્ષી હોય જો ભજે તેહી સંત સુજાન— ૨૬

માયા ત્યાગે ક્યા ભયા માહમન તજ્યા ન જાય.
જેહી મને મુનીવર ઠગે મનહી સબકા ખાય— ૨૭
બડેકા ગયા બડાપનો રોમ રોમ હંકાર,
સદગુર કે પરીચય બીના ચારો બને ચમાર— ૨૮
માયા જબ સાંપની ભાઇ વિષ લે બેઠી બાટ,
સબ જગ ફંદે ફાંસીયા ગયા કબીરા કાટ— ૨૯
કનક કામીની દેખીકે તું મતી ભુલ સુરંગ,
બિછુરત મીલહી રામજ્યુ કંચુકી તજે ભુજંગ— ૩૦
મુરખકો સમજાવતે જ્ઞાન ગાંઠકો જાય,
કોયલા હોય ન ઉજરો નૌ મન સાબુ નખાય— ૩૧
સમુઝી બુઝી જડ હો રહે, બલ તજી નિર્બલ હોય;
કહે કબીર તા સંતકો, પલ્લા ન પકરે કોય— ૩૨
હીરા પડા બજારમેં, રહા છાર લપટાય;
બહુતક મુરખ ચલિ ગયે, પારિખ લિયા ઉઠાય— ૩૩
ઉપરકી દોઉ ગઇ, હીયકી ગઇ હરાય;
કહત કબીરા ચારોં ગઇ, તાસોં કહા બસાય— ૩૪
મે રોઉં સબ જગતકો, મોકો રોવે ન કોય;
મોંકો રોવે સોહીજન, શબ્દ બિબેકી હોય— ૩૫
હદ ચલે સો માનવી, બેહદ ચલે સો સાધ.
હદ બેહદ દોનું તજે, તાકા મતા અગાધ— ૩૬
નવ મન દુધ સબેં ફટયો, ટિપકા કીયા બિનાસ;
દુધ ફાટી કાજી હુવા, ભયા ઘીઉકા છાશ— ૩૭
કર બાહુબલ આપના, છાંડ બિરાની આસ,
તેરે આંગન નદી બહે, સો ક્યૌં મરે પિઆસ— ૩૮

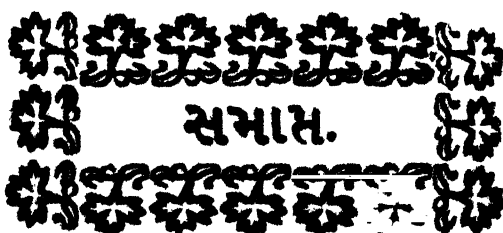
કાજર કેરી કોઠરી, પૈઠા સબ સંસાર
બલિહારીવો પુરૂષકો, પૈઠકે નિકલે બહાર— ૩૯
મન સ્વારથકે કારણે, બિષય લહરી દરકાય,
મનકે ચલતે તન ચલત, વાતે સર્વસ્વ જાય— ૪૦
તન નોકા મન કામ હૈ. લખ યોજન ઉડ જાય
કબહી દરીયા પાર અરૂ કબહી ગગન સમાય-- ૪૧
ગ્યાન રત્નકી કોઠરી, ચુંપ કરી દીનો તાલ
પારિખ આગે ખોલિયે, કુંચી બચન રસાલ--- ૪૨
દશ દ્વારેકા પિંજરા, તામેં પક્ષી પૌન,
રહનેકા આશ્ચર્ય હૈ। જાય તો અચરજ કૌન-- ૪૩
શબ્દ ગુરૂકા આદી હૈ, બનતે બલિન કોય
આગે પીછે જો કરે, સો બલહિના હોય-- ૪૪
જબ લગ ઢોલક બોલતા, તબ લગ ધન બ્યહવાર
ઢોલક ફૂટા ધન ગયા, કોઇ ન ઝાંખે દ્વાર— ૪૫
સુરનર મુનિઅરૂ દેવતા, સાત દીપ નવ ખંડ
કહ કબીર સબ ભોગીહે, દેહ ધરેકા દંડ— ૪૬
ગુરૂ બિચારા કયા કરે, શિષ્ય વહીમેં હૈ ચુક
શબ્દ બાણ વેધે નહીં, બાંસ બજાવે ફુંક-- ૪૭
બોલતહી પ્હેચાનીયે, ચોર શાહુ કે ઘાટ
અંતરકી કરણી સબેં, નિકસેં મુખકી બાટ— ૪૮
સાંચ બરાબર તપ નહીં, જુઠ બરોબર પાપ
જાકે ભીતર સાંચ હૈ, તાકે ભીતર આપ— ૪૯
યહમન શીતલ હોત હૈ, જબ ઉપજત બ્રહ્મગ્યાન
સદગુરૂ દેવ કૃપાહીતે, આપહી સ્વરૂપ પ્રમાન— ૫૦

આ પ્રમાણે કબીરદાસને ષડ દર્શનના દરેક ધામોની યાત્રા કરી કાશીમાં પધાર્યે થોડા દીવસ થયા એટલે શિષ્યોના અતિ આગ્રહને લીધે યાત્રાની પુર્ણા હુતિનો યજ્ઞ કરવાનો આરંભ કર્યો. અને પોતાના આશ્રમના મધ્યમાં આવેલા વિશાળ ચોકમાં વેદી કરાવી કાશીના તમામ દ્દીજવરો અને વિદ્વાન પંડિતોને આમંત્રણ કરી દીધું. ભગવાન રામચંદ્રજી ભંડારામાં વપરાતાં વધેલી લક્ષમીથી કબીર આશ્રમ ભરતા ગયા હતા એટલે આ વખતે કબીરને નાણાંનો જરા પણ તોટો પડે તેમ ન હતું. સંકેત કરેલે સમયે સઘળા દ્દીજવરો એકઠા થયા અને આમણની પેઠે યથા વીધી કબીરદાસને યજ્ઞ કરાવ્યો. કબીરદાસે યથા શકતી દાંન ભોજનાદી આપ્યું. અને સર્વને સન્માનથી સંતોષ પુર્વક વળાવ્યા-યાત્રાની પુર્ણા હુતિનો યજ્ઞ સમાપ્ત કરી થોડાક દીવસ વીત્યા એટલે કબીરદાસને એકાદ વરસ બાહેર ગામ જયાં જ્યાં પોતાના આશ્રમો ધર્મદાસે સ્થાપ્યા હતા ત્યાં ત્યાં ખુદ આવવાને ઇચ્છા થઇ જેથી દરેક કબીર પંથી મઠની મુલાકાત લેવા નીકળી પડયા. દરેક ઠેકાણે જયાં જ્યાં કબીર પંથનું મંદીર તથા ગાદી હતી ત્યાં ત્યાં ફરી કબીરપંથનો મહીમા વધાર્યો અને કચ્છ કાઠીયાવાડ ગુજરાત વીગેરે સ્થળે નિર્વાણ પદનો સદુપદેશ દેતા દેતા ઠેઠ દક્ષીણ સુધી જઇ પોહોંચ્યા હતા ભરૂચ આગળ એક વડ તળે તેમણે પંદર દીવસ મુકામ કરી ભરૂચ અને તેની પાસે આવેલા ગામોના લોકોને ઉપદેશ આપી તેમાંના ઘણાઓને કબીરપંથી બનાવ્યા હતા કબીરદાસ સિધાવ્યા. બધે વડનું નામ કબીર વડ પાડયું અને તે સ્થળ ધામરૂપે મનાવા લાગ્યું. એમ છેલ્લી બે વરસની મુસાફરી કરી કબીરદાસે આખા હિંદુસ્તાનમાં થઇને પાંચ હજાર ઉપરાંત મનુષ્યોને રામનામનો ઉપદેશ આપી તુલસીની કંઠી

બાંધી દીધી હતી. કબીર પંથમાં સાડાબાર કબીર થએલા જે કહેવાય છે. તેઓએ ગમે તો વિધ વિધ પ્રકારની પોતાના મતને અનુસરીને સંસ્થાઓ બાંધી હશે પણ આપણા મુળ સિદ્ધ પુરૂષ આ કબીરદાસની તો સંસ્થા તે વખતે કેવલ સત્ય વસ્તુનું જ શોધન કરનારી હતી, એમ ઘણા ખરા ગ્રંથો અને વિદ્વાન દ્વારા ખાત્રી થયા. વીના રહેતી નથી તે વખતે વ્યવહાર અને પરમાર્થના . બંને સુખોને સિદ્ધ કરનાર આ પંથ હતો આ પ્રમાણે બે વર્ષ પર્યંત કબીરદાસ બધે ફર્યા અને ત્રીજે વરસે એટલે પોતાની એકસો ઓગણુ ત્રીસ વરસની ઉમરે, ફરીને પાછા કાશીપુરીમાં આવી પહોંચ્યા કબીરદાસે પોતે પોતાના સદ્ગુરૂ વડે ઉપદેશ કરાએલા માર્ગે સકાર માત્રામાં સર્વનો લય કરી અંકારને–ઉંકારમાં ઉકારનો–મકારમા મકારનોં મહાનાદમા મહાનાદને–મહા માયામાં માયાને-જીવાત્મામાં તથા જીવાત્માને—ઇશ્વિરમાં લય કરી પરીણામે સમ સર્વત્ર તત્વ સ્વરૂપકાર થઇ સોહં શબ્દમાં અચળ સ્થિતિ કરવા નિશ્ચય કર્યો હતો અને તેથી તેઓ હવે થોડા દીવસ પછી કાશીથી દુર આવેલા ગોરખપુર જીલ્લાના મગર નામના ગામે જઇ સ્વરૂપસ્થ થવા સારૂ તઇયારીઓ કરી રહયા હતા, તેમના હિંદુ અને મુસલમાન જે ઉભય પ્રકારના શિષ્યો હતા તેસણે ભેગા મળી કબીરદાસને મગર નહીં જવા દેવા અત્યંત આગ્રહ સેવ્યો હતો. પણ કબીરદાસે નહીં માનવા પોતાનો નિશ્ચય કાયમ રાખ્યો હતો. પોતાને મગર ગામે જઇ સ્વરૂપસ્થ થવાના થોડા દીવસ રહ્યા એટલે કબીરદાસે પોતાના સર્વ શિષ્ય મંડળને ખબર આપી કે " હમ મગર જાકે સ્વરૂપસ્થ હો જાયંગે વાસ્તે જીસકો મિલનાં હોવે, સો ખુશીસે મિલ લેવે " આથી સર્વ

નગર વાસીઓ વીગેરે સર્વ કોઇ આવી આપણા કબીરદાસની છેવટની મુલાકાત લેઈ ઉદાસ થઇ પાછા ફર્યાં અને સંવત ૧૫૭૫ માઘ સુદી એકાદશી અને બુધવારને દીવસે પ્રાત:કાળમાં પોતાની જન્મ ભુમિ કાશી માતાને છેવટના સાષ્ટાંગ કરી મગર ગામે સિધાવ્યા હતા. કબીરજી વગર હવે કાશી સુની થઈ ગઇ હતી અને કબીરદાસ વિયોગને લીધે પુર વાસીયો બેચેન થઇ ગયા હતા જોનપુરના વીરસીંહ વાધેલાને પોતાના સદગુરૂએ ખબર આપી હતી તે પ્રમાણે આગળથી મગર ગામે જઇ સઇન્ય સહીત ઉભો હતો તેમ ઘણું શિષ્ય મંડળ પણ કબીરદાસ જોડે મગર ગયું હતું મગર ગામ અમી નામની નદીને કીનારે આવેલું હતું તે ગામે કબીરદાસ પોચ્યા કે તરતજ તે અમી નદીને કીનારે આવેલી એક પર્ણ કુટી ખાલી જોઇ તેમાં કબીરદાસ બે ધોળી ચાદર બગલમાં ઘાલી પેસી ગયા. અને સર્વ શિષ્યોને તે પર્ણ કુટીએ તાળું મારી દેવા આજ્ઞા કરી. હિંદુ શીષ્યો કહેવા લાગ્યા કે હમે આપનું શરીર પડી જશે તો દહન કીયા કરીશું ત્યારે મુસલમાન સેવકો કહેવા લાગ્યા કે હે મુંરશદ આપકી બડી કબર બનવાયગેં. કબીરજીએ બંનેને ઉત્તર દીધો કે શસ્ત્ર અસ્ત્ર ચલાવ્યા વગર કે કોઇ પ્રકારે લડાઇ કર્યાં વગર હું કઇં તે પ્રમાણે તાળું વાસી દો સર્વે એકમત થઇ તે કોટડીને તાળું વાસી દીધું. એટલે તે તરતજ જયજયકારની ધ્વનિ સાથે આપણા કબીરદાસ સ્વરૂપસ્થ થઇ ગયા; અને સર્વએ તે પર્ણ કુટીનું બારણું સત્વર ખોલી જોયું તો કમલના પુષ્પ અને પેલી બે ચાદર સીવાય કશું પણ દેખાયું નહીં; એટલે વાઘેલા વીરસીંહે તેમાંથી એક

ચાદર અને ફુલો લેઇ એક ત્યાં મંદીર બનાવી તેમાં એક ચોરો કરી અને તે ઉપર આપણા કબીરદાસની સમાધીની સ્થાપના કરીને તેના પર તે ચાદર ઓઢાડી અને મુસલમાન શીષ્યોએ બીજી ચાદરને બાકી રહેલા ફુલો લેઇ એક સુંદર કબર બનાવી તે પર ઓઢાડી. કબીર ચોરો તથા કબીરદાસની કબર એકજ મંદીરમાં આ પ્રમાણે કરવામાં આવ્યાં. આ મગર ગામે સ્વરૂપસ્થ થએલા કબીરદાસના મંદીરમાં મકરના મહીનામાં હાલપણ મોટો મેળો ભરાય છે. મગર ગામમાં આવેલી ઉપર કહેવામાં આવી તે અમી નદી કબીરદાસના સ્પર્શ પછી સુકી હતી તેમ અથાગ જળથી ભરપુર બની ગઇ હતી. આ પ્રમાણે કબીરદાસની ઉત્પતિ સંવત ૧૪૫૫ માં થએલી અને સ્વધામ સ્થિતિ સંવત ૧૫૭૫ માં થએલી છે. એમ અનેક ગ્રંથોપરથી જણાઇ આવે છે. તેઓ એકસોને ત્રીસ વરસની ઉમરે ઉપર કહેલા મગર ગામે સ્વરૂપસ્થ થયાનું ભક્તમાલ અને કબીર પરીચરી ઉપરથી નીકળી આવે છે. સંવત ૧૫૨૧ની સાલથી કબીરજીએ પોતાના ગ્રંથો પ્રકટ કર્યા હતા. તેમના વખતમાં નાનકસાહેબે પણ પોતાનો પંથ પ્રસરાવ્યો હતો. નાનકસાહેબ કબીરદાસથી બ્યાંતેર વરસે નાના હતા એમ કેટલાક નાનક પંથી પુસ્તકો ઉપરથી નીકળી આવે છે. નાનકસાહેબ ૧૫૨૬ માં જનમ્યા હતા અને ૧૫૯૬માં સ્વરૂપસ્થ થયા હતા.

સચિત્ર ત્રિકાળ-જ્ઞાન-દર્શક

અને

અદ્ભુત વિદ્યાઓનો મહાસાગર.

ચૌદ વિદ્યા અને ચોસઠ કળાઓ સર્વ કોઇ સહેલાઇથી શીખી તથા સમજી શકે અને ઘેર બેઠાં તેનો ઉપયોગ કરી શકે તેટલા માટે અનેક પ્રાચીન-અર્વાચીન ગ્રંથોનું સંશોધન કરીને આ ગ્રંથ તૈયાર કર્યો છે. પુષ્કળ ચિત્રોપણ આપેલાં છે જેથી પોતાની મેળેજ વાંચી સમજીને તેમાંના બધા પ્રયોગો ઉપયોગમાં લઇ શકાય.

(૧) માનસવિદ્યા અથવા મેંટલ સાયન્સ—મનુષ્યના શરીરમાં ત્વચા, આંખ, કાન, નાક અને જીભ એ પાંચ ઇંદ્રિયોની શક્તિ કેટલી છે, તે કેમ કેળવાય છે, કેળવવાથી તે કેવાં અદ્ભુત કામો કરી શકે છે, અને ઉપયોગમાં આવે છે તેની ભરપૂર માહિતી.

(૨) આકર્ષણવિદ્યા અથવા પર્સનલ મેગ્નેટિઝમ—એક માણસ બીજા માણસનું આકર્ષણ કેમ કરી શકે, કેમ તેને વશ કરી શકે, તેની ઇંદ્રિયો ઉપર તે કેવી રીતે કાબૂ મેળવે, આકર્ષણશક્તિ વધારવાને કેવા પ્રયોગો કરવા અને શક્તિ કેવી રીતે ખીલવવી, આંખની આકર્ષણશક્તિમાં કેવા ભેદો રહેલા છે, ઇચ્છા મુજબ બીજાને વર્તવાની ફરજ પાડવી, શરીરની વિજળીક શક્તિનો ભેદભરમ શો છે એ પુરતાં ચિત્રો સાથે સમજાવ્યું છે.

(૩) મસ્તવિદ્યા અથવા ફ્રેનોલોજી—એક માણસના મસ્તકમાં ૪૩ જૂદી જૂદી શક્તિઓ ભરેલી છે. માથા ઉપર હાથ ફેરવીને તેની બધી શક્તિઓને ઓળખી લેવાની કળા, એક વિદ્યાર્થીની કુદરતી શક્તિ પિછાણીને તેને કયા ધંધામાં યોજવાથી

પાવરધો થઈ કે [illegible] તે બધું જાણવા માટે–ટુંકામાં મસ્તકશાસ્ત્રી બનીને અદ્‌ભુત પ્રયોગો કરી લોકોને અજાયબીમાં નાંખવા માટે આ વિદ્યા ઉપયોગી છે. પુષ્કળ ચિત્રો પણ આપેલાં છે.

(૪) [illegible] વિદ્યા [illegible] મેન્ટલ ટેલિપથી—દૂર રહેલા બે મિત્રો વચ્ચે માનસિક સંદેશા કેમ ચલાવવા, કેવી રીતે એ શક્તિ ખીલવવી, બીજાના વિચારો કેવી રીતે પારખી કાઢવા અને વાંચવા (થોટ રીડિંગ), મારણ, ઉચ્ચાટન, મોહન અને વશીકરણ વિદ્યાઓનું રહસ્ય શું છે, નેત્ર, વાણી અને ઇચ્છાના બળનો ઉપયોગ કેમ લાભદાયક બનાવવો, મેન્ટલ ફોટોગ્રાફી વગેરે વિષયો સંખ્યાબંધ ચિત્રો સાથે સમજાવવામાં આવ્યા છે.

(૫) મોહિની વિદ્યા અથવા મેસ્મેરિઝમ—મેસ્મેરિઝમ એટલે શું? તેનો અભ્યાસ કેવી રીતે કરવો? પાત્રને કેવી રીતે ઉંઘાડી દેવો, તેની પાસેથી પોતાની ઇચ્છા મુજબ કામ લેવું, તેની દ્વારા તરેહ તરેહના પ્રયોગો કરાવવા, તેની અમેરિકન પદ્ધતિઓ, પશુ–પક્ષી ઉપર પ્રયોગો કરવાની અદ્‌ભુત રીતો, હિપ્નોટિઝમ અને મેસ્મેરિઝમનો સંબંધ, નજરબંધીની રીત, કપાલમોહન અથવા ફ્રેનોમેસ્મેરિઝમ, આંતરદૃષ્ટિ અથવા કેલરવોયન્સ, વિનોદના ચમત્કારિક પ્રયોગો, પાણી કે કપડું મંત્રવાની રીત, મેસ્મેરિઝમથી જૂદાં જૂદાં દર્દોના દર્દીઓને સાજાં કરવા વિષે, ઇત્યાદી પુષ્કળ માહિતી અનેક ચિત્રો સાથે આપવામાં આવી છે. થોડી ખંતથી એ વિદ્યા સિદ્ધ કરવા માટે એ માહિતી પૂરી ઉપયોગી છે.

મળવાનું ઠેકાણું.

[illegible] મંગળદાસ જોઈતારામ શાહ.

રીચીરોડ—અમદાવાદ.